RADU TEODORESCU

ANGELOLOGIE CREŞTIN ORTODOXĂ COMPARATĂ

Dedicaţie

Dedic această carte pentru familia, prietenii şi rudele mele

CUPRINS

INTRODUCERE

„Înconjoară-ne pe noi cu Sfinţii Tăi îngeri, ca prin mijlocirea lor fiind păziţi şi povăţuiţi, să ajungem la unirea credinţei şi la cunoştiinta slavei Tale celei neapropiate, ca binecuvântat eşti in vecii vecilor. Amin."

Rugăciune de la pavecerniţa mare[1]

Angelologia este studiul sistematic al existenţelor îngereşti şi este parte a dogmaticii ortodoxe.[2] Termenul de angelologie este de provenienţă elenă şi înseamnă original ştiinţă sau cuvânt despre îngeri [αγγελος trimis, sol, mesager şi λογος cuvânt, ştiinţă, raţiune].[3] Evident a existat mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o neînţelegere sau conflict al angelologiilor fiindcă mai toate religiile serioase s-au confruntat cu problema angelologiei. Astfel, religiile politeiste au conceput diferit de religiile monoteiste angelologia. De fapt una dintre principalele erori sau greşeli a politeismului care s-a exprimat cel mai bine prin ceea ce avea să fie cunoscut ca şi păgânism a fost faptul de a îi „îndumnezei" sau a îi considera pe îngerii lui Dumnezeu chiar dumnezeu.[4]

Ortodoxia la sinoadele ecumenice şi mai apoi la sfinţii părinţi avea să hotărască că numai lui Dumnezeu i se aduce un cult de adorare λατρια în timp ce îngerilor li se aduce un cult de cinstire [δουλια]. Prin urmare, angelologia este mai mult decât orice experimentare a existenţelor îngereşti. Creaţi mai înainte de facerea lumii, îngerii au fost cu Dumnezeu împărtăşindu-se de lumina şi bunătatea eternă a lui Dumnezeu. Destinaţi să medieze între umanitate şi Dumnezeu, îngerii au fost din cele mai vechi vremuri prieteni ai omului şi ai umanităţii. Mai toţi dintre noi ne aducem aminte din copilărie rugăciunea către îngerul păzitor „Înger îngerelul meu..."[5]

Această carte la care m-am gândit de mai multă vreme nu este nimic mai mult decât o sistematizare a cunoştinţelor care le avem despre îngeri din diferitele mari religii ale lumii şi marile curente religioase ale globului accentuând în cele din urmă adevărul de învăţătură ortodox cu privire a învăţăturile şi doctrinele angelologice. Din câte ştim, lumea este împărţită în mai multe mari religii. Dintre principalele religii actuale ale lumii voi enumera hinduismul, buddhismul, taoismul, islamul, iudaismul şi nu în cele din urmă creştinismul.

---

[1] A se vedea Ceaslovul sau Orologionul din cultul ortodox.
[2] A se vedea Dicţionarul explicativ al limbii române.
[3] Termenul de logos λογος este nu numai un termen filosofic ci şi unul cu implicaţii teologice. Dumnezeu Fiul sau Domnul Iisus Hristos este denumit în teologia ortodoxă drept Logosul lui Dumnezeu, adică raţiune, cuvântul sau ştiinţa lui Dumnezeu. Principalul teolog care a dezvoltată această învăţătură a fost sfântul Ioan Teologul mort pe la anul 90 în insula Patmos. Trebuie să subliniem că înger în lima elenă poate fii şi o persoană umană, mai bines pus un sol sau un crainic ori un vestitor. Dar această carte nu este despre crainici sau posteşi ci despre categoria de fiinţe suparanturale create de Dumnezeu înaintea de facera omuui şi a universului.
[4] Panteonul olimpian a fost mai mult decât orice de inspiraţie păgână. Imaginea lui Zeus stand între zeii era foarte mult imaginea distorionată a lui Dumnezeu între îngerii săi. Doar că zeii îi înlocuiau pe îngerii ceea ce este din punct de vedere teologic incorrect.
[5] Originea rugăciunii se duce undeva în străfundurile patristicii şi a pnevmaologiei ortodoxe. De fapt nu ştim cu exactitate cine este autorul acestei rugăciuni pe care o spun mai toţii copii noştri.

Deşi diversitatea religioasă este extrem de amplă pe glob, variind de la regiune geografică la regiune geografică şi de la etnie la etnie, vom încerca să avem o privire pozitivă sau mai bine spus katafatică cu privire la crezurile umanităţii despre îngeri şi despre existenţa lor. La mai multe sondaje populare de opinie marea majoritate a celor care au fost interogaţi au recunoscut existenţa îngerilor sau a unei clase de fiinţe intermediare între noi şi Dumnezeu.

Funcţiile îngerilor nu sunt numai de mediere între om şi Dumnezeu ci îngerii mai au şi alte funcţii cum ar fii doxologia sau preamărirea în ceruri a lui Dumnezeu care ştim că se realizează prin cântare. Modelul cântării ortodoxe [ce nu acceptă instrumente] este unul de origine angelică. La fel de bine există îngeri care se ocupă cu grija tronului lui Dumnezeu. Sfântul Dionisie Areopagitul vorbea de aşa numiţii îngeri tronuri.[6] Prin urmare am putea denumii 3 principale funcţii ale îngerilor: 1. mediere, 2. de vestire, sunt crainici ai lui Dumnezeu care anunţă intenţiile, deciziile şi cuvintele lui Dumnezeu, 3. Doxologie, după cum am spus, una dintre principalele meniri ale îngerilor este de a Îl lăuda sau a Îl preamării pe Dumnezeu

Prin urmare cartea de faţă nu aduce nimic controversial în studiul tradiţional ortodox al angelologiei sau al studiului exietenţelor îngereşti. Voi arăta doar că îngeri nu ţin de lumea ştiinţei ci mai mult de lumea religiei şi de aici această confuzie a angelologiei unii ajungând să vadă în ea ceva care ţine de evul mediu şi de lumea trecutului. Vom arăta că într-o viziune comparativă angelologia are ample implicaţii în pnevmatologie şi soteriologie. Îngerii sunt cei care ne ajută în procesul mântuirii. Deşi prezenţa lor este nevăzută ochilor noştii trupeşti, sfinţii părinţi ne spun că îngerii lucrează la mântuirea şi la binele nostru. Din acest motiv este indicat să avem evlavie la sfinţii îngeri şi la sărbătorile din calendar care le sunt dedicate.[7]

La fel de bine am putea spune că cultul îngerilor este cât se poate de comparativ nu numai în sânul marilor religii ale lumii ci şi în sânul creştinismului. Astfel dacă prin extensiune putem vorbii de o angelologie hindusă, o angelologie taoistă, de o angelologie şintoistă sau de una islamică, şi în sânul creştinismului putem vorbii de mai multe angelologii cum ar fii o angelologie ortodoxă, una protestantă şi de una catolică. Toate aceste angelologii se aseamănă dar sunt diferite în acelaşi timp.[8] Asupra acestui aspect vom discuta mai apoi în rândurile care vor urma.

Prin urmare, vom arăta că nu numai geografic dar şi istoric crezurile în existenţele îngereşti au variat foarte mult. De la concepţii panteiste, la concepţii energiste, trecând prin influenţe filosofice sau epistemologice, îngerii au suscitat un mare interes pentru cei iubitori de spiritual, de pnevmaologic sau de Dumnezeu. Oricum, vom arăta că îngerii nu sunt fiinţe necreate numai Dumnezeu este necreat.

În angelologia tradiţională ortodoxă, binele este întotdeauna reprezentat de Dumnezeu şi îngerii Săi în timp ce răul sau maleficul este reprezentat de Satan şi diavolii săi. Astfel mai mulţi sfinţi părinţi au susţinut că lumea nu este nimic mai mult decât o încleştare dintre aceste două „împărăţii” sau dimensiuni. Evident, lumea nu este în sens real un „teren de luptă dintre cele două spaţii sau dimensiuni spirituale” dar istoric avem mai multe dovezii să credem că în lume îngerii şi diavolii dau lupta definitivă pentru stăpânirea finală a umanităţii şi a cosmosului.

---

[6] Unele tradiţii [în special iudaice] vorbesc de un înger care stă pururea în spatele tronului lui Dumnezeu. Acest înger poartă după unii chiar numele după tronul lui Dumnezeu. Este vorba de îngerul sau după unii arhanghelul Metatron. A se vedea Andrei Orlov, *The Enoch-Metatron Tradition* (TSAJ, 107; Tuebingen: Mohr-Siebeck, 2005).

[7] Sărbătoarea centrală a ortodoxiei pentru sfinţii îngeri are loc în fiecare an pe data de 8 noiembrie şi este dedicată arhanghelilor Mihail şi Gavriil.

[8] Paradoxal am putea vorbii de o primă religie „matrice” din care au izvorât restul angelologiilor. Această angelologie am putea data-o biblic atunci când protopărinţii noştrii Adam şi Eva au fost izgoniţi din paradis [biblică grădină a Edenului]. A se vedea Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilii la Facere,* (EIBOR: Bucureşti, 1987).

Din nou, ne gândim în rândurile de faţă că o abordare comparativă a crezurilor despre îngeri este cât se poate de actuală şi benefică demonstrând prin aceasta că ortodoxia nu are nimic de ascuns şi nici de ţinut la distanţă. Din acest punct de vedere, îngerii nu sunt fiinţe extraterestre de pe alte planete ci au foarte mult un caracter asemănător cu al omului.

Evident, vom arăta că îngerii nu ţin de lumea mitologiei deşi există o întreagă mitologie în jurul lor. „Mitologia îngerilor” este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii spiritul comercial pe care îl putem vedea în zilele noastre în marile supermarkete sau mall-uri unde găsim de păşti şi de crăciun lumânări cu chipuri de îngeri sau chiar beteală sau globuri de pom cu forme angelice. De fapt în prezentul volum am rezervat un întreg capitol comparaţiei îngerilor din diferitele curente artistice ale lumii.[9]

Lumea îngerilor sau universul îngerilor a continuat să fascineze şi să atragă. Aceasta din mai multe motive. Vom vedea că în diferitele perioade ale istoriei legendele sau basmele cu îngeri au fost din mai multe puncte de vedere similar identice. Din cele mai vechi vremuri omul a căutat să răspundă la întrebarea cine sunt aceste fiinţe misterioase dar discrete care s-au arătat mai multor oamenii sfinţi. Protopărinţii noştrii Adam şi Eva ni se spune au fost primii care au văzut îngeri, pe heruvimul cu sabie de foc care i-a scos din paradis. Se spune astfel că heruvimii sunt cei mai înţelepţi dintre îngeri şi după unii sunt fiinţe ale înţelepciunii.

Caracterul sofianic al îngerilor nu a fost negat de nici un sfânt părinte. La fel de bine ortodoxia nu a negat capacitatea supranaturală a îngerilor. Înzestraţi de Dumnezeu cu puteri supranaturale îngerii în bunătatea lor au ales să slujească lumea şi pe om în tot ceea ce este bine până la final. Îngerii sunt am putea spune „speranţa” noastră în lumea de dincolo că totul v-a fii bine şi frumos. Funcţia lor de psyhopomi, adică de cei care duc sufletele noastre în lumea de dincolo este recunoscută în mai multe mari religii. Dar după cum am arătat absolutizarea îngerilor este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii idolatrie. Din cele mai vechi vremuri a fost oprită idolatrizarea îngerilor. Astfel că la al şaptelea sinod ecumenic din anul 787 s-a hotărât că statui ale îngerilor, după cum este mai ales moda catolică nu pot fii acceptate ca având o funcţie cultică. Singurele care au fost acceptate în cultul ortodox au fost icoanele.

Fără doar şi poate omul a simţit o atracţie fatală asupra îngerilor şi a existenţelor lor. Statui, picturi, producţii cinema continuă să ne prezinte ascuns sau pe faţă frumuseţea unei lumi la care cu toţii sperăm că vom fii părtaşi. În timp ce lumea diavolilor este lumea hidosului şi a răului, lumea îngerilor este lumea frumosului şi a binelui. Binele este mai mult decât orice de origine îngerească şi vine de la Dumnezeu care este prin excelenţă bun.[10] Concepţia angelologică despre lume este una pozitivistă care afirmă mai mult decât orice supremaţia binelui asupra răului. Contrastul dintre bine şi rău este mai mult decât orice în plan spiritual contrastul dintre îngeri şi diavoli.

O angelologie comparativă după cum am spus este mai mult decât orice un demers katafatic care este menit să dialogheze cu diferitele concepţii religioase ale lumii. Astfel începând cu protopărinţii noştri Adam şi Eva, îngerii au fost cunoscuţi şi ei s-au descoperit la mai multe personalităţi din Vechiul şi Noul Testament. Dintre personalităţile care au fost

---

[9] Mai recent americanul Tony Cushner a fost autorul unei controversate cărţi *Îngeri în America* [Angels in America] unde el susţine că la cotitura marilor evenimente din trecutul Americii s-au aflat prezenţe îngereşti. Ulterior după această carte s-a realizat şi o producţie cinematografică.

[10] Deşi mai mulţi teologi au afirmat că esenţa lui Dumnezeu este prin excelenţă binele, sfinţii părinţi şi în special sfântul Grigorie Palama a susţinut că esenţa lui Dumnezeu este dincolo de bine fiind supraesenţială şi transcendentă. A se vedea *Triadele sfântului Grigorie.*

vizitate de îngerii lui Dumnezeu în mod real ortodoxia recunoaşte canonic pe următorii: dreptul Avraam [un înger împiedică sacrificarea fiului său Isaac pe muntele Moria], un alt înger i se arată lui Lot şi îl îndeamnă să iese afară din pământul Sodomei şi a Gomorei, Iacob vede în vis pe îngeri ce se suiau pe o scară între cer şi pământ, un alt înger i se arată lui Varlaam în timp ce se afla în călătorie pe un măgar. Pe vremea regelui David un înger i se arată lui Aravna Iebusitul care vede îngerul care ucisese prin ciumă 70 000 de oameni în Israel ca pedeapsă. În Cartea lui Iov Elihu vorbeşte de un înger mijlocitor pentru el, unul din miile acelea, care vestesc omului calea pe care trebuie s-o urmeze (Iov 33,23-30). La fel de bine cartea lui Tobit este o carte care ne descrie intervenţia miraculoasă a arhanghelului Rafail care ajută pe fiul lui Tobit să se căsătorească cu o fată ce se afla sub posesie diavolească.

Noul Testament ne pune în faţă o altă gamă de arătări şi prezenţe îngereşti. Astfel, dreptul Iosif primeşte înştiinţare de la îngeri cum că să o i-a în căsătorie pe Maria fiindcă ea v-a naşte pe Domnul Iisus Hristos, Mântuitorul lumii. Viaţa Domnului Iisus Hristos este plină de angelofanii sau de prezenţe îngereşti. Un înger se arată înaintea de patima Domnului Iisus Hristos pentru a Îl întării [arătarea are loc în Grădina Gheţimani din vechiul Ierusalim]. La învierea Domnului Iisus Hristos un alt înger se arată femeilor mironosiţe vestindu-le învierea şi spunându-le să nu se teamă. După înălţarea cu trupul la cer doi îngeri se arată sfinţilor apostoli şi le spune să se întoarcă înapoi în Ierusalim.

Vieţile sfinţilor apostoli sunt şi ele pline de mai multe angelofanii sau arătări îngereşti. Un înger se arată sfântului apostol Petru pe când aceste fusese închis în temniţă de Irod şi îl eliberează în mod miraculos. Un alt înger i se arată sfântului apostol Filip îndemându-l să meargă într-o direcţie în care el nu voia unde avea să aducă un înalt om de stat la credinţă. Un alt înger se arată sfântului apostol Pavel în timpul unei puternice furtuni pe mare încurajându-l şi spunându-i să nu se teamă fiindcă el v-a merge la Roma şi acolo v-a vorbii despre credinţa creştină în faţa cezarului din acea vreme. Un alt înger se arată sfântului Ioan Teologul în insula Patmos descoperându-i Apocalipsa sau mai bine spus cartea care cuprinde evenimentele care ţine de sfârşitul lumii şi răsplata drepţilor în veacul ce v-a să fie.

După cum vom arăta o bogată mărturie angelologică o avem în special în literatura monahală. Persoane sfinte cum ar fii Antonie cel Mare, Atanasie cel Mare, Arsenie, Agathon, Sisoe cel Mare sau Grigorie Teologul au avut descoperiri îngereşti. Literatura monahală care abundă în arătări şi angelofanii este în special prezentă în Siria, Palestina, Egipt şi mai apoi în Muntele Athos în Grecia.[11]

Dar la fel de bine foarte multe relatări angelologice avem în sinaxarele ortodoxe care nu sunt nimic mai mult decât sinteze la vieţiile sfinţilor. Sfinţi Părinţi cum au fost Ioan Hrisostom, Vasile cel Mare, Dionisie Areopagitul, Ioan Cassian, Simeon Noul Teolog sau Nicodim Aghioritul au fost mai mult decât orice vizitaţi de îngeri şi iniţiaţi de ei. O mărturie a prezenţei angelice la muntele Athos a fost făcută în jurul cântării Cuvine-se cu adevărat. Se spune că în timp ce cânta privegherea de noapte unui călugăr atonit i s-a arătat un tânăr care l-a învăţat să cânte „Cuvine-se cu adevărat să te fericim născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită şi preanevinovată şi maica Dumnezeului nostru.” Unii cred că acest tânăr ar fii fost arhanghelul Gavriil. Oricum mai înainte de această arătare Biserica cânta numai „ceea ce eşti mai mărită

[11] Începând cu întemeietorul muntelui Athos, Sfântul Atanasie Atonitul avem mai multe mărturii de cuvioşi atoniţi a arătării îngerilor pe parcursul timpului. Aceste arătări au fost relatate pe largă în mai multe Paterice atonite dintre care cel mai cunoscut este al arhimandritului Ioanikios.

decât heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decât serafimii care fără stricăciune pe Dumnezeu cuvântul ai născut pe tine cea cu adevărat de mărim."[12]

Prin urmare, metoda care o voi aborda în prezentele rânduri este una în special de ordin katafatic sau mai bine spus pozitiv. Deşi mai multe mari religii ale lumii sunt departe de la adevărul de credinţă, toate religiile au avut iniţial o chemare de la Dumnezeu. Acestă metodă comparativă nu este o inovaţie în angelologia ortodoxă. Atât religiile arhaice ale lumii cât şi cele contemporane au menţinut crezul în existenţa îngerilor. Ei au fost grupaţi şi compartimentaţi în mai multe ierarhii şi categorii. Aceste ierarhii şi categorii le vom analiza comparativ sau mai bine spus pozitiv căutând să găsim cât mai multe similarităţi şi puncte de convergenţă.[13]

Prin urmare, vom putea vedea că în calea katafatică sau cea pozitivă mai toate religiile care vorbesc despre îngeri provin de la un fel de „sâmbure primordial" sau mai mult decât orice de la începuturile relaţiei primordiale a omului cu Dumnezeu. Relaţia omului cu Dumnezeu este însă dinamică şi nu una statică. Mai mulţi teologi au greşit spunând că relaţia omului cu Dumnezeu este statică din moment ce Dumnezeu este etern şi imuabil. Ceea ce a arătat hristologia şi angelologia ortodoxă este că Dumnezeu acţionează dinamic şi progresiv cu umanitatea. Deşi Dumnezeu în raport cu sine este imuabil şi etern, în relaţie cu oamenii Dumnezeu este muabil sau mai bine spus condescent.

Plecând de la sine, Dumnezeu a creat îngerii Săi care au fost meniţi să fie mediatori între umanitate şi Sine. La fel de bine îngerii au fost puşi supraveghetori între Dumnezeu şi umanitate. Îngerii sunt cei care mai mult decât orice ne ajută în procesul mântuirii. Ei sunt cei care ne vor duce în spre împărăţia cerurilor pe care a predicat-o Domnul Iisus Hristos. Relaţia cu Dumnezeu este mai mult decât orice a fii dincolo de orice prietenii lui Dumnezeu şi a îngerilor.

Cele mai cunoscute persoane angelice sunt arhanghelii Mihail, Gavriil şi Rafail. Aceşti arhangheli îi vom întâlnii în mai multe culturi şi mari civilizaţii ale lumii sub diferite forme şi denumiri.[14] Ceea ce vom aborda în prezenta carte însă nu este sub nici o formă o dezbatere filologică asupra numelor sau denumirilor îngereşti. La fel de bine vom arăta că nu facem o muncă de pionierat prin termenul de angelologie comparativă. Având în vedere că concepţiile omeneşti despre îngeri au variat de la epocă la epocă şi de la civilizaţie la civilizaţie vom încerca să aducem cât mai multă înţelegere şi convergenţă în concepţii care au diferit şi au variat în trecutul umanităţii.

Prinşi în speculaţiile contemporane care neagă nu numai existenţa îngerilor ci şi a lui Dumnezeu, omul contemporan se îndreaptă subit spre un univers egoist lipsit de noţiunea de sfinţenie şi de înger. Îngerii sunt mai mult decât orice cei care sunt meniţi să ne deschidă calea

---

[12] Această arătare a arhanghelului Mihail se spune că a fost însoţită şi de o minune fiindcă cu mâna sa, arhanghelul a inscripţionat pe o piatră monahului pe care îl vizitare textul ce trebuia să fie adăugat cântării. Această scriere s-a făcut în mod miraculos fără nici un fel de cioplire. Piatra respectivă se păstrează şi azi la Muntele Athos.

[13] Ţin să menţionez că scopul acestui volum nu este unul de ordin sincretic în care voi amesteca toate crezurile despre existenţa îngerilor. Scopul volumului meu este de a aduce mai multă încurajare dialogului interreligios şi interconfesional care se resimte în vremurile noastre. A sta fiecare dintre noi în cochilia „bisericii noastre locale" este de mai multe vreme o alternativă demodată şi învechită. Ea de mai multe ori este datorată influenţelor de ordin sectar şi obscurantist.

[14] La o analiză filologică vom vedea că numele Mihail are mai mulţi derivaţi semantici în mai multe limbi de circulaţie antică şi internaţională contemporană: astfel în limba elină avem Μιχαλης, în ebraică avem Mihael, în limba britanică avem Michael, în limba franceză avem Michel şi în limba spaniolă avem Miguel. Derivaţii filologici ai numelui Mihail sunt mult mai mulţi. La fel alţi derivaţi filologici avem şi de la numele Gavriil şi Rafail.

spre mântuire. Rolul îngerilor este din punct de vedere angelologic dogmatic şi soteriologic. Astfel putem vorbii fără de nici o îndoială de o soteriologie angelologică. Angelologia este fără de nici o îndoială opusă demonologiei. Atunci cu cine se înrudeşte angelologia? Angelologia se înrudeşte cu triadologia, pnevmatologia [aceasta având în vedere că precum Dumnezeu este spirit la fel şi îngerii sunt spirite], soteriologia şi eshatologia. Rolul îngerilor este şi unul de ordin eshatologic, ei fiind existenţe care vor venii după dogma ortodoxă la a doua venire a Domnului Iisus Hristos [parusia, παρουσια] pentru a răsplătii pe cei drepţii şi a pedepsii pe cei nedrepţi. Lumea sau universul îngerilor prin urmare este mai mult decât orice o invitaţie la meditaţie sau mai mult decât orice la contemplaţie. Contemplaţia am putea spune că poate avea şi un grad comparativ.

Evident în sine angelologia ortodoxă nu are nevoie de nici un fel de comparaţie. Metoda comparativă însă este aplicabilă la o scară mai largă în studiile academice şi în cele spirituale. Angelologia este am putea spune o îngemănare de pnevmatologie şi triadologie. Taina triadologică a teologiei ortodoxe continuă să rămână peste veacuri sursa de existenţă a îngerilor şi a fiinţării lor. La fel de bine în plan comparativ am putea vorbii şi de o ontologie angelologică. Trebuie să arătăm că lucrarea noastră v-a evita speculaţiie ieftine în plan angelologic. O ontologie angelologică v-a fii probabil subiectul unei alte lucrări de viitor.[15]

CAPITOLUL 1

ANGELOLOGIA ÎN RELIGIA COMPARATĂ

„Mulţumim Ţie şi pentru Liturghia aceasta, pe care ai binevoit a o primi din mâinile noastre, deşi stau înaintea Ta mii de arhangheli şi zeci de mii de îngeri, heruvimii cei cu ochi mulţi şi serafimii cei cu câte şase aripi, care se înalţă zburând...”

Liturghia ortodoxă a Sfântului Ioan Hrisostom

Religia comparată este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii studiul comparativ al diferitelor mari crezuri ale umanităţii.[16] Astfel, religia comparată are mai multe obiective. Evident, cel mai clar obiectiv este promovarea dialogului şi a toleranţei religioase. Dar religia comparată îşi mai propune şi căutarea de erori sau greşeli dogmatice şi religioase din diferitele seturi de crezuri ale lumii. Se ştie astfel că în trecutul umanităţii au existat extrem de multe controverse şi conflicte în plan religios. Să ne aducem aminte că la naşterea Domnului Iisus Hristos Irod a dat ordin să fie ucişi toţi pruncii de până la trei ani fiindcă credea el naşterea Domnului Iisus Hristos v-a aduce cu sine uzurparea puterii sale. Apoi să ne aducem aminte că la anul 1453 odată cu căderea Constantinopolului, s-a declanşat aşa numitul proces

[15] Ontologia a fost un concept introdus pentru prima dată în filosofie de filosoful Protagoras. Anumite implicaţii ontologice au fost recunoscute şi de teologia ortodoxă la fel de bine şi de angelologia ortodoxă. O ontologie angelologică este mai mult decât orice este demn de studiat în vremurile noastre. Ontologia vrea să arate astfel sursa ultimă a fiinţării. Fiinţarea în sine pleacă de la Dumnezeu. Ontologic Dumnezeu este sursă a existenţei: a universului, a galaxiilor, a planetelor, a omului şi a îngerilor. Afară de Dumnezeu am putea spune că ontologia este mai mult decât orice un eşec de proporţii aceasta fiindcă există şi ontologi care neagă existenţa lui Dumnezeu.

[16] Dintre cele mai celebre persoane care au activat în câmpul religiei comparate vom enumera pe Houstin Smith care s-a distins în religia comparată prin lucrarea lui Religiile lumii: marile tradiţii de înţelepciune, Mohamed Ali Muhiadin cu lucrarea sa Un studiu comparativ al religiilor astăzi, Laurence Brown, Mircea Eliade, Ann Wang Sen, Stewart Farrar, Robert Graves, Alan Segal, Fritz Rednour şi mulţi alţii.

de islamizare al Europei. Astfel, pentru europeni creştinismul a fost declarat o religie ce trebuie înlocuită. În numele islamului s-au curmat mii de vieţi omeneşti şi au fost distruse sute de clădiri creştine [case parohiale, mănăstiri, biserici, mitropolii, episcopii şi arhiepiscopii]. La fel de bine să ne aducem că islamizarea Europei s-a făcut cu sabia în mână, sultanii şi paşii otomani fiind cât se poate de radicali în abordarea lor a dogmelor şi crezurilor religioase.[17]

O altă mare controversă religioasă ce intră foarte mult în câmpul religiei comparate a fost încreştinarea indigenilor americani. Se ştie că după Christofor Columb vestul Europei a dus o campanie prelungită de aşa numită încreştinare a indigenilor americani [dintre cei mai cunoscuţi vom amintii pe sioux, pe apaşi şi pe mohicani]. Dar trebuie să recunoaştem că încreştinarea indigenilor americani a fost mai mult un pretext pentru supremaţia rasei albe asupra celei roşii. Astfel, în statele americane din est au avut loc în numele crezurilor religioase adevărate măceluri şi crime odioase care au dus la exterminarea populaţiei native şi înlocuirea ei cu colonişti.[18]

Religia comparată este mai mult decât orice o cale amiabilă de dialog dintre diferite concepţii şi crezuri religioase ale umanităţii. Ceea ce deprindem cel mai mult în cazul religiei comparate este mai multe decât orice toleranţa religioasă şi calea de dialog ce exclude violenţa. A rezolva marile probleme religioase pe cale violentă este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o soluţie cât se poate de slabă din punct de vedere moral şi etic.[19] Aceasta fiindcă oricum Dumnezeu este suprem şi suveran din punct de vedere religios. Trebuie să spunem că una dintre cele mai degradante forme de ură şi teroare este teroarea religioasă. Aceasta fiindcă acest gen de ură se bazează pe minciună şi falsitate. A curma o viaţă umană în numele lui Dumnezeu [cum s-a făcut de mai multe ori în istorie] este din nefericire una dintre cele mai mari minciuni ale omului.

În primul rând religia comparată este mai mult decât orice o modalitate de înţelegere şi de toleranţă între crezuri şi opinii religioase diferite. Astfel, în religia comparată vom descoperii că pentru buddhişti Mântuitorul lumii este nimeni altul decât Buddha [pe numele său adevărat Sidarta Gautama], în timp ce pentru musulmani mântuitorul lumii este Mohamed şi pentru taoiştii chinezi nu este nimeni altul ca şi Confucius. La fel de bine am putea să îi amintim şi pe zoroastrienii iranieni care cred că singur mâtuitor al lumii este Zarahrustra. Prin urmare, este cât se poate de evident să amintim că religia comparativă este din acest punct de vedere împotriva fundamentalismelor şi fanatismelor religioase.

Religia comparată consideră că a susţine fanatic crezul într-o religie este împotriva voii lui Dumnezeu. Nu se ştie în nici un moment din trecut în care Dumnezeu să ne ceară să susţinem fanatic anumite crezuri religiose. Dar din nefericire la scară planetară sunt enorm de mulţi care susţin că credinţa în Dumnezeu trebuie promovată cu riscul crimei şi a curmării de vieţi omeneşti. Aceasta este una dintre cele mai mari şi mai fatale greşeli a umanităţii din cele

---

[17] Un alt aspect din trecutul recent al Europei este fără de nici o îndoială sovietizarea Europei. Doctrinele sovietice au fost fără de nici o îndoială un fel de ateism ce nu negat numai existenţa lui Dumnezeu şi a oricărei forme de religie şi teologie dar şi negarea realităţii îngerilor lui Dumnezeu. Probabil din această cauză din tot edificiul sovietic s-a ales nimicul.

[18] Trebuie să ştim că în pofida a mai multor păreri adevăraţii americani au fost pieile roşii sau indigenii americani. Restul de americani nu sunt americani autentici ci sunt produsul diferitelor valuri de emigranţi din Asia şi Europa.

[19] Se cunosc astfel mai multe organizaţii teroriste care impun crezurile lor religiose prin intermediul terorii şi a violenţei. O astfel de organizaţie a fost şi este Al-Quida care a fost pentru prima dată constituită în orientul mijlociu şi care mai apoi a început să acţioneze în plan internaţional. Liderii Al-Quida se ştie că nu sunt nimic mai mult decât fanatici religioşi şi adepţi fundamentalişti ai islamului lui Mohamed.

mai vechi vremuri.[20] Vremurile în care trăim sunt vremuri ale toleranţei şi ale înţelegerii. Orice minte sănătoasă ştie că crima în numele lui Dumnezeu este un rău şi o falsitate. Abordarea comparativ religioasă este din acest punct de vedere cât se poate de actuală.

Dar am putea vorbii şi de o gradaţie a experimentării realităţii îngerilor şi mai mult decât orice a raportării la realitatea lor. Astfel, noţiuni vagi despre îngeri avem în mai multe mari religii ale lumii. Ştim că Dumnezeu în hindusă se spune Brahman. Chiar dacă concepţiile despre Dumnezeu în hinduism sunt cât se poate de neortodoxe, în hinduism la un nivel destul de primar putem descoperii crezul în îngeri.[21]

La fel de bine în hinduism putem vorbii de o angelologie desfigurată. Astfel, hinduismul nu vorbeşte de îngeri ci de zei. Aceşti zei evident au o identitate şi o origine confuză. În hinduism unii sunt îngerii în timp ce alţii sunt diavoli. Este cât se poate de adevărat că hinduismul nu are conceptul de diavol. Zeul poate fii după învăţătura hindusă atât diavol cât şi înger.[22] Astfel hinduismul crede că există un zeu al lunii. El se numeşte Soma. Similari pentru termenul de înger putem găsii în hinduism termenul de deva sau de aditiai.[23] Dintre aceste entităţi care după cum am spus nu este sigur dacă sunt îngeri şi diavoli amintim pe Indra, Mitra, Ravi, Varuna, Yama.[24]

După cum am spus această lucrare este de orientare pozitivă şi generic plecând de la crezul că toate religiile sunt în căutarea lui Dumnezeu. Evident nu vom insista pe caracterul soteriologic al hinduismului care credem că este inexistent. Dar vom insista mai mult pe caracterul de iubire a lui Dumnezeu care „face ca soarele să răsară peste cei drepţi şi nedrepţi.” Să nu uităm că numărul total al hinduşilor se ridică la oare actuală undeva la un miliard.[25] Apărut în India înainte de Hristos hinduismul continuă să existe şi în zilele noastre. Prin urmare, o abordare comparativă a hinduismului este menită să deschidă puncte de dialog cu omologii noştri hinduşi care au o întreagă religie. Comparativ putem spune că concepţia despre religie hindusă este mai mult decât orice panteistă. Zeii hinduşi este cât se poate să fie diavoli care vor distrugerea şi ruinarea deplină a omului şi a umanităţii. Dar în scopul acestei cărţi vom vedea punctele comune dintre religii şi în special concepţia creştină care a schimbat faţa lumii. Lumea fost schimbată de Dumnezeu dar nu putem contesta varietatea crezurilor şi a concepţiilor religioase de pe glob şi din lume la ora actuală. Dialogul cu hinduismul se duce de mai multă vreme. Evident vom vedea că există o parte ortodoxă a hinduismului.

Premiza ortodoxiei este că omul este înzestrat de Dumnezeu în mod natural cu libertate. Această libertate omul o poate folosii în mai multe direcţii. Prin urmare putem vorbii de o libertate angelologică şi de o libertate religioasă. Evident, mântuirea omului este o problemă cât se poate de importantă şi de definitorie dar trebuie să ştim că Dumnezeu este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii cel care ne mântuieşte prin Domnul Iisus Hristos. Deşi

---

[20] Să ne aducem aminte că în Europa medievală Inchiziţia catolică practica arderea pe rug în ceea ce ei denumeau „exorcizarea Europei” de vrăji şi magie. O simplă reclamaţie la marii inchizitori europeni era suficent pentru a curma o viaţă în numele crucii.

[21] La fel de bine o umbră a crezului hindus într-o Treime de persoane poate fii văzut în crezul în Şiva, Vişnu şi Brahman. Unii teologi văd în acest crez primar mai mult un fel de Tată, Fiu şi Duh Sfânt desfigurat.

[22] Acest lucru este de înţeles din anumite puncte de vedere având în vedere că la origine toţi diavolii au fost îngeri. Oricum, hinduismul face mari greşeli de natură dogmatică şi religioasă. Zeii hinduismului sunt din acest punct de vedere impersonali şi parte din marele Brahman care nu este nimic mai mult decât neantul deplin.

[23] Menţionăm că aceasta este o traducere cât se poate de probabilă.

[24] Această carte are menirea de a ne arăta că între demonologie şi angelologie nu există nici un fel de legătură şi nici un fel de conecţie. În timp ce angeologia este expresia bineului şi a frumosului, demonologia este expresia răului şi a urâtului.

[25] O estimaţie generică a numărului total al hinduşilor este de 890 miloane, deci undeva în jurul unui miliard.

este o singură cale spre mântuire care este „calea strâmtă şi anevoioasă” prin voia lui Dumnezeu mântuirea se poate realiza şi în alte religii decât creştinism.[26]

Creştinismul este mai mult decât orice premiza de la care vom pleca comparativ în această lucrare.[27] Vom vedea că termenul de înger primeşte mai multe denumiri în diferite sisteme şi crezuri religioase, eshatologice şi angelologice ale lumii. În acest sens, la o scară generică putem vorbii despre o angelologie creştin ortodoxă, o angelologie hindusă, o angelologie buddhistă, o angelologie islamică şi aşa mai departe.

Neînţelegerile angelologice au survenit în momentul în care diferiţi adepţi zeloşi sau uneori chiar fanatici au susţinut angelologia lor ca fiind absolută şi totalitară. Este adevărată că din mai multe puncte de vedere nu putem vorbii de angelologii imuabile din moment ce numai Dumnezeu este imuabil dar totuşi, putem vorbii de o angelologie deplină sau împlinită. Este în acelaşi timp cât se poate de real şi adevărat că angelologia este o taină. În primul rând nu ştim numărul exact al îngerilor lui Dumnezeu şi în al doilea rând nu ştim cu exactitate numele îngerilor. Dacă Biblia foloseşte termenul de „miriade” când vorbeşte despre îngeri este cât se poate de greu să avem nu număr deplin al lor. Probabil că îngerii lui Dumnezeu pot fii undeva în jurul miliardelor sau a triliardelor. Dar aceasta nu poate fii afirmat cu exactitate. În acest sens, opiniile sunt împărţite dacă fiecare om are un înger păzitor. Ortodoxia susţine că un om nu poate avea un înger păzitor dacă este botezat. Acest crez nu este însă prezent în religiile orientale şi mai ales în hinduism.[28]

Religia comparată am putea spune este un nivel sau o înţelegere cât se poate de primară a ceea ce înseamnă existenţa lui Dumnezeu. Pentru o înţelegere graduală a faptelor şi a lucrărilor lui Dumnezeu religia comparată este un prim nivel primar prin care omul poate să îşi dea seama de diversitatea crezurilor şi a opţiunilor religioase pe care le are pe pământ. Îngerii au fost denumiţi „prieteni,” ajutor, sprijin, îndrumători şi uneori fraţi. Dar evident s-a elaborat şi o mistică a îngerilor care este cel mai bine prezentă în monahism. Monahul creştin vrea mai mult decât orice să fie un „înger pământean.” El este dincolo de orice un fel de „preînchipuire a îngerului” dacă îşi i-a în serios chemarea monahală.

În vechime sunt cunoscuţi mai mulţi sfinţi părinţi care au avut descoperiri în timpul slujbelor sau a rugăciunii private a îngerilor care vegheau asupra umanităţii şi a oamenilor în parte. Faptul că omul nu este singura creaţie raţională a lui Dumnezeu nu este menit să ne înspăimânte ci mai mult să ne deschidă înţelegerea spre faptul că Dumnezeu este atotputernic. Fiind prin Sine liber Dumnezeu poate crea câte universuri şi fiinţe doreşte fără să fie constrâns şi obligat de nimeni. La fel de bine ortodoxia mărturiseşte că Dumnezeu nu era obligat să creeze universul şi pe om. Faptul că Dumnezeu a mai creat o clasă de fiinţe mai înainte de a îl crea pe om este un lucru cât se poate de posibil din moment ce Dumnezeu este prin Sine liber

---

[26] Astfel ştim că cei care au fost născuţi mai înainte de Domnul Iisus Hristos s-au mântuit dacă au trăit o viaţă morală şi au făcut fapte bune şi faptele credinţei. Deşi creştinismul deţine teoretic monopolul soteriologic, putem crede că Dumnezeu poate mântui oamenii fără să ştim noi.

[27] Unele speculaţii hinduse susţin că ar exista un număr de aproximativ 33,000,000 îngeri [devas]. Dar este greu de precizat dacă aceşti îngeri sunt îngeri sau diavoli din moment ce ei sunt grupaţi într-un panteon după modelul mitologiilor păgâne. O amplă lucrare hindusă ştim că este Bhagavad Gita care este o sinteză a doctrinelor hinduse religiose şi filosofice.

[28] Opiniile legate de îngerul păzitor sunt cât se poate de variate în marile concepţii religioase ale lumii. Astfel, în timp ce unele concepţii susţin că la naştere omul primeşte din partea lui Dumnezeu automat un înger păzitor, altele susţin că de fapt îngerul păzitor al omului apare din momentul concepţiei în pântecele mamei sale. Alte concepţii susţin că îngerul păzitor al omului apare numai mai târziu în viaţă. Alte concepţii susţin că îngerul păzitor vine numai când este invocat sau chemat.

să facă ceea ce doreşte. În acelaşi timp în studiul angelologic putem cunoaşte din lumea îngerilor numai ceea ce Dumnezeu a voit ca noi să cunoaştem şi să experimentăm. Probabil că sunt multe lucruri care nu le vom ştii niciodată despre îngerii lui Dumnezeu. Totuşi, în bunătatea Sa, Dumnezeu a descoperit omului anumite lucruri despre îngeri. Aceste lucruri sunt prezente la un nivel inferior în ceea ce am putea denumii religia comparată, o disciplină care abundă în extrem de multe informaţii şi concepţii divergente având funcţia de a unifica ceea ce este contrastant şi de a aduce înţelegere între diferiţii adepţi ai doctrinelor religiei. Religia este un factor care fascinează şi prin care omul începe să fie conştient de realităţi transcendente din lumea de dincolo şi de la Dumnezeu însuşi.

Evident, în religie nu poate exista concurenţă ca şi în lumea seculară dar din nefericire au existat mai multe neînţelegeri în lumea religioasă dintre care unele le-am menţionat mai sus. Evident, religia comparată este o disciplină din mai multe punct de vedere „artificială" având în vedere că nu operează cu „deplinătatea religioasă." Vom vedea însă că religia comparată îşi are rolul sau rostul ei. Metoda comparativă nu este însă o metodă absolută. Această metodă însă se bazează pe faptul că Dumnezeu ne-a înzestrat cu minte şi cu logică. Având în vedere că acestea sunt daruri gratuite pe care Dumnezeu ni le-a făcut lumii şi omului suntem chemaţi să „cercetăm duhurile" şi să vedem de unde sunt şi să nu acceptăm orice crez sau doctrină ori învăţătură religioasă şi teologică.[29]

Marile crezuri religioase ale lumii sunt fără de nici o îndoială fascinate şi pe parcursul anilor au fost foarte mulţi cei care s-au avântat în studiul lumii religiilor. Aşa s-a născut religia comparată. Religia comparată are în comun cu angelologia faptul că se vorbeşte despre îngeri nu numai în creştinism ci după cum am arătat şi alte religii ale lumii. Evident, mai multe religii sunt confuze cu privire la existenţa şi realitatea îngerilor dar trebuie să fim cât se poate „deschişi şi înţelegători" cu neputinţele de ordin religios a semenilor noştri. În sens antropologic s-a spus că omul este o fiinţă religioasă. Faptul că omul este o fiinţă religioasă nu este suficent. Omul are chemarea de a se ridica mai sus decât de o simplă percepţie religioasă.

Prin urmare, calea spre Dumnezeu se poate face şi printr-o modalitate religioasă. Să ne aducem aminte că nu toţi au aceleaşi daruri duhovniceşti de la Dumnezeu. Prin urmare nu toţi pot ajunge la o cunoaştere deplină asemenea celei a sfinţilor lui Dumnezeu. În acest sens, religia comparată are menirea de a ne face înţeles că nu toţi au aceleaşi măsuri şi la fel de bine unii trebuie să îi înţeleagă pe ceilalţi.

Fără nici o îndoită funcţiile îngerilor sunt aceleaşi din toate timpurile şi vremurile numai că percepţia lor este cât se poate de diferită din diferitele crezuri ale lumii dintre care trebuie să spunem că unele sunt extrem de superstiţioase. Îngerii sunt cei care veghează asupra lumii pentru ca lumea să urmeze cursul stabilit ei de Dumnezeu şi să meargă în sensul pe care Dumnezeu îl voieşte. Prin urmare, ştim că Dumnezeu este cel care ne ocroteşte dar o face prin îngerii Săi.

În acest sens religia comparată ne familiarizează cu diversitatea crezurilor religioase şi cu faptul că trebuie să fim toleranţi cu cei care nu cred ca şi noi. Din acest punct de vedere există mai mulţi care nu cred în existenţa îngerilor lui Dumnezeu. Mai mult decât atât una dintre principalele calităţi ale îngerilor este sfinţenia. Faptul că îngerii sunt sfinţi este un lucru care este dezbătut în religia comparată. Sfinţenia îngerilor este cât se poate de prezentă în creştinism şi în special în creştinismul ortodox. Sfinţenia îngerilor nu este o sfinţenie a aseităţii

---

[29] Mai multe noi mişcări religioase sunt acceptate fără nici un fel de studiu şi de abordare sau discernământ teologic ori religios. Astfel, ştim de mai multe mişcări religioase cum ar fii new age, bahai, spiritism, teosofie, hare krişna şi multe altele.

ci provine din faptul că Dumnezeu însuşi este sfânt. Sfinţenia lui Dumnezeu se împarte în primul rând îngerilor Săi dincolo de spaţiu, timp şi de univers. Mai apoi această sfinţenie este împărtăşită şi oamenilor şi în special sfinţilor care se nevoiesc pentru aceasta.

Sfinţenia îngerilor are şi un anumit caracter comparativ fiindcă ea este percepută şi asumată în mai multe religii din lume sau de pe glob. În zilele noastre ceea ce avem cel mai mult lipsă în plan comparativ este fără nici o îndoială criza sfinţeniei. Faptul că se cunosc mai multe fapte minunate ale sfinţilor îngeri cum au fost cele menţionate mai sus din Vechiul şi Noul Testament nu înseamnă mult pentru omul contemporan. Lumea îngerilor chiar şi în planul religiei comparate care ne pune în faţă atât de multe mărturii zguditoare în acest sens este lipsită de relevanţă pentru vremurile noastre. Sfinţi părinţi care au dat mărturii zdrobitoare despre existenţa, acţiunile şi prezenţa îngerilor sunt consideraţi în vremurile noastre desuete şi mincinoase.

Vremurile noastre sunt vremurile în care lumea crede mai mult în fiinţe extraterestre din alte constelaţii şi galaxii. Foarte puţini ar putea crede că nu a existat nici un fel de extraterestru la naşterea din Betleem a Domnului Iisus Hristos. Biblia ne vorbeşte cât se poate de clar de prezenţe îngereşti în jurul momentului naşterii Domnului Iisus Hristos. Să fii fost ei fiinţe de pe alte planete cu nave spaţiale şi cu supertehnologie? Cu greu am putea spune acest lucru. Îngerii sunt înzestraţi cu aripi şi din mai toate mărturiile nu au nevoie de navete spaţiale pentru a se deplasa. Atunci de ce această confuzie în lumea religiei? Sunt foarte mulţi care văd în îngeri fiinţe din alte galaxii care au venit aici pentru a ne descoperii tainele unei civilizaţii mai avansate şi mai sofisticate decât a noastră. Ori aici comparativ religia şi ştiinţa nu sunt în acord. Religia ne spune că îngerii nu au funcţia de a ne învăţa o civilizaţie mai avansată decât a noastră ci au menirea de a media între noi şi Dumnezeu. La fel de bine este greu să definim raiul unde locuiesc îngerii în prezenţa măririi lui Dumnezeu ca şi o „civilizaţie mai avansată” decât a noastră din moment ce îngerii nu au noţiunea de civilizaţie după cum o avem noi.

Religia comparată este mai mult decât orice o apreciere a diversităţii de opinii şi păreri religioase. În religie după cum ştim trebuie să domnească înţelegerea şi pacea. Rezolvarea problemelor religioase prin folosirea violenţei şi a terorii este una dintre cele mai proaste soluţii. Astfel după cum am spus mai multe religii vorbesc de existenţa îngerilor. Dintre principalele religii care vorbesc despre existenţa îngerilor vom amintii hinduismul, taoismul, islamul, iudaismul şi creştinismul. Evident opiniile sunt împărţite în aceste principale religii ale lumii. Din această cauză este bine să folosim o metodă comparativă.

După cum am spus, hinduismul susţine că există undeva în just de 33.000.000 îngeri care în hindusă sunt denumiţi deva sau devas. La fel de bine în arabă şi în religiile arabice dintre care cel mai cunoscut este islamul termenul de înger este عملة ذهبية. Evident este cât se poate clar că ceea ce o cultură cunoaşte despre îngeri nu înseamnă că toate culturile sau civilizaţiile ştiu la fel. Ceea ce este cel mai important în existenţa îngerilor este faptul că dincolo de univers, de galaxii, de constelaţii şi planete, Dumnezeu a creat o clasă de fiinţe supranaturale care nu au nici o intenţie de a ne distruge, ci din contră sunt menite să ne asiste şi să ne susţină în drumul spre mântuire şi spre în dumnezeire. Evident, există un termen pentru înger în mai toate limbile pământului. În acest studiu nu vom insista foarte mult pe acest aspect din moment ce aceasta este un demers mai mult de natură filologică.[30]

Fără nici o îndoială angelologia comparată de care vom vorbii în rândurile noastre este o doctrină monoteistă. Angelologia ortodoxă este o angelologie monoteistă şi nu una politeistă

[30] Astfel, în taivaneză, vietnameză, chineză sau japoneză cu siguranţă vorbim de anumiţi termeni pentru înger. Provenienţa, originea şi istoria acestor termeni din orientul îndepărtat nu este de interes pentru cartea de faţă.

sau panteistă. Probabil că una dintre cele mai mari taine ale angelologiei ortodoxe comparative este taina monoteismului. Îngerii sunt slujitorii Dumnezeului unu în fiinţă şi singular în existenţă. Taina angelologiei este am putea spune una de natură monoteistă. Din nou ne aducem aminte că îngerii sunt chemaţi să Îl slujească pe Dumnezeu. Acest lucru a fost profund contestat în religiile antice păgâne care negau existenţa unui singur Dumnezeu şi propovăduiau existenţa mai multor dumnezei. Taina angelologiei ortodoxe este una de natură monoteistă. Îngerii au fost fiinţe create de Dumnezeu pentru a Îl sprijinii şi ajuta în creaţia şi pronierea lumii, a universului şi a omului. Din acest punct de vedere omul este inferior îngerilor. Prin natură omul nu poate ajunge un înger. Totuşi, prin asceză, fapte bune, post şi rugăciune omul se poate ridica la o stare asemănătoare îngerilor. „Asemănarea” cu îngerii lui Dumnezeu se face cel mai mult de călugări în monahism. Din acest punct de vedere călugării sunt am putea spune urmaşii îngerilor. Metaforic monahismul este denumit şi „chipul îngeresc.”[31]

Dar dacă ortodoxia denumeşte monahismul „chipul îngeresc” trebuie să luăm în considerare că există mai multe forme de monahism. Ştim astfel de monahismul tibetan de origine buddhistă.[32] La fel de bine ca şi monoteismul angelologia ortodoxă este fără nici o îndoială o modalitate de a cunoaşte pe Dumnezeu. Îngerii cu existenţa lor la fel de ca şi universul şi podoaba lui sunt realităţi care ne duc cu gândul şi mintea şi sfinţirea la existenţa lui Dumnezeu unul în fiinţă şi întreit în persoane. Ceea ce este cât se poate de profund în angelologia ortodoxă comparativă este că Dumnezeu este descoperit ca şi taină ultimă a universului şi a omului [sau a creaţiei]. Taina lui Dumnezeu nu poate fii descoperită decât prin îngerii Săi care există mai înainte de creaţia lumii. Faptul că îngerii au fost precedenţi creaţiei universului şi a omului nu poate avea nici o îndoială. Din acest punct trebuie să subliniem că îngerii nu sunt un fel de civilizaţie avansată care există undeva într-o galaxie îndepărtă din univers şi care ne v-a vizita pentru a ne descoperii o civilizaţie mai avasată decât a noastră. Îngerii sunt mai mult decât orice ceea ce am putea descoperirea unei intimităţi cu Dumnezeu şi cu existenţa Lui. La fel de bine ei sunt şi o dovadă de altruism pentru toţi cei care vor să ajungă la cunoaşterea lui Dumnezeu. Înaintând spre Dumnezeu ne vom da seama de realitatea prezenţei şi a existenţei îngerilor Săi. Aceasta este am putea spune o probă a credinţei şi a credincioşiei noastre faţă de Dumnezeu. Aceasta fiindcă ne vom da seama că Dumnezeu nu a creat numai pe noi şi universul nostru ci El a mai creat şi o lume a îngerilor.[33]

Prin urmare, după adevărul relevat al Scripturii, îngerii ne sunt superiori în creaţie şi avem datoria de asculta de ei, în special de sfinţii arhangheli Mihail, Gavriil şi Rafail.[34] Vechiul şi Noul Testament vorbesc de mai multe apariţii angelice dar dintre toţi îngerii lui Dumnezeu Biblia îi denumeşte cu numele numai pe aceştia trei. Numele îngerilor ne sunt din mai multe

[31] Acest titlu a fost conferit cel mai în pnevmatologia ortodoxă de Sfântul Ioan Climax în Scara sa. A se vedea Filocaliile.

[32] Mohanismul tibetan dintre care cel mai mult este reprezentat de aşa zişi patriahi tibetani denumiţi dalailama este dincolo de orice mai mult „o caricatură” a adevăratului monahism.” Aceasta fiindcă monahismul îşi are bazele în imitaţia vieţii îngereşti. Din acest punct de vedere viaţa îngerească este universală şi deschisă pentru toate epocile şi civilizaţiile şi nu numai pentru unele în sens absolutist.

[33] Ştim astfel din angelologia medievală de ierarhiile îngerilor. Dintre cei care s-au remarcat în crearea unor ierarhii angelologice putem amintii pe Sfântul Clement al Romei, Sfântul Ambrozie al Milanului, Sfântul Ieronim, Sfântul Grigorie Dialogul, Sfântul Ioan Damaschinul şi alţii.

[34] Arhanghelii Mihail, Rafail şi Gavriil prefigurează am putea spune Treimea de persoane din Dumnezeu: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Dogmatic nu s-a stabilit deplin dacă Dumnezeu este şi Tată al îngerilor, oricum mai multe texte teologice îi denumesc pe îngerii „fii lui Dumnezeu.”

puncte de vedere necunoscute. Aceasta datorită faptului că îngerii au nume mai mult convenţional ei nefiind făpturi umane cum suntem noi oamenii. La fel de bine angelologia comparată ne spune că îngerii pot lua înfăţişări antropomorfice dar aceasta nu înseamnă că ei sunt ca şi noi oamenii. Îngerii sunt eterni în sensul că nu mor şi nici nu se reproduc după cum ne mărturisesc mai multe tradiţii ale religiilor lumii. Dincolo de orice îngerii sunt meniţi să mijlocească la Dumnezeu pentru mântuirea noastră. Momentul cel mai greu din viaţa unui om este atunci când acesta moarte. Din punct de vedere angelologic moartea este o „despărţire" a sufletului de trup.[35]

Faptul că îngerii au menirea de a duce sufletele drepţilor şi a celor care s-au nevoit pentru bine şi dreptate în această lume este unul dintre cele mai mari imperative religioase ale lumii religiei şi mai ales a religiei comparate. Fiind creaţie a Sa, Dumnezeu nu are nici un interes să piardă etern pe om. Dar în acelaşi timp Dumnezeu nu poare lăsa răutatea omului nepedepsită. Astfel, îngerii sunt dincolo orice cei care după mărturia religiei şi a religiei comparate fac dreptate omului şi a sufletului său.[36]

Astfel după angelologia ortodoxă, îngerii sunt cei care atunci când omul moare îi duc sufletul în rai. Acest lucru a fost atestat de mai multe autorităţi ortodoxe şi în special de aghiografia ortodoxă. Momentul morţii nu este atât de tragic din punctul de vedere al angelologiei ortodoxe comparate cât mai mult timpul în care omul în viaţa s-a le-a petrecut în patimi şi păcate.[37] Pentru a ajunge în compania îngerilor sufletului omului trebuie să se despătimească sau să se păstreze în starea de nepăcătuire sau de nepătimire. Termenul elen pentru nepătimire este απαθια ce nu trebuie confundat cu starea de apatie care este mai mult decât orice o stare foarte asemănătoare cu dezinteresul.

Această luptă care se duce în om între patimi şi virtuţi începe odată cu maturizarea omului şi se încheie numai pe patul morţii. Din acest moment îndemnul religiei comparate este că trebuie să fim în stare de veghe pnevmatică până în momentul morţii.

În mentalitatea religiei comparate dacă diavolii sunt cei care ne trag în spre prăpastia iadului îngerii sunt cei care ne ridică în spre înălţimea raiului. Evident, omul nu ar putea face foarte multe lucruri în lupta cu forţele întunericului care vor să subjuge pe om. Modalitatea prin care diavolii îl subjugă pe om sunt patimile care le-am menţionat mai sus, dar aceste patimi pot evolua şi pot avea derivaţi. În Vechiul Testament avem o mărturie cât se poate de evidentă că îngerii îi pot birui pe diavoli. În cartea lui Tobit ni se spune că arhanghelul Rafail a izgonit dintr-o femeie care era bănuită de diavolul curviei şapte diavoli conduşi de un aşa numit diavol Asmodeu [după unele opinii Asmodeu este diavolul desfrânării sau a sexului].[38]

---

[35] Aşa se face că există o întreagă literatură ortodoxă şi neortodoxă despre viaţa dincolo de moarte. O carte celebră pe această temă scria acum mai bine de 30 de ani ieromonahul american Serafim Rose, (Editura Tehnopress, 2003).

[36] Există o întreagă literatură creştină şi mai ales creştin ortodoxă în aceea ce priveşte ieşirea sufletului din trup. În termenii angelologiei ortodoxe moartea nu este nimic mai mult decât o ieşire a sufletului din trup şi o întoarcere a trupului în pământ după cuvântul Scripturii când Dumnezeu le-a spus protopărinţilor noştrii Adam şi Eva: „pământ eşti şi în pământ te vei întoarce." Biblia ne spune că Dumnezeu nu a inteţionat iniţial ca omul să se întoarcă în pământ, adică să moară, dar fiindcă omul ajunsese la o „cunoaştere a binelui şi răului" imediată într-un stadiu de infantilitate pnevmatică, Dumnezeu a hotărât ca omul să moară trupeşte.

[37] Ortodoxia a mărturisit în mod tradiţional 7 păcate capitale cărora le corespund 7 patimi: lăcomia, mânia, mândria, desfrânarea, plictisul sau lenea, invidia şi iubirea de bani.

[38] Să nu uităm că şi în Grecia antică se credea într-o entitate care stăpânea iubirea sexuală sau erotică: este vorba de Afrodita. Să nu fie Afrodita grecilor antici, diavolul Asmodeu care odată stabilit în om îl înrobeşte patimii sexuale? Răspunsul la această întrebare îl las la latitudinea cititorului.

Ne gândim din nou la faptul că religia comparată nu este străină de problema şi studiul angelologiei ortodoxe. Angelologia este dincolo de orice ceea ce am putea denumii o comparaţie dintre îngeri şi diavoli.[39] Oricum, dincolo de angelologia ortodoxă comparată putem vedea faptul că eshatologic îngerii au ieşit biruitori asupra diavolilor care au respins calea iubirii şi a slujirii lui Dumnezeu. Fiindcă îngerii au fost meniţi să Îl iubească şi să Îl slujească pe Dumnezeu, respingerea principiului lor ontologic i-a aruncat în ceea ce religia denumeşte iad. Iadul este din acest punct de vedere o deformare a ontologiei [a teoriei fiinţări] îngerilor.[40]

Trebuie să ştim că există în religia comparată o întreagă masă de oferte angelologice extrem de ieftine care ne oferă calea unei comuniuni şi a unei comunicaţii un îngerii extrem de rapidă şi facilă. Aceste oferte variază în practici tantrice şi de tip yoga care mai mult ne demonizează. În acest sens, trebuie să ştim că diavolii pot să se dea pe sine ca şi îngeri pentru a ne duce în confuzie.[41] Având în vedere că îngerii sunt de partea noastră şi ne susţin chiar şi în cele mai disperate şi mai critice momente din viaţa noastră nu trebuie să deznădăjduim. Dar trebuie să ştim că Dumnezeu este cel care ne ţine în viaţă şi El ne duce în spre un scop care nu Îl putem ştii deplin. A deznădăjdui de bunătatea şi mila lui Dumnezeu este un păcat strigător la cer acesta fiindcă în cele mai multe cazuri omul este plin de sine şi de mândrie şi se crede pe sine conducător şi stăpân al vieţii sale.

Dacă viaţa noastră ne este dată de Dumnezeu nu prea putem face prea multe pentru a ne-o face deplin independentă. De fapt în cele mai multe situaţii viaţa noastră se descoperă pe sine în cunoştinţa şi bunătatea lui Dumnezeu. Cu cât ne vom interioriza mai mult şi vom reduce viaţa la ceea ce este esenţial vom vedea că îngerii lui Dumnezeu sunt dispuşi să ne ajute.[42]

Lumea religiei este o lume amplă pe care cei mai mulţi o ignoră considerând-o naivă şi credulă. Aşa se face că mai multe confesiuni creştine resping cultul icoanelor considerându-l desuet şi neactual pentru nevoie religioase ale lumii secolului al XXI-lea. Nu trebuie să uităm că foarte mulţi îngeri au fost reprezentaţi de oameni prin iconografie. Plecând de la imaginile îngerilor menţionaţi în Biblie şi mai apoi cu descoperiri ale îngerilor menţionate în vieţile sfinţilor, îngerii au fost fără de nici o îndoială obiect al interesului artistic. După cum am spus un capitol din această carte se v-a ocupa exclusiv cu acest studiu.

Religia comparată este menită să ne facă să ne dăm seama că îngerii sunt aceiaşi din cele mai vechi vremuri şi până în zilele noastre.[43] Dar în acelaşi timp angelologia ortodoxă ne

[39] Este foarte greu să vorbim de demonologie ca şi un obiect de studiu teologic din moment ce diavolii nu sprijină fiinţa, ontologicul ci vor mai mult decât orice desfiinţarea ultimă şi finală a omului şi a universului. Demonologia este sursă a tot ceea ce este rău şi negativ din lume şi univers. Ea este punctul de început al filosofiilor nihilise şi desconstructiviste, la fel de bine a negativismului şi a distrugerii.

[40] De fapt diavolii nu sunt nimic mai mult decât îngeri „deformaţi” doar că această deformare este din nefericire după alegerea lor eternă şi ireversitibilă. Fiindcă nu poate exista un alt principiu ontologic de fiinţare în afară de Dumnezeu. Orice separaţie de Dumnezeu duce la neantizare şi desfiinţare. Odată prinşi în acest fapt, diavolii au ales să tragă cu ei umanitatea în primul rând prin introducerea moralităţii în lume. Moartea este în acest sens, o prelungire a căderii diavolilor în lumea oamenilor.

[41] Cea mai celebră şi mai puternic avertisment în acest sens ne-a fost lăsat de sfântul apostol Pavel care ne avertiza că „diavolul poate lua chip de înger.”

[42] Tema ajutorului lui Dumnezeu este cât se poate de antică şi de veche. Astfel unul din cele mai vechi saluturi ale lumii creştine a fost „Doamne ajută.” A cere ajutorul lui Dumnezeu este una dintre cele mai mari dovezi de modestie şi de smerenie creştină.

[43] O carte de mare circulaţie a fost cea a protestantului american Billy Grahm care susţine că „îngerii sunt agenţi secreţi ai lui Dumnezeu.” Ortodoxia nu a folosit în mare numele de „agent” când s-a referit la îngeri, dar trebuie să luăm eforturile lui Billy Grahm ca fiind pozitive în contextul dialogului religiei comparate. La fel ca şi Grahm mai există şi alţi mari autori protestanţi şi neoprotestaţi care au scris şi au popularizat marile adevăruri angelologice. Dintre acesta unul dintre cele mai mari adevăruri este că „îngerii veghează asupra noastră.”

spune că în planul religiei comparate nu trebuie să abuzăm de îngeri transformându-i în elemente ale dorinţelor noastre egoiste. În rugăciunile noastre către sfinţii îngeri şi către Dumnezeu trebuie să cerem mai multe ceea ce este de folos sufletelor noastre şi mai ales să lăsăm după cum chiar Domnul Iisus Hristos ne îndruma şi ne sfătuia să ne lăsăm în grija lui Dumnezeu care „are grijă de crinii pământului."

Tăcerea pe care cei mai mulţi oameni credincioşi o resimt este faptul că îngerii nu ne vorbesc ca şi nişte prieteni ci parcă stau undeva ascunşi. Trebuie să ştim că îngerii nu se ascund de noi. Rolul îngerilor este mai mult unul de natură eshatologică. Ei vor fii cei care ne vor crea „veacul viitor" sau lumea ce v-a să fie. Lumea ce v-a să fie v-a fii o lume mai bună decât cea de azi. Aceasta însă să nu ne facă să ne alimentăm cu iluzii şi cum că lumea de apoi va fii mai bună decât lumea de aici. Lumea de aici din punct de vedere este numai un început pentru ceea ce v-a urma. Ceea ce v-a urma v-a fii fără de nici o îndoială o continuare a ceea ce am făcut în lumea de aici. Din acest sens, am putea vorbii de un „conflict al lumii". De fapt acest conflict a început cu mult înainte de creaţia universului nostru. Universul nostru este fără de nici o îndoială un univers în care diavolii speră că vor domina. Acest lucru poate fii văzut pentru cei care vor studia religia comparată.[44]

Prin urmare, ca şi sinteză a concepţiilor religiei comparate ce am putea concluziona referitor la îngeri şi angelologie că Dumnezeu a creat o clasă de fiinţe intermediare între univers, umanitate şi om. Această categorie este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii ierarhia îngerească. Această ierarhie este transcendentă şi nu este percepută senzorial sau material. La fel de bine religia comparată ne spune că îngerii ne respectă voinţa sau liberul arbitru. Îngerii ca şi noi au fost înzestraşi de Dumnezeu cu posibilitatea de a alege. Această alegere se dă în special între noţiunea de bine şi cea de rău. Binele şi răul sunt dincolo de orice ceea ce am putea denumii capacitatea de alegere a omului. Îngerii au mai mult decât orice şansa de a alege. Această alegere a fost făcută mai înainte de creaţia universului şi a omului.

Angelologia este mai mult decât orice o arie de teologiei care poate fii studiată şi din punctul de vedere al religiei comparate. Astfel, musulmanii îi denumesc pe îngeri malaikaha[45] şi ei au anumite crezuri despre îngeri pe care le susţin şi le promovează. Astfel, Coranul ne dă mai multe informaţii despre îngeri. Ne spune că îngerii au fost creaţi din lumină.[46] Ceea ce este cel mai propriul musulmanilor este că ei nu cred că există diavoli, astfel imaginea diavolilor este doar menţionată ca şi aşa numiţilor jinn care nu sunt diavoli ci doar un fel de îngeri mai neascultători. Varietatea crezurilor în îngeri este extrem de amplă în religia comparată.

Astfel în japoneză îngerii sunt denumiţi kanji, şi ei sunt un fel de zei mai inferiori dintre care amintim pe cei mai importanţi: Amaterasu, Uzume, Fujin, Hachiman, Inari, Izanagi, Izanami, Ninigi, Omoikane, Rajin, Suijin şi mulţi alţii. Toate aceste entităţi sunt îngeri în sens tradiţional. Dar având în vedere că şintoismul este mai mult decât orice politeist, rolul de îngeri poate fii luat de dumnezei. Religiile tradiţionale japoneze cred în mai mulţi zei sau dumnezei.

[44] A ne afunda în studiul religiei comparată necesită unele clarificări. Religia comparată nu este în nici un caz mitologie. Religia comparată este un studiu ştiinţific care se bazează pe diferite resurse şi studii ce le avem din cele mai vechi vremuri până în prezent.

[45] Termenul arab este derivat din evreiescul mahalim care înseamnă înger, deşi aceste lucru este profund negat de arabi.

[46] Principalii îngeri de care vorbesc musulmanii sunt Jibreel [Gabriel], Israfeel [Rafail], Munkar şi Nakeer care se spune că după moarte îi vom întreba în mormânt pe cei morţi despre faptele lor, Malaak Am Maut se crede că este îngerul care i-a sufletele celor morţi şi le duce în rai, Malik este îngerul păzitor al iadului şi Ridwan este îngerul păzitor al raiului. Mai sunt şi alţi îngeri în islam dar după cum am arătat numai aceştia au nume.

Şintoismul japonez nu este numai politeist ci este şi panteist, adică susţine că Dumnezeu şi universul sunt una şi aceiaşi realitatea. Panteismul japonez provine în special din buddhism cu care are foarte multe puncte în comun. În acest sens, am putea spune că şintoismul are o viziune cât se poate de neclară asupra angelologiei. Aceasta fiindcă după cum am spus, în şintoism este neclar dacă îngeri sunt o parte din fiinţa lui Dumnezeu sau dacă sunt o entitate distinctă.[47]

Evident, din moment ce şintoismul este politeist şi panteist este greu să vorbim de îngeri din moment ce îngerii ţin în special de religiile monoteiste şi de religiile care cred numai în fiinţa şi persoane unui singur Dumnezeu. Dumnezeu în şintoism este mai mult o entitate impersonală şi prin urmare şi restul zeilor sunt tot impersonali. Impersonalismul religiilor japoneze este fără de nici o îndoială o trăsătură cât se poate de evidentă. Dacă Dumnezeu este „marele tot" o παν τον κοσμος este foarte greu să ne raportăm într-un mod cât se poate de ortodox la existenţa lui Dumnezeu. Evident, prezenta carte nu este o anatematizare a şintoismului japonez dar este fără de nici o îndoială mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o critică pertinentă a crezurilor şintosite a japonezilor.

La fel de bine mai multe referinţe referitoare la îngeri pot fii întâlnite şi în taosimul chinezesc. În general în taoismul chinezesc îngeri sunt reprezentaţi ca şi statui. Îngerii sunt percepuţi în taosimul chinezesc ca şi vindecători, păzitori, învăţători şi modele ale iubirii. La fel de bine taoismul crede că îngerii îi protejează pe cei tineri şi nevinovaţi. Cel mai mare înger al taoismul se crede că este Pen Ming un fel de autoritate ultimă a îngerilor. El este un înger care îi stăpâneşte pe restul îngerilor universului. La fel de bine în partea sa pozitivă, taoismul chinez vorbeşte de anumiţi îngeri ai universului care au mai mult funcţii de ordin astronomic.

Dincolo de toate acestea trebuie să menţionăm că taosimul este însă o religie dualistă. Plecând de la fondatorii lui Lao Tzu şi Chunag Tzu taoismul afirmă mai mult decât orice ceea ce am putea spune faptul că binele şi răul sunt două principii eterne care vor continua să existe etern. În timp ce eshatologia creştină şi ortodoxă crede că numai binele este un principiu etern, taoismul fiind dualist crede că şi binele şi răul există din eternitate şi v-a continua să existe etern fiind doar două aspecte ale aceluiaşi Dumnezeu. Astfel, Dumnezeu în forma lui pozitivă a binelui este ying, în timp ce în forma lui negativă este yang.[48]

O analiză formală a taoismului chinez nu este în scopul prezentelor rânduri. Dar vom încerca să oferim viziunea generică a chinezilor antici şi actuali asupra îngerilor. Dar vom insista asupra caracterului dualist şi panteist al taoismului. Chinezii cred că Dumnezeu este o unitate dublă sau mai bine spus un ban cu două feţe. Pe o faţă Dumnezeu este autor al binelui şi al creaţiei şi pe cealaltă El este autor al răului şi al distrugerii. Taoismul este mai mult decât orice o religie confuză care de fapt promite o unitate disfuncţională a binelui şi a răului.

Faptul că taoismul este dualist este fără nici o îndoială ceea ce am putea denumii un panteism dualistic. Dualismul panteist crede mai mult decât orice într-o luptă fără de final dintre principiile răului care ambele sunt faţete ale aceleiaşi realităţi.[49] Evident există o foarte

---

[47] A se vedea în acest sens Averbuch, Irit, *The Gods Come Dancing: A Study of the Japanese Ritual Dance of Yamabushi Kagura*, Ithaca, NY: East Asia Program, Cornell University, 1995. Herbert, Jean (1967). *Shinto The Fountainhead of Japan*. New York: Stein and Day. D.B. Picken, Stuart (2002). *Historical Dictionary of Shinto*. Lanham, Maryland, and London: The Scarecrow Press. Littleton, C Scott (2002). *Shinto: Origins, Rituals, Festivals, Spirits, Sacred Places*. Oxford, NY: Oxford University Press.

[48] Chang, Stephen T. *The Great Tao* (Tao Longevity LLC, 1985). Graham, Angus. *Disputers of the Tao* (Open Court, 1989).

[49] Tao in limba chineză înseamnă „calea". Cel mai mult a scris despre taosim Allan Wats care l-a şi făcut cunoscut în occident. Taoismul este prin excelenţă o religie a orientului.

populară filosofie taoistă care pretinde că lumea este dualistă şi la fel de şi omul este un fel de întruchipare a dualismului. Dincolo de filosofia sa, în practică taosimul este de inspiraţie diavolească. Aceasta fiindcă nu are nimic împotriva magiei şi a ocultului. Dar cum am spus, scopul cărţii de faţă este de a lua ceea ce este bine din marile religii ale lumii şi a face tot ceea ce este posibil pentru a avea o viziune pozitivă asupra crezurilor taosite.

În familia marilor religii orientale sunt mult asemănări între religii cu timpul având loc adevărate mixiuni. În acest sens, trebuie să ştim că hinduismul indian nu este identic cu şintoismul japonez şi nici cu taoismul chinez deşi din hinduism mai toate religiile orientale au preluat panteismul.[50] A scrie de o angelologie a taoismului este un lucru foarte dificil fiindcă după cum am spus, taosimul nu este monoteist în esenţa sa ci crede în unitatea lui ying şi yang care se realizează în tao. Tao este mai mult calea care duce spre Dumnezeu. La fel de bine există după taoişti o putere a căii care ne duce la Dumnezeu pe care ei o denumesc Te. După cum vom arăta taoismul prezentă o imagine ambiguă şi desfigurată a lui Dumnezeu care este autor al răului şi a demonologiei. Dumnezeu fiind impersonal nu a lăsat omului în îngerilor posibilitatea alegerii, a libertăţii şi a liberului arbitru.

Ne gândim din nou mai mult la taosim în contextul angelologiei ortodoxe cu atât mai mult cu cât China este una dintre cele mai puteri finaciare şi economice ale lumii. Este extrem de chestionabil cu atât de multe dintre crezurile religioase ale Chinei sunt superficiale şi necorespunzătoare. O angelologie taoistă nu poate fii decât o angelologie dualistă dublată de principiile dualiste ale lui ying şi yang. Taoismul s-a impus pe plan mondial prin exotismul său şi nu atât prin tăria concepţiilor sale.[51] Împinşi de curiozitate asemenea lui Marco Polo mai mulţi europeni, australieni şi americani au căzut pradă concepţiilor dualiste retrograde a taoismului.

Caracterul retrograd al angelologiei taosite nu poate fii negat mai ales după un studiu mai amănunţit a concepţiilor religioase chinezeşti. Indiferent de predilecţia lui morală omul v-a fii mai mult decât orice un fel de „păpuşă” care etern v-a pendula între principiile binelui şi a răului. Evident taoismul există de mai multe secole şi acest lucru trebuie cât se poate de bine arătat în această lucrare. În toată această perioadă de timp, marii iniţiaţi ai taoismului au fost mai mult interesaţi de elaborarea unei filosofii taoiste care este mai mult decât orice filosofie Chinei.

Cu greu putem vorbii de o angelologie în taosim şi apoi datorită climatului asiatic de specific oriental, mixiunile religioase duc foarte mult la un fel de „amestec eclectic.” Nu se poate nega un caracter eclectic al taoismului. Astfel, în timp ce în unele texte taoiste se vorbeşte de existenţa unei clase intermediate de fiinţe între Dumnezeu şi om, alte texte taoiste vorbesc de zei şi de zeiţe. Este cât se poate de evident că îngerii nu sunt nici zei şi nici zeiţe. În sine taoismul tânjeşte după vechile politeiste păgâneşti ce au existat mai înainte de Hristos. Cu greu am putem vorbii de o avansare a taoismului. Scopul prezentului volum nu este o privire negativistă la adresa complexităţii religoase a taoismului. Scopul nostru este de a arăta că anumiţi germeni angelologici sunt prezenţi şi în taosim deşi sub o formă desfigurată şi de mai

[50] Lao Zi este autorul celei mai celebre lucrări a taoismului Tao Te Chin, (Cartea căii şi a puterii sale) care este un fel de amestec de crezuri religioase şi filosofice. La fel de bine în această carte întâlnit foarte multe referinţe la astrologie. Un alt mare scriitor taoist a fost Zhunag Zi.

[51] Mare parte a adepţilor taoismului sunt văzuţi ca şi luptători sau războinici şi pentru aceasta sunt foarte mult îndrumaţi în spre practicarea artelor marţiale. Artele marţiale sunt un fel de rugăciune sau liturghie a taoiştilor chinezi.

multe ori camuflată. Faptul că Dumnezeu a îngăduit şi existenţa taoismului între marile religii ale lumii este un fapt ce nu putem să îl ignorăm.[52]

Vremurile noastre sunt mai mult decât orice vremuri de dialog. Dialogul religios şi interreligios trebuie să existe nu numai din consideraţii geografice dar şi din consideraţii de ordin umanitar. Un anumit consens sau simţ al înţelegerii trebuie să existe între toate marile curente religioase ale lumii.

CAPITOLUL 2

ANGELOLOGIA ÎN TEOLOGIA COMPARATĂ

„Sfinte Îngere, cel ce stai înaintea pătimaşului meu suflet şi a vieţii mele celei ticăloase, nu mă lăsa pe mine, păcătosul, nici nu te depărta de la mine pentru necurăţia mea; nu da loc dracului celui viclean ca să-mi stăpânească cu silnicie acest trup muritor. Întăreşte mâna mea cea ticăloasă şi proastă şi mă îndreptează la calea mântuirii.”

Canon de rugăciune către îngerul păzitor de Ioanis Mavros[53]

Din nou începem acest capitol prin a arăta distincţia dintre religia comparată şi teologia comparată. Mai întâi de toate v-a trebui să stabilim cu exactitate ce este teologia comparată. Dacă în capitolul anterior am vorbit despre religia comparată, în acest capitol vom vorbi despre teologia comparată. Teologia comparată spre deosebire de religia comparată studiază ceea ce am putea spune diferitele dogme şi doctrine din cadrul creştinismului. Acestea fiind în principal catolicismul, protestantismul şi ortodoxia.[54] La o împărţire generică am văzut că religia comparată se împarte în două mari categorii: religiile orientale şi religiile occidentale. Acestea au variat pe parcursul timpului. La fel de bine şi în teologia comparată vorbim de o teologie orientală şi de una occidentală.

În mare am putea spune că teologia comparată este mai mult o ramură a teologiei dogmatice sau a teologiei sistematice. Totuşi, această ramură a teologiei dogmatice este cât se poate de comprehensivă şi de bine elaborată. În primul rând teologia comparată este mai mult decât orice monadologică şi triadologică. Ce înţelegem prin caracterul monadologic al teologiei comparate?[55] Înainte de a vorbii de o angelologie comparată putem vorbii şi de o teologie comparată. Dumnezeu este în ortodoxie unul şi în acelaşi timp întreit în persoane. Teologia ortodoxă vorbeşte de trei persoane în Dumnezeu: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Faptul că

[52] Un aspect asupra căruia nu am insista în acest capitol a fost faptul că Mohamed a susţinut că Coranul i-a fost descoperit de un înger din cer. El susţinea că îngerul care l-a vizitat a fost nimeni altul decât Gavriil. Coranul este o carte care nu face decât să parafrazele Biblia. Din acest punct de vedere este greu de crezut că un înger din cer i-ar fii descoperit din nou lui Mohamed ceea ce a fost descoperit de Dumnezeu autorilor biblici. Coranul lui Mohamed a rămas din acest punct de vedere o carte neautentică. Tot o astfel de revelaţie a susţinut că a avut şi întemeitorul mormonismului Joseph Smith care a primit de a îngerul Moroni cartea Mormonilor. Între Biblie, Coran şi Cartea Mormonilor sunt extreme de mari diferenţele încât ne este greu să credem că toate au fost inspirate de aceleaşi entităţi îngereşti.

[53] Rugăciune a sfântului Macarie cel Mare.

[54] Începând cu studiul religiei comparate, cel interesat de adevăr v-a putea vedea centralitatea persoanei Domnului Iisus Hristos în istoria religiilor şi a religiei comparate. Aceasta fiindcă Domnul Iisus Hristos a fost singurul fondator de religie care a înviat din morţi.

[55] Monadologia este termen filosofic de origine elenă ce provine de al termenul μονoς adică unul sau singular. Un autor recunsocut de monadologie a fost filosoful german Leibnitz care a scris o carte cu acelaşi titlu.

într-un singur Dumnezeu sunt trei persoane a fost un fapt contestat de mai mulţi pe parcursul istoriei. Aceasta fiindcă din punct de vedere uman a exista o fiinţă cu trei persoane este de neconceput. Adevărul existenţei lui Dumnezeu este însă unul de natură supranaturală sau metafizică, adică depăşeşte mintea limitată a omului. Existenţa triadică a lui Dumnezeu însă se poate accepta prin credinţă şi prin conştiinţa dogmatică pe care un credincios şi-o poate impropria.[56]

Din acest punct de vedere şi angelologia ortodoxă este triadică după chipul triadic al lui Dumnezeu. La fel de bine teologia comparată ne învaţă despre modalităţile de a ne a aborda existenţa şi persoana lui Dumnezeu. Vom vedea de exemplu că în timp ce ortodoxia mărturiseşte că Dumnezeu este incognoscibil în fiinţa lui, catolicismul a mărturisit că Dumnezeu este cognoscibil în esenţa Lui ceea ce a dus în vechime la vechea controversă palamită care urmărea elucidarea acestei probleme.[57] La fel de bine angelologia ortodoxă şi-a ridicat mai multe întrebări despre fiinţa sau esenţa îngerilor. Dincolo de orice îngerii sunt persoane. Prin faptul că îngeri sunt persoane adică au identităţi distincte, înţelegem că îngerii se aseamănă cu oamenii. Chiar dacă îngerii sunt supranaturali sau metafizici în raportul cu omul, ei sunt capabili de dialog cu el. Dialogul cu îngerii nu se face însă ca şi un fel de vorbire faţă către faţă. Teologia ortodoxă ne spune că îngerii acţionează şi ne influenţează prin gânduri, sugestii şi intenţii. Sfinţii părinţi ne spun că toate gândurile noastre bune ne vin de la îngeri, în timp ce toate gândurile rele sau sugestiile rele ne vin de al diavoli.[58]

La fel de bine o altă poartă de dialog cu lumea îngerilor ni se spune că sunt visele. Multe dintre visele noastre sunt naturale şi sunt produsul unei imaginaţii latente care se odihneşte după rutina unei noi zile de muncă. Cel mai exemplar caz că îngerii ne pot vorbii prin vise a fost faptul că atunci când dreptul Iosif se îndoia dacă să o ia sau nu în căsătorie pe fecioara Maria, un înger i s-a arătat în vis şi i-a spus că trebuie să o i-a în căsătorie pe fecioara Maria. Ţinem să menţionăm că în urma acestui vis, sfântul Iosif s-a căsătorit cu fecioara Maria.[59]

Astfel, îngerii pot avea din acest punct de vedere enorm de multă influenţă asupra personalităţii noastre. Din copilărie îngerii duc un război pentru supremaţia morală a omului. Sfinţii părinţi ne spun că acest război dintre îngeri şi diavoli pentru sufletul şi moralitatea noastră are loc nevăzut sau mai bine spus în spatele nostru. Totuşi, în această luptă sau „încleştare” omul trebuie să îşi exprime singur adeziunea spre lumea şi existenţa sau universului îngerilor. Faptul că îngerii sunt de partea noastră este un lucru incontestabil. Dar să

---

[56] Pentru o lectură mai amănunţită a teologiei comparate recomandăm Francis X. Clooney. 2010. *Comparative Theology: Deep Learning Across Religious Borders*. Southern Gate: John Wiley & Sons şi Paul F. Kintter. 2005. *Introducing to Theologies of Religions.* Maryknoll, NY: Orbis Books.

[57] Controversa palamită s-a legat în special de numele Sfântului Grigorie Palama, care a fost cel ce a definit că „Dumnezeu poate fii cunsocut în energiile şi lucrările Sale dar nu în fiinţa Lui.” Oponent al Sfântului Grigorie Palama a fost italianul Varlaam din Calabria care ulerior a fost anatematizat de ortodoxie. Regretatul părinte John Meyendorff de la Seminarul Teologic Sfântul Vladimir din Cretwood New York, Statele Unite ale Americii a fost autorul a mai multor articole şi a unei cărţi pe această temă: *Sfântului Grigorie Palama şi mistica ortodoxă* (Editura enciclopedică, Bucureşti, 1995). Lucrarea a apărut pentru prima dată în limba franceză în anul 1959. O reeditare a acestei lucrări în limba română a avut loc în anul 2007 la editura Humanitas.

[58] Este interesant din acest punct de vedere de arătat că deşi îngerii şi diavolii se luptă în mintea noastră pentru a ne stăpânii, omul are şi el capacitatea de a raţiona şi de a se gândii fără să fie influenţat. Totuşi, îngerii şi diavolii pot intervenii în mintea omului influenţând-o pozitiv [îngerii] şi negativ [diavolii.].

[59] O lucrare extensivă pe tema viselor şi a vedeniilor a fost scrisă în epocă de Părintele Arhimadrit Ilie Cleopa de la Mănăstirea Sihăstria (Bacău, 2001). Nu trebuie să uităm că dacă îngerii ne pot contacta prin vise, şi diavolii o pot face. Din această cauză nu trebuie să primim orice vis în orice moment şi în orice situaţie, ci trebuie să fim precauţi dacă un vis a venit de la îngeri sau de la diavoli.

nu uităm că noi trebuie să îi şi aducem pe îngeri în vieţile noastre. Faptele rele, răutatea, ura, perversitatea, dezbinarea, spiritul de gâlceavă şi cele asemenea nu fac decât să ne depărteze de lumea îngerilor şi să ne apropie tot mai mult de lumea diavolilor.[60]

Teologia comparată după cum am spus are foarte multe în comun cu teologia dogmatică şi cu teologia sistematică. Fără de nici o îndoială există un caracter dogmatic al angelologiei ortodoxe dar în acelaşi timp există şi un caracter sistematic. Plecând de la teologia dogmatică putem face mai multe remarci referitoare la angelologia ortodoxă. Angelologia ortodoxă susţine că orice persoană care s-a botezat primeşte un înger păzitor. Acest înger este invizibil şi are menirea de a veghea asupra persoanei care s-a botezat. Din acest punct de vedere am putea preciza că botezul „scufundarea în apa cristelniţei" nu simbolizează numai botezul Domnului Iisus Hristos ci mai mult decât orice am putea spune aduce cu sine „un înger păzitor celui care se botează."

Evident, în teologia ortodoxă opiniile sunt împărţite referitor la ceea ce înţelegem printr-un înger păzitor. În acest sens am putea spune că dacă sfinţi părinţi precum a fost Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigore Teologul sau Sfântul Simeon Noul Teolog au fost cu toţii teologi, îngerii sunt suprateologi sau mai bine spus superteologi.[61] Teologia îngerilor este una fundamentală pentru existenţa ortodoxiei. Cultul îngerilor este cât se poate de propriu ortodoxei. Îngerii au fost centrul atenţiei a nenumăraţi monahi ortodocşi din diferite epoci ale istoriei şi ale trecutului. Din acest punct de vedere este greu de vorbit de o „o istorie a îngerilor."[62] Ştim astfel de mai multe mărturii patristice cum că îngerii sunt cei care au datoria de a de duce în lumea de dincolo. Departe de a voi pierderea sau ruinarea creaţiei Sale Dumnezeu ne veghează prin îngeri care sunt fiinţe ce vor da răspuns pentru noi în faţa scaunului sau a tronului de judecată a lui Dumnezeu.

Astfel se spune că atunci când Dumnezeu judecă un suflet dacă sufletul este găsit ca fiind bun şi drept îngerii îl vor duce în rai în timp ce dacă sufletul este găsit rău şi nedrept diavolii îl vor duce în iad. Funcţia îngerilor este prin urmare una supramundană. La fel de bine îngerii lui Dumnezeu sunt nepărtinitori şi nemitarnici. Îngerii nu duc la îndeplinire orbeşte poruncile şi voia lui Dumnezeu. Ei se sfătuiesc atât cu Dumnezeu ci şi cu ei înşişi şi între ei. Din această cauză se mai spune că heruvimii sunt „îngerii înţelepciunii." Îngerii sunt avansaţi în grade de înţelepciune. Din acest punct de vedere sunt mult mai înţelepţi decât orice om ar exista pe pământ. Faptul că îngerii sunt înţelepţi nu înseamnă că ei sunt şi filosofi. S-a vorbit astfel şi despre o sofiologie a îngerilor.

Raportată la teologia comparată este mai mult decât orice importantă pentru angelologie. Angelologia nu poate fii decât teologică fiindcă ea se raportează la Creatorul ei care nu este nimeni Altul decât Dumnezeu. Am putea spune că Dumnezeu a voit iniţial o

[60] În acest sens se spune că cei care consumă alcool [beţivi] nu au nici un înger păzitor în preajma lor. La fel de bine cei împătimiţi care nu au deloc intenţia de a se schimba sau a îşi îndrepta viaţa sunt fără de nici o îndoială lipsiţi de ajutor. Sfinţii părinţi ne spun că îngerii sunt dispuşi în general pe cei care vor să lupte cu patimile şi păcatul. Patimile şi păcatele sunt agenţii răului ce trebuie eliminaţi din viaţa noastră.

[61] Unii dintre cei mai improtanţi îngeri teologici sunt după unele tradiţii Adriil, Ambriil, Arariil, Berachiil. Casiil, Camail, Eremiil, Gavriil, Gradriil, Gagiil, Hadraniil, Haniil, Hesediil, Jegudiel, Jehoel, Jerahmeil, Jofiil, Kuşiil, Mihail, Muriil, Nuril, Orifiil, Puriil, Raguil, Rafail, Sachil, Sariil, Ţafkiil, Uziil, Zahariil, Zadkiil, Zofiil şi mulţi alţii. Aceste nume de mai multe ori sunt folosite şi în magie dar fără nici un temei. Din moment ce Dumnezeu nu a creat numai un înger este firesc să avem unele neclarităţi referitor la numele lor. Este fără nici o îndoială că diavolii pot asuma nume de îngeri pentru a pierde făpturile lui Dumnezeu.

[62] S-au scris mai multe istorii ale îngerilor ceea ce este eronat din mai multe puncte de vedere fiindcă istoria este o categorie a temporalităţii umane.

cooperare sau o sinergie între lumea îngerilor şi a oamenilor. Tainele universului sunt foarte bine cunoscute de îngerii lui Dumnezeu. Dar trebuie să ştim că în teologia comparată ortodoxă îngerii nu sunt în nici un fel „zânele” din basmele pentru copii. În basmele populare româneşti şi europene au existat mai multe referinţe la îngerii. În cele mai multe cazuri îngerii au fost identificaţi ca şi „zânele cele bune” care veneau în ajutorul Ilenei Cosânzeana. La fel de bine licuricii din basme pot fii uneori imagini angelice.

La fel alte imagini camuflate se pot vedea şi în supereroii contemporani pentru cei mici cum ar fii Superman, Spiderman, Batman, Ironman, Robocop, Terminator şi enumerarea ar putea comtinua. Toţi aceşti eroi ai micului ecran au ca şi puncte de inspiraţie elemente din teologia comparată într-o formă popularizată. La fel şi în legende vom vedea mai multe imagini şi asemănări îngereşti. Astfel se ştiu foarte multe legende despre îngeri în special la popoarele din regiunea Palestinei.

În teologia comparată îngerii sunt „garda de corp” a lui Dumnezeu. Tradiţia după cum am spus mai sus menţionează că atunci când diavolul a voit „detronarea” lui Dumnezeu dintre îngerii care s-au remarcat cel mai mult a fost Sfântul Arhanghel Mihail. Astfel cum vorbesc mai toate textele religioase ale teologiei comparate diavolul a fost biruit de arhanghelul Mihail. Acest lucru după cum am spus a avut loc mai înainte de facerea lumii şi a universului. Teologia comparată se mulţumeşte cel mai mult cu o analiză tematică a diferitelor opinii teologice cu privire la îngeri şi la angelologie.

Trebuie să precizăm că teologia comparată nu este mitologie comparată. Se ştie foarte bine că există o ştiinţă a miturilor. Astfel Platon a fost şi el într-un anume sens un mitolog.[63] Îngerii nu sunt obiect de studiu al mitologiei, ci cum am spus ei sunt subiect de studiu al dogmaticii şi al angelologiei.[64] Trebuie să spunem că pe cale ierarhică, angelologia este inferioară teologiei. Dar aceasta nu înseamnă că angelologia nu este teologică. Angelologia este prin excelenţă teologică fiindcă ea este cea care a rămas credincioasă şi loială lui Dumnezeu.

Angelologia ortodoxă este mai mult comparativă în sensul că ea este liberă. Libertatea angelologică este un lucru care trebuie să fie evidenţiat fiindcă îngerii au fost creaţi liberi. Ca şi oamenii, îngerii au posibilitatea de a alege între Dumnezeu şi lipsa de Dumnezeu. Unii îngeri din nefericire şi-au exercitat această libertate şi produsul lor a fost apariţia iadului. Iadul a fost un nou spaţiu sau noua realitate a îngerilor ce au ales calea fără Dumnezeu. Iadul nu este nimic mai mult decât o aneantizare deplină a existenţei. Aceasta fiindcă îngerii au fost meniţi din început să existe cu Dumnezeu. Îngerii se puteau realiza pe sine la fel ca şi oamenii în ceea ce Dumnezeu a pregătit pentru ei. Această carte nu vrea să aducă nimic spectacular în existenţa şi universul îngerilor. Îngerii au fost mai mult decât orice cei care ne-au deschis calea spre rai şi spre Dumnezeu. În rugăciunile noastre trebuie să le cerem îngerilor să mijlocească la Dumnezeu pentru noi şi pentru mântuirea noastră. Acest lucru trebuie să îl facem cum se poate mai elegant şi mai evlavios. Credem că îngerii sunt cei care ne ajută şi ne pot sprijinii în procesul de mântuire.[65]

[63] Cel mai celebru mit platonic este „mitul peşterii” în care Platon care credea în metempsihoză susţinea că sufletul nu face nimic altceva decât să îşi reamintească tot ceea ce cunoaşte. A se vedea Dialogurile lui Platon [reeditare la editura Humanitas].

[64] O publicaţie care s-a remarcat cel mai mult în acest sens a fost mai mult decât orice Jurnalul teologiei comparate http://www.comparativetheology.org.

[65] Abordarea comparativă a teologiei comparate a angelologiei ortodoxe nu este însă un absolut şi nici nu se pretinde a fii absolută. Deşi în teologie există foarte multe tendinţe absolutiste trebuie să ştim că angelologia nu este o ştiinţă a absolutului.

Angelologia ortodoxă a fost de mai multe ori suprimată de diferitele tendinţe teologice. O astfel de tendinţă a fost mai mult decât orice rivalitatea dintre dogmatişti şi angelologi. Dogmatiştii susţin că angelologia nu este esenţială ci mai mult dogmatica aşa că cu timpul începând cu perioada teologiei scolastice în care accentul era pus re intelect şi pe raţiune, angelologia a ajuns să fie considerată fie învechită sau fie un fel de superstiţie.[66]

Prin urmare în angelologia ortodoxă nu există nici un fel de mutaţie şi nici un fel schimbare în funcţie de modificările istorice ale omului. Omul este pentru îngeri creaţie a lui Dumnezeu şi ea trebuie mântuită. Din acest punct de vedere angelologia are ample implicaţii de ordin soteriologic. Îngeri au menirea şi misiunea de a ne îndrepta spre mântuire. Mântuirea în sens angelologic înseamnă a scăpa de diavoli şi de infernul pe care ei l-au creat prin întrebuinţarea eronată a libertăţii date de Dumnezeu. Trebuie să ştim că în sens ortodox infernul este format dincolo de orice de toţi diavolii. Aceşti diavoli au voit să atragă cu sine pe toţi oamenii din toate epocile şi vremurile istorice. Prin urmare, ştim că atunci când vorbim de angelologie vorbim de o realitate suparanturală.

Din punct de vedere angelologic mântuirea este realizată de Dumnezeu în cooperare cu îngerii Săi. Mântuirea înseamnă nu numai fericire trupească ci şi fericire pnevmatologică. Raiul este o realitate extrem de variată în imaginaţia populară. Plecând de la un loc cu râuri de lapte, câmpuri de diamant şi munţi de ciocolată, şi ajungând în medievalele coruri angelice, imaginaţia populară a fost extrem de bogată şi ingenioasă în a atribui îngerilor şi spaţiului în care ei locuiesc diferite trăsături extrem de avansate şi extrem de ample. Dar una este imaginaţia a ceea ce sunt îngerii din rai şi alta este realitatea. S-au scris enorm de multe romane şi nuvele sau schiţe pe tema raiului şi a îngerilor.[67]

Pe parcursul epocilor şi a veacurilor oamenii au atribuit diferite nume sau denumiri îngerilor, dar ceea ce au căutat ei dincolo de toate acestea a fost mai mult decât orice fericirea şi bucuria eternă a raiului. Îngerii sunt cei care ne duc cu mintea şi imaginaţia la o lume în care nu mai „este suferinţă, durere, necazuri şi lacrimi." Această lume ni se spune în teologia comparată numai Dumnezeu o poate crea. Teologii teologiei comparate ne spun că o altă lume se v-a naşte după aceasta în care trăim. Această lume nu v-a fi deloc asemănătoare cu cea de acum. Această lume este mai mult decât orice lumea „vieţii de apoi." În crezul ortodox se mărturiseşte că noi „aşteptăm viaţa veacului ce v-a să fie." Această viaţă a veacului ce v-a să fie este mai mult decât orice un imperativ categoric. Aceasta fiindcă enorm de mulţi oameni au fost nedreptăţiţi în lumea de aici. Exemplele ar fii mult prea multe.

Să ţinem cont că teologia este deschisă şi mai ales teologia ortodoxă. Teologia ortodoxă se bazează în special pe tradiţia menţinută de la sinoadele ecumenice şi mai apoi a părinţilor pnevmatologiei bizantine. Mai apoi a avut din punct de vedere istoric ceea ce unii teologi au denumit „sinteza neopatriscită" care a început imediat după căderea Constantinopolului la anul

[66] Angelologia ortodoxă susţine că diavolii au fost iniţial buni şi slujitori ai lui Dumnezeu. Mai apoi ei s-au denaturat grupându-se sub conducerea lui Satan. De fapt, diavolii sunt existenţe iluzorii şi din acest punct tradiţia ortodoxă ne spune să nu ne temem de ei [una dintre cele mai cunoscute metode de operaţie a diavolilor este frica şi teroarea. La fel de bine ei sunt criminalii neamului omenesc. Această opinie ortodoxă este împotriva celor care susţin dualismul teologic cum că diavolul a fost creat iniţial rău. Fiind înzestrat cu libertate el a optat în spre rău. Alegerea sa a fost liberă şi din nefericire ireversibilă. Problema unei posibile întoarceri [metanoia] a lui Satan la bine a fost respinsă la Sinodul al V-lea Ecumenic când a fost anatematizat Origen şi erezia origenistă.

[67] Mai recent în avem o adevărată explozie de literatură angelologică, ceea ce arată cel mai mult ingeniozitatea creatoare a minţii umane. Să ne amintim că una dintre cele mai faimoase scrieri medievale a fost Divina comedia a lui Dante Aligeri (Editura Casa şcolarului, Bucureşti, 1993).

1453. În tot acest timp tradiţia angelologică ortodoxă s-a păstrat nealterată.[68] Oricum, trebuie să ştim că fericirea raiului este una activă şi nu una pasivă. Dacă raiul şi iadul sunt doar o imaginaţie muribundă a omului este un fapt cât se poate de contestabil. Raiul şi iadul sunt fără de nici o îndoială realităţi supranaturale care depăşesc nu numai pe om şi lumea sa dar şi universul. Universul este prin sine o realitate care a apărut ulterior separaţiei transcendente care a avut loc între rai şi iad în ceruri. Prin urmare, am putea spune că lumea noastră se află la intersecţia a altor două lumi: cea a raiului şi a iadului.

Astfel, vom vedea că în dogma catolică mai există o inovaţie. Este vorba de purgatoriu. Începând cu evul mediu catolicii au început să susţină că nu există numai rai şi iad ci şi un spaţiu intermediat. Acest spaţiu a fost denumit purgatoriu [din latinescul purgatorium] care nu însemna nimic mai mult decât orice „loc de curăţie.” Învăţătura catolică susţine că cei care în această viaţă nu au făcut păcate mari, nu se duc direct în rai sau în iad ci într-un spaţiu intermediar unde sunt chinuiţi pentru păcatele făcute în această lume după care se vor duce în fericirea eternă a raiului.[69] Teologia ortodoxă a respins însă doctrina purgatoriului ca fiind neortodoxă. Aceasta fiindcă Domnul Iisus Hristos nu a făcut nici o menţiune despre un loc intermediar între iad şi rai [doar dacă lumea noastră ar putea fii considerată un purgatoriu ceea ce nu este adevărat].[70]

La fel de bine angelologia ortodoxă este patristică, adică se bazează pe centralitatea ideii că Dumnezeu este Tatăl tuturor oamenilor şi al tuturor îngerilor. Angelologia ortodoxă îşi are şi ea rolul sau rostul ei în teologia comparată. În dialogul confesional, ea ne arată că trebuie să evităm extremele anticilor de a se „anatematiza” şi a se excomunica unii pe alţii fără nici un preget. Istoria Bisericii Ortodoxe este din acest punct de vedere plină de conflicte de ordin religios în care diferite mari personalităţi s-au antematizat şi s-au excomunicat reciproc.[71] Probabil cea mai exemplară perioadă istorică a fost în timpul sinoadelor ecumenice, o perioadă ce a durat între anii 325 şi anul 787.

Angelologia ortodoxă este din acest punct de vedere comparativă, ea grupându-se în analiza celor trei mari confesiuni creştine: ortodoxă, catolică şi protestantă [cu sectele neoprotestante din vremurile noastre]. Dar trebuie să ne amintim şi de trecutul angelologiei în creştinism, aceasta în special în antichitate când am putut vorbii de mai multe doctrine creştine, cum ar fii cea a gnosticilor. Gnosticii au elaborat şi ei mai multe doctrine sau

[68] O mare problemă a trecutului a fost teoria apocatastazei lui Origen sau doctrina origenistă. Aici s-a stabilit că nu mai este nici o şansă de mântuire pentru Satan şi diavolii săi. Omul însă are mai multe şanse de mântuire şi de fericire eternă. O lucrare de referinţă pe această temă a scris Henri Crouzel, *Origen* (Editura Deisis: Sibiu, 1999).

[69] Printre susţinători purgatoriului în vremurile contemporane a fost şi Josemaria Escriva. El susţinea că toate sufletele din purgatoriu îi sunt prietenii lui buni.

[70] Existenţa purgatoriului aduce cu sine mai multe “inconsistenţe” de oridin angelologic. Dacă purgatoriul ar exista aceasta ar însemna o clasă intermediară de fiinţe netrupeşti între îngeri şi diavoli. Ori nu avem nici o mărturie ortodoxă în acest sens. Nici un mare sfânt părinte al Bisericii nu a vorbit despre „fiinţe netrupeşti intermediare între îngeri şi diavoli.” Dintre principali mari sfinţi ai patrologiei ortodoxe amintim pe Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Clement Romanul, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful, Sfântul Ignatie Teoforul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Hristostom, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Macarie cel Mare, Sfântul Antonie cel Mare şi mulţi alţii.

[71] În acest sens, trebuie să amintim că deşi fostul Patriarh Ecumenic Atenagoras a ridicat în anul 1964 anatema dată în anul 1054 între Biserica Ortodoxă şi cea Catolică, acesta a fost mai mult un gest irenic de înţelegere şi de frăţietate între catolici şi ortodocşi. În timp ce ortodoxia este universală, catolicismul se pretinde a fi roman, ceea ce este exagerat şo neadevărat. În acest sens, ortodoxia recunoaşte pe unele personalităţi ale lumii catolice cum ar fii Francisc de Assisi, Bonavetura sau Toma Aquino ca fiind scriitori bisericeşti, dar nu i-a recunoscut niciodată ca sfinţi adică ca fiind în rândul sfinţilor.

învăţături angelologice. Gnosticii au vorbit şi ei de îngeri doar că denumirea pe care o foloseau ei era de eoni. Eonii erau de fapt îngerii gnosticismului. Relaţia omului cu îngerii era însă una stric intelectuală. Îngerii erau o parte din gnoza gnosticilor. În cele din urmă, eonii erau realităţi dualiste, ceea ce a dus la declararea gnosticismului ca fiind neortodox.

În cadrul ortodoxiei au existat mai multe personalităţi care au vorbit de îngeri. Cine a fost recunoscut ca autoritate majoră în doctrina ortodoxă a fost sfântul Dionisie Areopagiutul.[72] În cadrul catolicismului o autoritate majoră în angelologia a fost considerat Toma Aquino. Protestantismul a fost însă mult mai reţinut în acest sens fiindcă cu greu putem vorbii despre o angelologie în protestantism. Personalităţi ale lumii protestante care au scris despre îngeri au fost Martin Luther, Jean Calvin şi Urlich Zwingli.[73] Protestanţii şi neoprotestanţii vorbesc despre îngeri într-un mod foarte intelectualizant şi intelectualizator asemenea gnosticilor antici. Aceşti îngeri sunt mai mult decât orice entităţi care nu sunt grupate în jurul a unei teologii ci mai mult a crezurilor diferitelor formaţiuni creştine. Dintre principalele biserici neoprotestante amintim pe martorii lui Iehova, baptişti, penticostali, adventişi şi evanghelişti. Bisericile neoprotestante însă cu greu pot fii numite biserici în sensul tradiţional fiindcă ele nu au o ecclesiologie şi nici o ierarhie bisericească.

Angelologia protestanţilor este una care variază de la sectă la sectă din această cauză este foarte dificil să le acordăm mai multă atenţie. La fel de bine mai multe biserici neoprotestante manifestă în probleme de angelologie atitudine asemenea curentelor newagiste, sincretiste şi neopantesite contemporane. Trebuie să spunem că angelologia nu este în nici un caz sincretistă. O angelologie sincretistă ne este propusă de mişcarea New Age care a avut aderenţi maximi cel mai mult între anii ˈ70 şi ˈ80.[74] Mişcările sincretiste în plan angelologic ne spun că toate ideile religioase despre îngeri şi angelologia sunt adevărate şi sunt de fapt unitare.

O altă mişcare religioasă care a vorbit de angelologie a fost mai mult decât orice gruparea Meditaţiei Transcedentale. Organizaţie sincretică, meditaţia transcedentală a pus în faţa adepţilor ei controlul minţii şi capacitatea de control de sine prin diferite matre[75] şi invocaţii religioase. În mai multe mişcări religioase ale lumii găsim mari adevăruri angelologice fie denaturate sau fie desfigurate. După teologia comparată îngerii sunt mai mult decât orice cei care au modelat istoria umană şi continuă să o facă în măsura în care oamenii le-au îngăduit.[76] Dar evident nu numai teologia comparată vorbeşte despre existenţele îngereşti şi despre modul de fiinţare al îngerilor în cadrul universului. Foarte multe noi mărturii ne vin de la persoane laice sau private care dau şi ei mărturie despre lucrarea şi faptele îngerilor.[77]

---

[72] Sfântul Dionisie denumit de unii ca Pseudo-areopagitul a susţinut că îngerii sunt grupaţi în 9 cete sau o ierarhie cu 9 trepte.

[73] În Bisericile neoprotestante s-a vorbit de mai multe ori despre îngeri. Un autor neoprotestant care a scris o carte despre îngeri a fost baptistul George Clayton în New York la anul 1851. Un alt autor neoprostatent care a scris despre angelologie a fost Ken Chan care a scris cartea Angelologie: un studiu al mesagerilor tainici ai lui Dumnezeu.

[74] Sincretismul este un alt aspect al angelologiei de care trebuie să ne ferim. Aceasta fiindcă după cum am sus, doctrinele sincretice sunt de cele mai multe ori doctrine confuze şi pline erori.

[75] Parafrazând rugăciunea creştină ortodoxă a călugărilor „Doamne Iisuse Hristos Fiul lui Dumnezeu miluieşte-mă pe mine păcătosul” mantrele sunt un fel de cuvinte unite la un loc care se crede în religiile orientale că au puteri transformatoare asupra celor care le rostesc. Adevărul este că matrele orientului îndepărtat nu sunt nimic mai mult decât simple autosugestii psihologice. Efectul lor este unul în general dăunător asupra psihicului omenesc.

[76] În lumea misticii o mare persoanlitate care a spus că a avut contacte cu îngerii au fost William Blake.

[77] Celebra publicaţie *Times* afirma pe data de 27 decembrie 1993: „dacă există un astfel de lucru ca şi o idee universală, comună în toate secolele şi prin toate culturile, crezul în îngeri se aproprie foarte mult de acest lucru.”

După cum am spus îngerii apar în mai toate marile civilizaţii ale lumii [sumeriană, mesopotamiană, caldeeană, asiariană, persană, palestiniană şi altele] atât antice cât şi cele contemporane. Dacă în evul mediu, comunicarea despre îngeri era extrem de limitată, în vremurile noastre abordarea existenţelor îngereşti este diferită. În televiziune, în massmedia, în literatură, în cinematografie şi în arte întâlnim ample referinţe şi creaţii sau capodopere care fac referinţe directe la îngerii lui Dumnezeu. Teologia comparată consideră că îngerii sunt fiinţe a lui Dumnezeu.[78]

Evident, teologia comparată a considerat că dacă îngerii există noi nu suntem singurele fiinţe din univers sau singurele existenţe şi în mod clar aceasta înseamnă că rasa umană nu este produsul „evoluţiei" ci mai mult decât orice este produs al creaţiei lui Dumnezeu.[79] Prin urmare, dacă îngerii sunt fiinţe spirituale sau pnevmatologice, aceasta nu îi face locuitori de pe alte planete după cum cred unii ci mai mult decât orice fiinţe care au un univers al lor, sau mai bine spus „universul îngerilor."[80] Unele teorii susţin că după creaţie, un înger din trei a devenit rău ceea ce ne duce cu gândul matematic că dacă este aşa, atunci din numărul total al îngerilor [număr care nu ne este cunoscut deplin, unele opinii susţin că sunt de ordinul miliardelor şi a triliardelor] două treimi deci 70 sau 70% au rămas buni şi au continuată să existe aşa cu i-a lăsat Dumnezeu.

Trebuie să ştim că teologia comparată nu are nici un interes să popularizeze îngerii care sunt dincolo de orice existenţe transcedente. Caracterul transecedent al îngerilor a ajuns să fie considerat în vremurile noastre în funcţie de gradul de popularitate pe care aceştia îl au în mas media. Evident, trebuie să spunem că în Dumnezeu nu există nici un fel de comparaţie şi că dacă vorbim de comparaţie în teologia cu siguranţă acesta este un termen cât se poate de „convenţional." Vorbim de o teologie comparată nu în raport cu Dumnezeu ci mai mult cu lumea sau omul care sunt creaţiile lui Dumnezeu. Dumnezeu nu este şi nu poate fii comparativ dar totuşi, putem vorbii de o abordare comparativă a marilor adevăruri teologice aceasta fiindcă mai multe dintre ele se află în stare de contradicţie şi de diferenţă. Acest lucru a fost susţinut şi declarat de mai mult mari sfinţi părinţi din vechime şi este şi mai recent atestat de diferite experienţe ale unor părinţi sau creştini avansaţi. La fel de bine teologia comparată arată că îngerii nu ţin de lumea ocultului, a magiei şi a superstiţiei. Îngerii ţin mai mult de lumea dogmelor, a angelologiei şi a teologiei ortodoxe în genere. Mai multe opinii neortodoxe susţin că îngerii sunt de fapt o lume a ocultului. La fel de bine, tot ortodoxia a susţinut că îngerii nu trebuie creditaţi în orice sistem sau crez religios: păgân sau neoprotestant.[81]

Un alt aspect referitor la angelologia ortodoxă este că îngerii sunt persoane. Prin urmare, ei au personalitate şi mai ales voinţă liberă (Evrei 1, 6) şi se mai ştie că ei au şi sentimente din moment ce tot Biblia ne spune că ei se bucură de „pocăinţa unui păcătos" (Luca 10, 15). În

---

[78] Pentru următoarele paragrafe am folosit cartea lui John Ankerberg şi John Weldon, *Fapte despre îngeri* (Oregon, 1995).

[79] Charles Darwin a fost cel care a susţinut că nu este adevărat că lumea a fost creată de Dumnezeu ci că lumea şi universul este produsul evoluţiei separate de existenţa lui Dumnezeu.

[80] Teologia comparată a lansat de mai multe orice conceptul de „creaţie multidimensională" a lui Dumnezeu. Această creaţie multidimensională sau pluridimensională a lui Dumnezeu poate implica cu sine mai multe universuri sau mai bine spus mai mult cosmosuri. Ceea ce unii savanţi au susţinut şi s-a dovedit a fii neveridic este că îngerii sunt fiinţe din universul nostru de pe alte planete, constelaţii şi galaxii. Îngerii fiind de o esenţă materială şi prin urmare pnevmatică şi universul lor trebuie să fie de aceiaşi natură. Din acest punct de vedere am putea denumii raiul un alt univers sau un „univers al îngerilor."

[81] S-a mai spus că îngerii sunt cei care au răspunsuri la foarte multe dintre întrebările noastre. Faptul că îngerii acţionează după unii asupra potenţialului nostru psihologic este un aspect asupra căruia trebuie mai mult studiu.

acest sens, avem motive să credem că îngerii se întristează de cei care îşi petrec viaţa în păcate şi şi răutate. Dar îngerii după cum mărturiseşte tradiţia ortodoxă respectă libertatea de alegere a omului, fiindcă omul a fost înzestrat de la creaţie cu liber arbitru. La fel de bine, ni se mai spune despre îngeri de către Sfântul Apostol Petru că ei sunt curioşi (1 Petru 10, 1-2). Apariţiile îngerilor au creat asupra oamenilor şoc sau comoţii emoţionale. [82] Ortodoxia mărturiseşte că imnul Agni partene scris de sfântul Necarie din Egina a fost mai mult decât orice descoperit sfântului în timp ce acesta se ruga fiind vizitat de o Maica Domnului şi un cor de îngeri.

În vechime sfântul Beda venerabilul din Marea Britanie a dat şi el o mărturie despre îngeri pe care a luat-o de la un om ce a avut o experienţă clinică a morţii. Iată ce ne spune el: „Puţin mai înainte - istoriseşte unul întors din porţile morţii - intrară in casă doi tineri foarte plăcuţi la chip, care s-au aşezat lângă mine, unul la cap, şi altul la picioare. Unul dintre ei mi-a întins o carte minunat de frumoasa, foarte mititica, şi m-a îndemnat s-o citesc. Acolo erau însemnate toate lucrurile bune pe care le făcusem în viaţa mea, şi erau foarte puţine şi nedesăvârşire. Ei şi-au luat cartea înapoi şi au rămas lângă mine, fără să scoată nici o vorbă. Apoi, dintr-o dată, se ivi o ceată de duhuri rele, cu chipuri negre şi hidoase; împresurară casa şi mulţi dintre ei năvăliră înăuntru, aşezându-se şi umblând tot locul. Atunci, unul mai negru, care sta în faţă şi părea să le fie conducător, a poruncit uneia dintre brute, iar aceasta mi-a pus înainte un cărţoi terfelogit, gros şi foarte greu de urnit. Pe măsura ce citeam, vedeam cu groaza că toate relele făcute fie cu fapta, fie cu cuvântul, încă şi numai cu gândul, până şi cel mai mic şi neînsemnat, erau acolo scrijelite cu literele groase şi întunecate. Căpetenia a spus atunci celor doi tineri strălucitori, îmbrăcaţi in alb: De ce mai staţi aici? Vedeţi bine că de-acum al nostru este! Iar aceia răspunseră: Aşa este!"[83] cel mai probabil acest muribund a fost trimis înapoi în viaţă pentru a face mai multe fapte bune şi pentru a se mântui. Prin urmare, îngerii l-au protejat deşi acuzatorii lui au dus o luptă acerbă pentru a îl duce în iad.

Faptul că îngerii sunt prezenţi în momentul morţii a fost atestat de mai mulţi sfinţi părinţi ai Bisericii şi ai Ortodoxei. Disputa îngerilor şi a diavolilor cu privire la destinaţia ultimă a sufletului omului este consemnată de mai mulţi sfinţii părinţi. Unul dintre cei mai cunoscuţi sfinţi care a văzut îngeri înainte de a murii a fost sfântul Sisoe cel Mare care înainte de a murii a mai avut timp să mărturisească că a văzut îngeri cum veneau spre el pentru a îi duce în rai.

La fel de bine angelologia ortodoxă comparative este liturgică, adică este grupată în jurul unui cult liturgic ce are mai mult decât orice menirea de a preamării pe Dumnezeu şi îngerii săi. Aşa se face că ştim de faptul că pomenirile de la sfântul Liturghie şi în special de la proscomidie au mare importanţă angelologică. Unui anumit părinţi Sava i s-a descoperit că în timp ce pomenea la proscomidie numele celor decedaţi, un înger ştergea toate aceste nume şi le ierta toate păcatele şi astfel ei ajungeau în rai. Prin urmare dacă ne rugăm lor îngerii pot să ne ajute în ceea ce intenţionăm. Îngerii ni se spune astfel în angelologia ortodoxă au puterea de a scoate sufletele morţilor din iad şi a le duce în rai dacă le cerem ajutorul şi face slujbe în acest sens.

Angelologic este bine să avem un cult al morţilor. Cultul morţilor este angelologic, fiindcă mai mulţi drepţi care au ajuns în lumea de dincolo au reuşit să fie mântuiţi prin rugăciunile celor vii. Cultul morţilor nu este numai un imperativ moral ci şi unul de ordin angelologic fiindcă

---

[82] Deşi s-au făcut mai multe speculaţii referitoare la genul îngerilor, ortodoxia a continuat să îi considere de gen masculin şi chiar termenul de înger este masculin. Dar evident, fiind fiinţe suparanturale îngeri nu au gen după cum mai multă lume ştie.

[83] A se vedea viaţa Sfântului Veda Venerabilul.

trebuie să menţinem pomenirea şi amintirea celor care au trecut pragul acestei lumi prin moarte şi au ajuns în lumea de dincolo. Se cunosc astfel în angelologia ortodoxă mai multe intervenţii angelice pentru sufletele celor plecaţi de la noi.

Astfel s-a mai spus despre îngeri că sunt şi „psihogogi”,[84] adică iniţiatori ai sufletului uman în viaţa, lumea şi realităţile de dincolo. „Istorisea, cândva, Sfântul Macarie Alexandrinul (19 ianuarie), un lucru cu totul aparte despre Marcu ascetul şi zicea: Pe când slujeam Slujba Sfintei Liturghii, am observat, la momentul împărţirii Tainelor lui Hristos, că lui (Marcu) nu i-am dat niciodată Sfânta Împărtăşanie ci un înger i-o dădea, luând-o de pe Jertfelnic. Eu vedeam doar dosul palmei îngerului ce-i dădea Împărtăşania. Acest Marcu, deşi era tânăr, ştia pe de rost Vechiul şi Noul Testament şi era foarte blând şi curat ca nimeni altul.”[85]

O altă mare autoritatea angelologică ortodoxă a fost sfântul Ioan Hristostom.[86] Se spune că el a văzut de mai multe ori sfinţii îngeri cum păzeau şi supravegheau Biserica, în special în timpul liturghiei. “„Când începe părintele proscomidia, coboară imediat puteri cereşti cu veşminte strălucitoare şi minunate. Desculţi, cu chip plecat, înconjoară Sfântul Jertfelnic şi stau acolo liniştiţi şi tăcuţi până la sfârşitul Sfintei Liturghii. După aceea, se împrăştie în toată biserica, ajută părintele care împarte Sfânta Împărtăşanie poporului şi-i întăreşte pe oameni în credinţă”, povestea Sfântul.[87] Fără de nici o îndoială există foarte multe mărturii că există o altă lume, una alt univers sau o altă dimensiune dincolo decât cea a noastră. Explicaţia ultimă a lumii nu o să o găsim în realităţile lumii prezente.

Ştim astfel de faptul că lumea de azi este dincolo de toate o lume care se aseamănă foarte mult lui Toma Necredinciosul. Foarte greu se i-au în considerare crezurile în Dumnezeu şi în existenţa îngerilor Săi. Aceasta vine şi din faptul că îngerii sunt mai mult decât orice ceea ce am putea denumii fiinţe accesibile. Dacă Dumnezeu nu ne-a lăsat singuri şi fără de nici o asistenţă. Această asistenţă se realizează prin îngerii lui Dumnezeu. Fără nici o îndoială îngerii sunt spirite sau duhuri.[88] Îngerii au conştiinţă de sine, şi acest lucru este foarte greu de conceput din moment ce ei sunt fiinţe sunt fiinţe spirituale dar totuşi au capacitatea de a alege de la sine. Totuşi se crede că deşi sunt duhuri, îngerii au totuşi un fel de „trupuri pnevmatice.” (1 Corinteni 15, 44).[89] Este cât se poate de evident că îngerii nu au trupuri cu carne şi îngeri.

Trupurile pnevmatice ale îngerilor sunt mai mult decât orice ceea ce am putea denumii spirituale şi spiritualizante. Ceea ce este foarte important de spus este că îngerii nu sunt muritori ca şi omul ci mai mult decât orice sunt fiinţe nemuritoare care deşi au avut un început dar nu vor avea nici un final.[90] Se poate spune că îngerii au trupuri cereşti. Trupurile îngerilor sunt foarte mult din acest punct de vedere asemănătoare luminii deşi ele nu sunt lumină pură. Am putea spune că la un anumit nivel trupurile îngerilor sunt un fel de „lumină solidificată” dar mai mult un fel de lumină pnevmatică.

---

[84] Termenul de „psihogog” este un termen de origine elenă şi provine din compuşii ψηχης suflet διδαγμα învăţătură.

[85] A se vedea viaţa Sfântului Macarie Egipteanul, în special Părinţi şi Scriitori Bisericeşti, la Sfântul Macarie Egipteanul.

[86] Sfântul Ioan Hrisostom a trăit în secolul al IV-lea în Istambul [Constantinopul de pe vremea sa].

[87] A se vedea Omiliile sfântului Ioan Hrisostom.

[88] Denumirea elenă este πνευματα.

[89] Σωματα πνευωματικα după expresia sfinţilor părinţi şi a teologiei biblice.

[90] Limonariul ortodox a dat mărturie despre acest lucru prin faptul că un monah care nu putea să îşi explice cum Dumnezeu este veşnic a văzut un înger sub forma unei păsări care cânta extrem de frumos. Ascultând acel cânte s-a trezit că au trecut 300 de ani în timp ce lui i se părea că a trecut doar o oră. A se vedea Limonariul ortodox.

Dintre începuturi îngerii au fost destinaţi să slujească şi să ne bucure de lumina şi viaţa lui Dumnezeu. Ţelul creaţiei lor a fost mai mult decât orice ceea ce am putea denumii fiinţa lui Dumnezeu pe care îngerii au fost meniţi să o contempleze, să o slujească şi să o menţină cât mai mult în centrul existenţei lor. Evident îngerii aveau şi altă posibilitate de a îl slujii pe Dumnezeu sau nu. Respingerea slujirii lui Dumnezeu a înseamant mai mult decât orice aruncarea în neant sau neantizarea lor. Opţiunea neantizării îngerilor lui Dumnezeu a dus după cum am spus la fondarea iadului. Iadul nu a fost o creaţie a omului ci a diavolilor. Cei care încalcă poruncile şi voia lui Dumnezeu vor urma din nefericire drumul sau calea diavolilor.

Locul existenţei îngerilor a fost mai mult decât orice denumit paradis. Acest paradis este însă în anumite tradiţii şi locuinţa sfinţilor, adică a celor care s-au învrednicit a fii prietenii lui Dumnezeu. Aşa se facă că ştim de oştirea sau de cetele îngereşti din paradis. Din acest punct de vedere îngerii sunt denumiţi mai mult decât orice „stelele paradisului" şi ei sunt un fel de luminători auxiliari ai paradisului pe lângă sursa primă care este Dumnezeu. Lumina lui Dumnezeu este mai mult decât orice ceea ce am putea spune că este sursa luminii lui Dumnezeu.[91]

Prin urmare, nu putem spune că creaţia omului a fost un surogat, dar Dumnezeu i-a creat pe îngeri mai întâi şi am putea spune că ei sunt primii locuitori ai existenţei. Deşi Dumnezeu a creat lumea îngerilor perfectă, ea avea posibilitatea să se distrugă sau autodistrugă în funcţie de voinţa îngerilor. Această alegere putea crea mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o schismă sau un dezacord în lumea îngerilor. Fiind bun Dumnezeu a lăsat îngerilor posibilitatea de a alege între a îi urma lui Dumnezeu sau a nu asculta de Dumnezeu sau mai bine spus a se răzvrătii împotriva lui Dumnezeu.[92] La fel din punct de vedere angelologic îngerii sunt într-o stare de aşteptare. Ei aşteaptă ca lupta dintre bine şi rău să se finalizeze şi sunt conştienţi că această luptă are loc momentan în lumea noastră. În această luptă ei vor triumfa în cele din urmă, dar îngeri sunt înzestraţi cu răbdare spre deosebire de diavoli care nu o au. Victoria eshatologică a îngerilor asupra diavolilor a avut loc deja şi a fost una extrem de glorioasă.

Îngerii vor fii cei care la finalul veacurilor vor înlătura toate discordiile din universul nostru create şi ne vor da o lume fericită care v-a fii etern un imn de laudă adus lui Dumnezeu. Slujirea lui Dumnezeu nu se face în mod tiranic ci în mod firesc şi natural. Din acest caz, diavolii sunt cei care încă dintru începuturi au sugerat că a Îl slujii pe Dumnezeu este un lucru ce nu poate fii făcut sau imposibil din moment ce Dumnezeu este un despot şi un tiran.[93] Din moment ce omul şi universul sunt creaţie a lui Dumnezeu, şi îngerii sunt slujitorii lui Dumnezeu, îngerii ai misiunea de a ajuta şi a povăţui lumea în care ne aflăm. Astfel, sfinţii părinţi ne spun că îngerii lui Dumnezeu nu sunt străini de istoria şi evenimentele istoriei omeneşti. Îngerii se

[91] Sfinţii Părinţi urmând autorilor biblici ne spun să nu căutăm mai mult decât orice să vedem îngeri fiindcă chiar şi diavolul se poate schimba într-un înger de lumină. Se ştia astfel o veche poveste din vechime care ne spune că unui monah îmbunătăţit i s-a arătat odată un înger luminos care l-a salutat bucuros. Monahul însă nu a dat semne de mari bucurie. Atunci îngerul i-a spus: nu te bucuri să mă vezi, Dumnezeu şi Domnul Iisus Hristos m-au trimit la tine? La care monahul i-a răspuns: dacă cu adevărat eşti îngerul lui Dumnezeu nu vreau decât să te văd în lumea ce v-a să fie. În acel moment, aşa numitul înger s-a făcut nevăzut. Acel care s-a arătat monahului nu a fost un înger adevărat ci mai mult decât orice un diavol ce a fost trimis de diavol pentru a îl înşela pe monah. Astfel de povestiri sunt foarte multe în tradiţia ortodoxă.

[92] Când s-au referit la căderea îngerilor sfinţii părinţi au evitat să folosească termenul de „rebeliune" ci au folosit ca şi în cazul omului termenul de „neascultare sau încălcare a poruncilor lui Dumnezeu." Cel mai probabil când ne referim la diavoli am putea vorbii de termenul „revoltă." Aceasta fiindcă diavolii sunt departe de a fii „rebeli."

[93] Folosesc aici o imagine antopomorfică pentru a îi crea cititorului o imagine despre ceea ce are loc în lumea de dincolo.

bucură de reuşitele lumii şi se întristează de eşecurile ei. Îngerii ne ajută atunci când le luptăm cu puterile întunericului. Ei la fel de bine participă la „supravieţuirea" neamului omenesc pe care îl susţin şi căruia îi sunt devotaţi prieteni. La fel unii teologic susţin că pentru îngeri suntem „simpatici."

Îngerii nu au nici un interes egoist personal în „afacerile" lumii noastre. Ei vor ca noi să ne mântuim ceea ce este cel mai de luat în considerare din punctul nostru de vedre. Faptul că îngerii vor mântuirea omului şi a neamului omenesc este ceea ce teologia ortodoxă denumeşte soterologie. Având în vedere că soteriologia este o ramură specifică a teologiei, am putea spune că există un aspect comparativ între soterologia ortodoxă şi angelologia ortodoxă. Îngerii participă la mântuirea noastră, dar mântuitorul nostru rămâne Domnul Iisus Hristos. Oricum îngerii lui Dumnezeu sunt întotdeauna cu noi şi ne ştiu istoria din momentul în care diavolul a dus-o în păcat pe Eva şi mai apoi de Adam protopărinţii noştri. Unele tradiţii spun că atunci când protopărinţii noştiri au căzut în păcat îngerii din ceruri au înconjurat tronul lui Dumnezeu şi au cerut să fie lăsaţi să ne ajute în mântuire.

Prin urmare, până la venirea mântuirii pentru neamul omenesc, îngerii nu au fost pur şi simplu pasivi în faţa dramei ce se desfăşura în lume. Ei au fost cei prin care legea s-a dat lui Moise pe muntele Sinai, şi la fel de bine tot prin medierea îngerilor avem tot ceea ce a ţinut de istoria mântuirii în Vechiul Testament.[94]

CAPITOLUL 3

ANGELOLOGIA ÎN ARTE ŞI ISTORIA ARTELOR

[94] Ne aducem aminte din nou despre relatările Vechiului Testament referitor la îngerii lui Dumnezeu. Aceste relatări deşi au avut un scop anume „cel al mântuiri omului" sau mai bine spus a posibilităţii mântuirii omului, nu au încetat. După cum vedem foarte mulţi părinţi înduhovniciţi au avut „descoperiri şi întâlniri" cu îngerii lui Dumnezeu. O astfel de mărturie o avem consemnată destul de recent în cartea Mântuirea păcătoşilor şi a avut loc în insula Cipru din marea Mediterană. „În Cipru, în satul Trahiades, zece ani înaintea invadării insulei (1571), trăia un preot nevrednic. Prin ispita necuratului, se rătăcise şi învăţase tehnica magiei. Ajunsese chiar să bea şi să mănânce împreună cu desfrânatele din Sfintele Vase. Dreptatea divină imediat l-a pedepsit. Guvernatorul regiunii, unde trăia el, imediat cum a aflat acestea, l-a condamnat la moarte. Şi, când condamnatul a fost condus în mijlocul amfiteatrului, un consilier al guvernatorului l-a întrebat: - Spune-mi, cu ce inimă, cu ce buze, cu ce mâini îndrăzneai să te apropii de Hristos? Nu tremurai la gândul că te va face scrum un fulger sau te va înghiţi pământul? Cum îndrăzneai tu, care te închinai diavolului, să împarţi creştinilor Sfintele Taine? - Jur pe Dumnezeu, Care mă va trimite în focurile veşnice, că, de când am devenit vrăjitor Şi mag, nu am slujit eu. Imediat ce intram în Sfântul Altar, înger se cobora din cer, mă lega de mâini și de picioare și acela slujea Sfânta Liturghie. La sfârşit, după ce împărtăşea credincioşii, mă dezlega şi plecam." A se vedea *Minuni şi descoperiri în timpul sfinţei liturghii*, (Editura Egumeniţa: Galaţi, 2000). Traducerea este după originalul elen ΘΑΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ ΩΡΩΠΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ 2000.

CAPITOLUL 3

ANGELOLOGIA ÎN ARTE ŞI ISTORIA ARTELOR

„Sfinte Îngere, cel ce eşti ales de Domnul Dumnezeu spre paza sufletului meu, eu, nevrednicul, îndrăznesc să-ţi aduc cântări de lauda, iar tu, ca cel ce ai îndrăzneala către Împăratul Cerului, apără-mă de duşmanii văzuţi si nevăzuţi, izbăveşte-mă de toate nevoile si necazurile, ca sa strig ţie: Bucura-te, Îngere al Domnului, neadormitul meu Păzitor!”

(Acatistul îngerului păzitor, Condacul 1)

Anul trecut (2011) editura Nemira publica o traducere a unui impresionat volum de angelologie sub traducerea Mariei Yvonne Băncilă. Această carte se denumeşte *Trupuri imateriale, reprezentări bizantine ale îngerilor*.[95] Această lucrare nu este nimic mai mult decât o analiză a marilor reprezentări iconografice ale îngerilor în timpul imperiului bizantin (secolele al IV-lea până secolul al XV-lea). Ceea ce vom aborda în următorul capitol este mai mult decât orice reprezentarea îngerilor în arte şi în special în iconografia ortodoxă. Ştim astfel că la ora actuală lumea acceptă convenţional şapte arte: 1. pictura, 2. sculptura [sau arhitectura după unii], 3. fotografia, 4. muzica, 5. literatura, 6. teatrul [sau televiziunea] şi 7. cinematografia.[96]

Din cele mai vechi vremuri omul a voit să îi reprezinte pe îngeri. Astfel din antichitate am găsit mai multe reprezentări a unor fiinţe înaripate fie în hieroglifele egiptene, în diferite localizări din orientul mijlociu sau în diferitele sculpturi antice. Astfel vom aborda în rândurile care urmează o abordare generică a îngerilor cu implicaţii a tradiţiilor care au rămas în istoria artelor referitoare la reprezentarea lor. În primul rând pe îngeri îi găsim reprezentaţi în pictură şi aici putem enumera mari pictori ai lumii care s-au întrecut în a reprezenta pe îngeri: El Greco, Michelangelo, Gerard David, Antonello da Messina, Boticelli, Rafael, Andrea Mantegana, Antonelo de Messina, Lorenzo Lotto, Leonardo Davinci şi mulţi alţii.

Datorită varietăţii picturii îngerilor, din cele mai vechi vremuri îngerii au fost reprezentaţi diferit la început, dar mai apoi în special în pictură s-au impus anumite norme sau bareme pentru reprezentarea lor. Astfel s-a elaborat ceea ce ortodoxia avea să denumească „erminiile

---

[95] Lucrarea aparţine lui Gleen Peers (Universitatea din California, 2001).

[96] Această numerotare este acceptată convenţional la scară planetară dar împărţirea nu a fost aceiaşi din toate vremurile. În antichitate scrisul, tragedia, astronomia şi pantonima erau considerate tot arte. La fel de bine această împărţire a variat în evul mediu.

picturii ortodoxe." Acest erminii au fost elaborate pentru prima dată în timpul imperiului bizantin şi au fost cât se poate de mult statornicite de Dionisie din Furna.

Astfel, ortodoxia a respins reprezentări erotice sau pornografie referitoare la îngeri, fie în pictură, fie în iconografie sau în sculptură. Deşi sunt mai multe sculpturi celebre ale îngerilor, ortodoxia a acceptat în cult numai reprezentări ale iconografiei şi aceasta după norme foarte bine stabilite din capul locului. Îngerii în ortodoxie sunt reprezentaţi ca şi tineri imberbi cu aripi, cu haine lungi până la pământ, de cele mai multe ori având în mână o sabie [fie de foc sau de metal] sau ţinând o cădelniţă ori un obiect de cult.

La fel de bine, îngerii sunt mai mult decât orice imagini ale unor principii care există în lumea de dincolo. Trebuie să spunem că în special în pictură s-au făcut mai multe încălcări ale iconografiei îngerilor. De foarte mult ori în picturile laice găsim mai multe aspecte neortodoxe care nu pot rămâne neobservate. De obicei picturile catolice ale îngerilor sunt extrem de „senzualiste şi de impresioniste." Un astfel de pictor a fost fără de nici o îndoială Guido Reni care a pictat în special o imagine a sfântului arhanghel Mihail extrem de bine realizează şi de frumoasă. Totuşi, aceste picturi ale îngerilor deşi sunt frumoase şi aspectuoase nu pot fii considerare ca fiind bune pentru a fii introduse în cultul ortodox. Barocul ne-a obişnuit şi el cu foarte multe reprezentări ale îngerilor lui Dumnezeu. Îngerii barocului sunt cât se poate de infantili şi bucălaţi sub forma unor copii uneori cu aripi alteori fără nici o aripă. Ortodoxia a respins însă îngerii barocului ca fiind canonici în reprezentare. Aceşti îngeri deşi frumoşi nu sunt după normele sau canoanele Bisericii Ortodoxe.

Un alt curent puternic din lumea artelor a fost în special Renaşterea în timpul evului mediu. Din această perioadă ni s-au păstrat în marile muzee ale lumii sau în marile galerii de artă europene foarte mult reprezentări ale îngerilor. Dintre marii pictori renascentişti care au pictat îngeri putem amintii pe Albrecht Durer, Giotto, Ştefan Lochner, Guariento di Arpo, Bernardino Pinturioacchio, Fra Angelico, Jan Provost, Pietro Berrettini, Ambrigo Borgognone, Melozo da Froli, Mathias Grunwald, Titian şi mulţi alţii. Renaşterea italiană a avut ca şi un laitmotiv imagini ale îngerilor din Dumnezeu. Această imagine este mult mai elaborată decât cea a barocului şi a altor curente artistice. Îngerii sunt mult mai aproape de normele ortodoxe dar sunt am putea spune departe de a fii „icoane".[97]

Despre îngeri în artă şi în iconografie s-au scris foarte multe lucruri. Trebuie să ştim că în timp ce artele sunt libere în curente şi modalităţile de exprimare, iconografia are bareme şi norme fixe. Nu orice imagine poate fii considerată din acest punct de vedere o icoană şi poate dobândii o menire cultică.[98] Evident cele mai multe reprezentări ale îngerilor le avem în tradiţia iudeo-creştină. Icoanele îngerilor au mai mult o valoare simbolică. Simbolismul lor religios este cât se poate de evident. Iconografia referitoare la îngeri este una dintre cele mai profunde pe care o putem avea şi în acelaşi timp ea ne arată că noi suntem cei care trebuie să îi căutăm pe îngeri.[99]

Oricum mai mult decât orice trebuie să ştim că valoarea îngerilor nu este una pur şi simplu estetică. Îngerii sunt dincolo de orice ceea ce am putea denumii entităţi transcendente care depăşesc orice noţiune pe care le-o atribuim a frumosului sau a esteticului. Evident

[97] În acest sens, Fra Angelico îi imagina pe îngerii lui Dumnezeu cântând la tamburină. Este puţin probabil că îngerii cântă la tamburină dar vom găsii după cum vom vedea mai multe reprezentaţii neconvenţionale ale îngerilor în diferitele curente ale lumii.

[98] Normele iconografiei ortodoxe de orice natură au fost stabilite la Sinodul al VIII-lea ecumenic ce a avut loc la Niceea la anul 787 (provicia Bitinia din Turcia de azi).

[99] O lucrare fundamentală care s-a scris mai recent pe această temă a fost a lui Rosa Giorgi, *Îngeri şi diavoli în artă* (USA, 2005).

ortodoxia ţine la o anumită estetică a icoanelor îngerilor. Dincolo de toate acestea ştim foarte bine că îngerii odată ce au fost reprezentaţi nu sunt simple obiecte de neglijat. Îngerii sunt mai mult decât orice o imagine sau o prefigurare a lumii de apoi. Iconografie şi artă, îngerii au fascinat pe marii pictori ai lumii din cele mai vechi vremuri. Este greu să vorbim de un progres sau o avansare a reprezentării îngerilor în pictură. Aceasta fiindcă pictura nu are în nici un fel o modalitate de reprezentare care se bazează pe principii de natură raţională ci mai mult de natură estetică.

Estetica picturii nu este de interes în nici un caz în această carte. S-au scris mai multe cărţi despre estetica picturii. Scopul nostru nu este de a face o trecere în revistă a acestor lucrări care se adresează mai mult decât orice unui public specializat şi avizat. Ţinem să precizăm că autorul acestui volum are puţine cunoştinţe despre artă şi istoria artelor în mare. Interesul lucrării este numai unul tangenţial în acest sens cu aceste arii de studiu. Mari iconografi ortodocşi care au reprezentat foarte multe imagini ale îngerilor au fost Andrei Rubliov, Teofan Cretanul, Dionisie din Furna, Nil Sorski, Teodor Bizantinul, Grigorie Zugravul, Pimen de la Sofia şi mulţi alţii.

Prin urmare rolul îngerilor este unul care evident ne cheamă la descoperire şi la introspecţie. Plecând de la lumea noastră vom ajunge la lumea transcendentă şi iconică a îngerilor. Această lume este destinaţia noastră ultimă. Din lumea dincolo de veşnicie a îngerilor putem vedea şi noi de multe ori o străvedere de ceea ce sunt îngerii prin imaginile unor iconografi inspiraţi şi evlavioşi.

În timp ce picturile cu îngeri au o valoare estetică, icoanele au o valoare spirituală sau pnevmatologică. Icoanele sunt din acest punct de vedere cele care pleacă de la paradigma tabloului pe care o avem în casa noastră şi ne duce mai departe în spre o altă realitate. Icoana îngerului trebuie să fie mai mult decât orice o realitate transparentă. „Transparenţa” îngerilor este una care merge dincolo de orice la natura lor transcendentă şi penvmatică. Îngerii nu sunt „senzaţionali” în sensul celor care iubesc adrenalina şi senzaţiile tari. Există astfel mai multe curente artistice care au adoptat acest fel de demers. Trebuie să avertizăm că icoanele îngerilor trebuie să ne dea o senzaţie de pace, de reconciliere, de iubire, de linişte, de compasiune, de evlavie şi de orice sentiment pozitiv şi înălţător.

Cei care se folosesc de imaginea îngerilor pentru câştig sau pentru scopuri neortodoxe în pictură cum au a fost cazul cu atât de multe picturi aşa zice celebre. La fel de bine picturile îngerilor nu sunt în nici un caz obiecte care au mai mult decât orice o valoare financiară. Se cunosc mai multe cazuri de mari licitaţii care au avut ca şi scop vinderea şi scoaterea de bani din imaginile şi reprezentările îngerilor.[100] Astfel, având în vedere că ortodoxia a reprezentat îngerii din cele mai vechi vremuri trebuie să ştim că cinstirea icoanelor îngerilor este ceea ce ne recomandă ortodoxia cel mai mult. Pentru a avea un cadru în care să ne reculegem puterile sufleteşti spre Dumnezeu de mai multe ori credincioşii au folosit cadrul frumos şi adecvat al

[100] Aceasta fiindcă mai multe icoane ale îngerilor s-au dovedit a fii făcătoare de minuni. O astfel de icoană există în Grecia pe una dintre insulele de acolo. Povestea spune că unul dintre locuitori era şofer de cursă lungă de profesie. El obişnuia în anumite momente să se roage în faţa icoanei arhanghelului Mihail. Odată pe când aceste şofer se afla într-o cursă lungă prin Europa l-a prins noaptea pe drum. Mergând printr-o regiune prăpăstioasă şi abruptă l-a prins somnul. Aşa se face că maşina lui de mare tonaj a deraiat de pe carosabil. Speriat că v-a cădea într-o prăpastie şoferul a strigat cu credinţă sfinte arhanghele Mihail ajută-mă. Povestea ne spune cum şoferul a simţit ca şi o putere extraordinară care i-a ridicat maşina şi i-a îndreptat-o înapoi pe carosabil. Apoi acea putere s-a făcut nevăzută. Şoferul a scăpat teafăr şi nevătămat deşi putea să îşi piardă viaţa instantaneu. Probabil acea putere nevăzută a fost arhanghelul Mihail.

icoanelor. La fel de bine în faţa icoanelor îngerilor se aprind candele sau lumânări care sunt un fel de mici altare de jertfă adusă lui Dumnezeu.[101]

Mai multe sculpturi celebre ale îngerilor au existat din cele mai vechi vremuri ale umanităţii. Aceste sculpturi fără de nici o îndoială au inspirat şi au motivat prin frumuseţea lor pe toţi cei iubitori de arte şi de sculptură. Spre deosebire de picturi, sculpturile sunt tridimensionale şi au în centru „spaţiul tridimensional" ce permite o şi mai mare receptare a frumuseţii. Dintre cei mai mari sculptori ai lumii amintim pe Donatelo, Michelangelo, Gian Lorenzo Bernini, Auguste Rodin sau Constantin Brâncuşi.

O celebră statuie a unii înger a fost sculptată de Michelangelo din marmură pe la anul 1494. În special sculpturile de marmură a îngerilor au fost căutate cel mai mult. Ele au devenit obiecte ornamentale pe diferite locuri şi în cele mai multe cazuri cimitire. O astfel de sculptură a fost făcut de E. Furiesi sfântului arhanghel Mihail. Sculptura ni-l înfăţişează pe sfântul arhanghel Mihail cu o sabie în mână şi biruindu-l pe diavol. Această imagine nu este întâlnită numai în sculptură ci şi în pictură şi iconografie. Foarte multe imagini ale îngerilor le avem în basoreliefuri şi în alte forme generice de a sculpta.

Evident, în timp ce sculpturile au numai un sens decorativ, sculpturile îngerilor sunt mult mai apreciate şi mai căutate de iubitorii de artă în general. În timp ce unii îngeri sunt reprezentaţi ca fiind luptători cu puterile răului alţii sunt reprezentaţi în poziţie de rugăciune, alţii în meditaţie, alţii veghind asupra copiilor şi a adulţilor şi alte feluri de posturi ale îngerilor. O statuie celebră a îngerilor se află în Rusia asupra localităţii Sank Petersburg. Aceşti îngeri sunt îmbrăcaţi cu mantii până la pământ şi au aripi şi îţi dau senzaţia că veghează asupra oraşului. Evident din motive de ordin religios, cultul statuilor îngerilor, sfinţilor şi a lui Dumnezeu a fost respins de ortodoxie. Aceasta fiindcă statuile zeilor din antichitate au creat un precedent de care trebuie să fim siguri că nu v-a mai revenii.[102]

Din fericirea lumea noastră inundă cu frumoase statui ale îngerilor ce ne aduc bucurie şi fericire în suflet şi în ochi. Dar pe îngeri nu îi întâlnim numai în statui şi în basoreliefuri pe pereţii marilor catedrale europene, ci îi întâlnim şi pe medalii de aur. Unele dintre medaliile de război emise pentru eroii de la al doilea război mondial au avut cu sine chipuri ale îngerilor. Prin

[101] O mininue a sfinţilor îngeri este consemnată în muntele Athos. „Un tânăr oarecare şi-a pus în gând să vină şi să se închinovieze la Mănăstirea Dohiariu. A intrat în Sfântul Munte pe uscat, venind prin pădure. După rânduiala lui Dumnezeu a găsit o comoară. Acoperind cu grijă locul a venit în mănăstire şi a spus stareţului despre comoară. Atunci stareţul chemând doi călugări începători le-a spus cele despre comoară şi i-a trimis împreună cu tânărul să aducă comoara. Luând o barcă, s-au dus pe mare pe lângă Sfântul Munte până în dreptul unde se afla comoara. După ce au luat-o, a intrat diavolul în inima lor şi şi-au pus în gând să-l omoare pe tânăr şi să păstreze comoara pentru ei. Deci, luând o piatră mare au legat-o cu o funie de gâtul tânărului şi, neţinând seamă de lacrimile lui, l-au aruncat în mare. Apoi, ascunzând bine comoara, au venit în mănăstire. Dar între timp ce se întâmplase? Când a intrat paracliserul în Sfântul Altar să aprindă candelele a aflat pe tânăr plin de apă şi cu piatra legată de gât. Înspăimântându-se, a chemat pe stareţ care l-a întrebat pe tânăr de cele întâmplate. Atunci tânărul cu lacrimi în ochi a spus: „După ce le-am arătat părinţilor comoara şi au luat-o, mi-au legat această piatră de gât şi m-au aruncat în mare. Neavând nici o nădejde de scăpare am strigat către Dumnezeu şi către Maica Lui cea Preasfântă. Atunci am văzut doi tineri luminoşi, în care am recunoscut pe Sfântul Arhanghel Mihail şi îngerul meu păzitor, care mi-au zis să nu-mi fie frică şi, apucându-mă cu mâinile lor, într-o clipeală de ochi m-am aflat aici, în Sfântul Altar". A se vedea http://www.munteleathos.com/Pagina/Afisare/Manastirea_Dohiariu.

[102] Idolatria păgână politeistă [adică cea care accepta mai mulţi dumnezei] a adus şi ea mai multe statui zeilor. În special în Grecia şi Roma antică au existat astfel de culte păgâneşti. Aceste culte au fost respinse de Biserica Creştină Ortodoxă şi ca şi modalitate de a demonstra că cultul îngerilor nu este idolatria, îngerii s-a hotărât şi decis să fie reprezentaţi numai bidimensional, adică prin iconografie.

urmare, angelologia a fost deschisă în spre sculptură şi cei care au slujit-o. Astfel, când este făcută o sculptură cu un înger sau ceva asemenea este bine ca să fie chemat un preot ortodox pentru ca să citească anumite rugăciuni pentru acea sculptură. Deşi o sculptură cu îngeri nu v-a fii folosită în cultul ortodox [ele sunt acceptate în cultul catolic] totuşi, o rugăciune de sfinţire poate fii făcută.[103] Statuile nu au o valoare iconică ci mai mult una monumentală. Mai multe monumente ale îngerilor au fost realizate ca şi statui. Fie în curţile bisericilor sau în interiorul catedralelor gotice, genurile de statui ale îngerilor au variat de la epocă la epocă şi de la popor la popor. Europa medievală a fost plină de statui ale îngerilor, în special al arhanghelilor Mihail, Rafail şi Gavriil.

În acest sens, o altă modalitate de a realiza reprezentări ale îngerilor au fost fotografiile. Ţinem să subliniem că fotografiile nu sunt numai simple reprezentări a diferitelor imagini ci mai mult decât orice sunt şi prelucrări ale diferitelor imagini ale îngerilor. Fotografiile îngerilor la fel de bine nu au nici ele o reprezentare iconică a sfinţeniei îngerilor lui Dumnezeu. Dar fotografiile sunt şi ele un fel de potolire a imaginilor vizuale ale îngerilor lui Dumnezeu. Îngerii lui Dumnezeu nu sunt „fotogenici.” Diferitele prelucrări ale unor fotografii au putut însă reda chipuri ale îngerilor.

Un fotograf poate astfel reprezenta mai mult decât orice ceea ce am putea spune „chipuri ale îngerilor.” Începând cu secolul al XIX-lea s-au realizat foarte multe fotografii ale îngerilor mai ales în marile studiouri fotografice. Aşa se face că a fost lansată o modă a fotografiilor pe diferite obiecte de cult în special de paşti şi de crăciun când se oferă felicitări. Pe foarte multe din aceste felicitări se pot vedea îngeri înaripaţi şi coruri de îngeri ţinând lumina de paşti în mâini sau se mai fac şi fotografii ale îngerilor cântând la ieslea de la Betleem.

Astfel pe internet şi în diferite reviste populare circulă mai multe imagini cu îngeri sau fiinţe care se aseamănă îngerilor. O astfel de fotografie a fost făcută în anul 2005 de Ron şi Linda Martinez a unui înger care levita asupra unui lac cu apă. Marile galerii fotografice ale lumii ne oferă şi ele foarte multe poze cu îngeri. Plecând de la unele senzualiste la altele mai rafinate pentru fotogenic în angelologie pozele variază de la epocă la epocă şi de la an la an.[104] Prin urmare, istoria ne-a dat foarte mulţi fotografi celebri care au prelucrat şi au creat în studiourile lor adevărate capodopere ale genului. Dintre cei mai celebrii fotografi amintim pe Ansel Adams, Yosouf Karsh, Robert Capa, Henri Cartier Bresson, Dorotha Lange, Jerry Uelsman, Annie Liebovitz, Brassai, Brian Duffy sau Jay Maisel.

Marii fotografi s-au întrecut în a reprezenta îngeri şi a face mai multe poze de studio cu îngeri. Aceste poze le găsim expuse în diferite locaţii ale pământului şi ne oferă încântare privirii. Ortodoxia nu le-a pus în cult dar uneori au existat şi expoziţii sau galerii de poze cu conţinut religios. Aceste poze au fost apreciate şi de slujitorii lui Dumnezeu şi ai Bisericii. Fotografiile nu sunt numai opere de artă ci sunt şi mărturii istorice sau cu conţinut personal. Pe foarte multe dintre cărţile de specialitate întâlnim fotografii cu îngeri. Fie că ei sunt mulaţi sau prelucraţi artificial, îngerii nu au fost o realitate străină de fotografie de când fotografia a devenit o artă. Fotografiile îngerilor de foarte multe ori ne schimbă şi ne influenţează percepţia şi modul în care vedem realitatea existenţei îngerilor.

Trebuie să spunem că există o anumită diferenţă între o pictură a unui înger şi o reprezentare fotografică a lui. În timp ce o pictură pe care le-am menţionat mai sus este numai

---

[103] Termenul folosit de ortodoxie pentru o astfel de imagine este de „ierurgie:”

[104] Mai recent îngerii au fost asociaţi cu anumite creaţii fotografice de genul eroilor SF [Science Fiction] şi multe altele asemenea. Evident acestea sunt imagini neortodoxe ale îngerilor.

este o realitate mai primititivă sau primară a unui obiect, lucru, persoane sau peisaj, fotografia este mult mai elaborată şi mai fidelă a ceea ce se vrea redat. Foarte multe dintre fotografiile din zilele noastre sunt prelucrate în studio, ajungând să trăim într-o epocă a fotografiilor digitale. Aceste fotografii digitale spre deosebire de primele fotografii sunt prelucrate şi aduse la un grad maxim de exprimare a realităţii.

Fără nici o îndoială, o fotografie a unui înger, deşi nu se poate lua direct fiindcă îngerii sunt fiinţe netrupeşti de mai multe ori ne oferă o imagine a caracterului realist sau real al îngerilor. Astfel, foarte multe poze ale îngerilor fac deliciul a milioane de privitori pe internet. În special pe internet se pot vedea foarte mute imagini ale îngerilor.

Dar cum am spus, deşi ortodoxia a încurajat fotografiile cu îngeri, ele trebuie să fie cât se poate conform cu normele ortodoxe ale reprezentării şi să nu ne ofere sacrilegii religioase. Mai multe mişcări oculte au folosit imagini desfigurate sau pornografice ale îngerilor pentru a calomnia şi agresa ortodoxia şi angelologia ortodoxă. Ne gândim în acest sens, că este bine ca cei avizaţi să fie avertizaţi că după cum îngerii sunt sfinţi la fel şi imaginile sau pozele care îi reprezentă sunt şi ele sfinte. În zilele noastre când interesul faţă de vizual este în creştere maximă trebui să ştim că îngerii sunt personalităţi ce nu pot fii reprezentare oricum şi de oricine. La fel de bine imagini ale îngerilor nu pot fii amplasate oriunde şi oricum. Este recomandat ca imagini ale îngerilor să fie amplasate în spaţii anume cum sunt bisericile parohiale, marile catedrale urbane sau mănăstirile ortodoxe.[105] Prin urmare ortodoxia nu este împotriva vizualului şi în special a fotografiei convinsă că aceasta este o artă a vremurilor moderne. Dar ţinem să arătăm că reprezentări ale îngerilor fie fotografice sau digitale trebuie făcute în duhul Bisericii, al evlaviei şi al rugăciunii fiindcă imaginile îngerilor nu sunt orice fel de imagine. La fel de bine ele trebuie păstrate în locuri cinstite şi nu în locuri umede sau murdare în care nu facem nimic altceva decât să necinstim chipurile îngerilor.

Fără de nici o îndoială că o altă artă în care prezenţa îngerilor s-a făcut cât se poate de mult văzută a fost muzica. De fapt după referatele biblice muzica este o artă comună şi îngerilor fiindcă după revelaţia biblică, în ceruri îngerii cântă neîncetat imne de laudă lui Dumnezeu. În ceea ce priveşte muzica avem foarte multe compoziţii referitoare la îngeri. În primul rând avem imnele ortodoxe ale bisericii. Dar mai apoi avem creaţiile seculare ale laicilor şi a diferitelor formaţii, grupuri vocale şi instrumentale orchestrale, sau diferitele filarmonici care pe parcursul timpului au creat compoziţii muzicale ce au avut tematica îngerilor. Gama compoziţiilor muzicale este extrem de vastă ca să putem enumera toate compoziţiile muzicale referitoare la îngeri. În ceea ce priveşte compoziţiile ortodoxe putem amintii câţiva sfinţi părinţi care au compus imne canonice dedicate îngerilor: Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Roman Melodul, Sfântul Ioan Cucuzel, Sfântul Efrem Sirul,[106] Sfântul Grigorie de Nazianz şi alţi.[107]

---

[105] Un celebru caz al prezenţei şi vizualităţii îngerilor îl găsim în viaţa Sfântului Dionisie Olimpianul, care a fost primul întemeietor al unui mănăstiri ortodoxe de pe muntele Olimp din Grecia. Ni se spune că sfântul Dionisie a plecat de la muntele Athos pentru a întemeia o mănăstire pe vechile localizări păgâne ale Olimpului. Acolo, nevoindu-se mai mulţi ai a ajuns la măsuri spirituale extrem de înalte. Se spune că odată a fost vizitat de anumiţi pelerini pentru binecuvântare. Când aceştia au intrat în curtea mănăstirii l-au văzut pe sfânt lucrând de zor ajutat de încă doi oameni care păreau foarte mult tineri. Când s-au apropiat mai mult de sfântul Dionisie acei doi tineri au dispărut imediat. Întrebat despre identitatea celor doi misterioşi însoţitori sfântul Dionisie a răspuns că nu este nimeni ci numai Dumnezeu. Atunci şi-au dat seama cei doi că fuseseră doi îngeri care îl ajutau pe sfânt la treburile zilnice ale mănăstirii. A se vedea *Patericul antonit* de Arhimandritul Ioanichios (Bacău, 2000).

[106] Acest sfânt părinte a compus Imnele raiului în care face foarte multe referinţe la îngeri.

[107] Imnele iubirii dumnezeieşti ale Sfântului Simeon Noul Teolog sunt şi ele o carte care face foarte multe referinţe la îngerii lui Dumnezeu. Această carte nu a fost însă introdusă în cultul ortodox. Ea este recomandată celor care vor să Îl iubească pe Dumnezeu.

Dintre compozitorii seculari sau laici care au compus imne despre îngeri sau referitoare la îngeri amintim pe Handel, Mozart, Bach, Bethoween, Schubert, Palestrina, de Victoria şi mulţi alţii. Evident, ortodoxia s-a pronunţat împotriva mai multor genuri muzicale care sunt dăunătoare creaţiilor muzicale referitoare la îngeri. Amintim în acest sens, muzica rock şi derivaţii ei la fel ca şi muzica hip-hop sau funk.[108]

Ţinem că avertizăm că compoziţiile cu caracter angelologic nu sunt date la dispoziţia oricui. O astfel de compoziţie a fost a lui Sabine Baring Gould (1834-1924). Mai recent această compoziţie care este mai mult un fel de imn dedicat sfântului arhanghel Mihail a fost preluată de mai mulţi alţi mari cântăreţi ai lumii.[109] Nu putem contesta puzderia de piese muzicale pe care o avem de la diferiţi cântăreţi de muzică. Începând cu muzica clasică şi terminând cu muzica electronică, îngerii au fost subiect de inspiraţie pentru mai mulţi mari compozitori ai lumii. În special în perioada crăciunului există o adevărată modă de a compune melodii ale îngerilor. Astfel se dau concerte fie în aer liber, fie pe diferite stadioane în care se cântă foarte multe melodii cu conţinut angelologic.[110] Un alt gen de muzică care aduce multă doză de negativism ascultătorului este muzica new age. Această muzică pretinde a fii o muzică superioară. În muzica new age întâlnim foarte multe referinţe la îngerii lui Dumnezeu.[111]

Creaţiile şi melodiile cu referinţe la îngeri sunt foarte ample şi au variat pe parcursul istoriei de la epocă la epocă. Renaşterea italiană a avut şi ea nenumăraţi compozitori de muzică în care s-au scris imne şi cântece pentru îngeri. La fel de bine în baroc şi în rococo întâlnim alţi compozitori dintre care pe unii istoria nu îi mai reţine după nume care au scris melodii despre îngeri. Ceea ce este cât se poate de negativ în muzica seculară sau muzica laică referitoare la îngeri este că această muzică nu face decât să promoveze un fel de modă artistică a îngerilor. Foarte puţini au fost marii compozitorii seculari care au compus cântece despre îngeri şi care au fost dublaţi şi de o adevărată evlavie faţă de îngeri. Muzica a continuat să inspire milioane de vieţi omeneşti. Fie că este vorba de muzică americană, europeană, africană, asiatică sau australiană, în toate aceste genuri de muzică întâlnim ample referinţe la îngerii lui Dumnezeu. O analiză comprehensivă a tuturor acestor genuri de compoziţii şi implicaţiile angelologice ar fii subiectul unei noi cărţi.[112]

O altă ramură a artelor este literatura. Literatura ne oferă fără de nici o îndoială o mare varietate de creaţii care îi implică pe îngerii lui Dumnezeu. Ştim astfel de celebrul poet britanic John Milton care a scris două mari lucrări referitoare la îngeri: Paradisul pierdut şi Paradisul

---

[108] Formaţia rock heavy metal Scorpions din Germania a compus la un moment un dat un hit controversat la care îi spunea „Send me an angel” Trimite-mi un înger. Având în vedere că muzica rock este de inspiraţie şi provenienţă neortodoxă este greu de imaginat cât de multe sentimente pozitive poate crea în ascultător o astfel de compoziţie. La mai multe formaţii de muzică uşoară, melodiile compuse despre îngeri sunt mai mult un sacrilegiu. A enumera aceste exemple este foarte mult, fiindcă la mai multe formaţii referinţele la îngeri sunt extrem de fireşti şi obişnuite.

[109] Un nume notoriu care a cântat această melodie a fost britanicul Sting [pe numele său adevărat Gordon Matthew Thomas Somner]. Acesta a făcut din acest imn dedicat arhanghelului Gavriil un hit internaţional.

[110] Luciano Pavaroti a cântat într-o anumită perioadă a vieţii sale Panis angelicus, Pâinea îngerilor. Această cântare i-a atras cu sine extreme de multă popularitatea în lumea Bisericii.

[111] O celebră cântăreaţă de muzică new age este Enya Ni Brahonain. Ea a compus mai multe melodii despre îngeri care au avut circulaţie în toată lumea. Muzica pe care o promovează mişcarea new age este o muzică negativă în cele din urmă fiindcă ea se vrea mai mult decât orice o muzică religioasă dar care nu a ales să opereze în cadrul nici unui cult organizat.

[112] În general muzica care îi implică pe îngeri trebuie să aibă o linie melodică plăcută, odihnitoare, liniştitoare şi să aibă un mesaj pozitiv. Muzica despre îngeri trebuie să fie sinceră şi convingătoare. Nu se acceptă „manevrări” sau „manipulări” ale sunetelor pentru a introduce în aceste compoziţii mesaje muzicale subliminale.

recâştigat.[113] Mai recent Dan Brown a scris o carte cu temă angelologică Îngeri şi demoni care a avut şi o ecranizare cinematografică.[114] O altă lucrare literară a fost scrisă de americanca Daniele Trusoni, *Angelologie.* Ţinem să precizăm că această carte la fel ca şi cartea lui Dan Brown este o carte pur literară şi nu are implicaţii de ordin dogmatic şi doctrinar. Multe dintre opiniile exprimate în aceste volume sunt reprobabile şi pur ficţionale. Totuşi, ele s-au bucurat de o mare popularitate şi o mare recepţie în sânul maselor largi de cititori.[115] Spaniolul Carolos Ruiz Zafon a scris şi el un roman cu o tematică parţial angelologică. Este vorba de romanul *Jocul îngerului.*[116] Alte romane celebre cu temă angelologică mai sunt: Priveşte înger către casă de Thomas Wolfe, Îngerul încălecat de Radu Aldulescu, Îngerul de ghips de Radu Breban sau Aceşti îngeri trişti Dumitru Radu Popescu.

Dar după cum am spus creaţiile literare despre îngeri sunt binevenite în anumiţi parametrii. Denis Johnson a scris şi el o carte despre îngeri intitulată *Îngeri un roman,* în care el prezintă itinerarul unei femei care creşte doi copii ce încerca să îşi găsească locul în viaţa americană. Kevin Anderson a scris şi el un roman cu temă angelologică. Este vorba de cartea *Ceasul lucrării îngerului: un roman,* în care el expune creşterea şi formarea unui tânăr ce se afla în luptă cu puterea ordinii şi a haosului, a binelui şi a răului, şi la fel de bine a urâtului şi a frumosului. James Pence a scris şi el un alt roman despre îngeri. Este vorba de romanul *Îngerul.* Lucrarea se bazează în special pe abordarea problemei eutanasiei şi a sfinţeniei vieţii umane. Alton Gansky este şi el autorul unui roman cu temă legată de existenţa îngerilor. Cartea ne spune despre o fiinţă misterioasă care a venit dintr-o altă lume şi care în cele din urmă a salvat lumea. Această fiinţă care nu este nimic altceva decât un înger se numeşte Aster. El v-a aduce cu venirea sa nu numai salvarea umanităţii dar şi avansarea lumii într-un nou stadiu de spiritualitate, înţelepciune şi adevăr. Acest înger v-a explica începuturile umanităţii şi mai multe mistere din trecutul umanităţii. Singura care ştie despre identitatea îngerului este o jurnalistă, Priscila Simms.

Un alt roman scris despre îngeri a fost a lui James Patterson, *Îngerul: o călătorie maximă,* în care din nou personajul central Max Ride se confruntă cu o forţă malefică pentru a salva globul pământesc. Pentru a face acest lucru v-a avea nevoie să se alieze cu un grup advers cu al său şi lupta finală pentru salvarea lumii v-a avea loc în Paris. Tema acestui roman este profund apocaliptică. Prin urmare, putem vedea că există o gamă foarte mare de creaţii literare referitoare la îngeri. Romanele care au avut conţinut angelologic sunt prea multe ca să le enumerăm pe toate. În general tematica romanelor cu îngeri se leagă de probleme apocaliptice, soteriologice sau umanitare. Marile problematici ale lumii sunt în orice caz cât se poate de prezente în acest gen de literatură. La scară planetară există o masă foarte mare de consumatori de literatură angelologică. Evident, imaginaţia omului este creativă şi ea trebuie înţeleasă cât se poate de bine. Dar s-au scris şi foarte multe poeme despre îngeri sau cu teme angelologice. Dintre cei mai celebrii poeţi care au scris poeme despre îngeri amintim pe Maya Angelou, William Blacke, Rabindranat Tagore, Ellis Parker Butler, Rupert Brooke, Robert Browning, John Greenleaf Whittier, William Topaz McGongall, Emily Dickson, Duncan Campbell Scot, John Donne, Allen Gingsberg, Steven Crane, E. Cummings, Russel Edson, Czeslaw Milosz,

[113] John Milton este considerat al doilea poet ca importanţă după William Shakespeare în Marea Britanie.
[114] Ţinem să menţionăm aici că lucrarea americanului Tony Kushener Îngeri în America [Angels in America] este o lucrare reprobabilă şi inteţionat calomniatorie. Biserica Ortodoxă nu a luat nici o poziţie oficial împotriva acestei cărţi dar ne putem da seama din conţinutul ei că este o lucrare care doreşte să facă rău.
[115] A se vedea Alexandru Mikalah,*Angels as warriors in the late second temple jewish literature,* (Marea Britanie, 2012).
[116] Lucrarea a apărut la editura Polirom (Iaşi, 2009).

Andrew Paterson, George William Rossel, Jorie Ghram, Ela Wilcox, Anne Sexton, Edwin Robinson, Denise Levertov, Vachel Lindsay, Raymond Foss, Garry Ferris, Diane Killday.[117] Trebuie să ştim că deşi sunt atât de multe romane şi poezii pe teme angelologice nu trebuie să le considerăm canonice ca şi scrierile sfinţilor părinţi şi a autorilor biblici care au scris din voia şi prin descoperirea lui Dumnezeu. Probabil că în iubirea sa faţă de lume, Dumnezeu ne-a oferit o lume pe care o putem explora şi care este lumea îngerilor.

O altă ramură a artelor este teatrul şi televiziunea. Aici am găsit mai multe referinţe care s-au făcut la îngeri. Aceasta din cauza faptului că deşi în antichitate teatrul era simplu şi în aer liber, cu timpul acesta a avansat din ce în ce mai mult. În special în timpul crăciunului se elaborează mai multe piese de teatru cu conţinut angelologic care întruchipează naşterea Domnului Iisus Hristos şi venirea îngerilor la fel ca şi arătarea păstorilor în ieslea din Betleem. Astfel în ţările creştine se cunosc foarte multe piese de teatru în special pentru cei mici în care aceştia îşi pot pune în evidenţă talentul cu care au fost înzestraţi.[118] În localitatea Waterbury din Marea Britanie există un teatru privat cu numele de Teatrul celor şapte îngeri. Astfel un autor român care a scris mai multe piese de teatru referitor la îngeri a fost Valentin Nicolau.[119]

O altă celebră piesă de teatru cu profunde implicaţii angelologice a fost Colonia îngerilor de Ştefan Caraman.[120] Această piesă de teatru ne pune în faţă în special anatagonia dintre moarte şi viaţă şi cum faptul că îngerii ne ajută să biruim asupra răului şi a morţii prin bunătatea lor. Piesa este mai mult o variaţie între tragedie şi comedie dar mesajul ultim este în cele din urmă unul pozitiv, îngerii sunt aici pentru a ne ajuta şi pentru ca noi să ne putem sprijinii pe ei. O altă piesă de teatru scurtă pentru copii este Copiii şi îngeraşi care este mai mult o introducere în atmosfera de crăciun. Piesa este mai mult un fel de dialog între oameni şi îngeri.[121] Teatrul german din Sibiu a dat şi el o piesă pe această temă. Este vorba de piesa de teatru Îngeri în Sibiu. Piesa este mai mult un fel de prezentare istorică pentru turist a celor care vizitează Sibiul. O altă piesă de teatru a fost cea de la teatrul Anima Mundi, Darul arhanghelilor care este mai mult un fel de descoperire a interiorului uman prin introspecţie şi viaţă religioasă.

Regizorul Marius Rogojinschi a fost şi el autor al unei piese de teatru cu privire la îngeri: Dăruiţi copiilor îngeri. Piesa vorbeşte de datoria adulţilor de a le face cunoscuţi celor mici existenţa îngerilor. Îngerii sunt astfel prezentaţi ca şi slujitori ai lui Dumnezeu care au un rol în formarea şi conducerea umanităţii. La fel de bine piesa ne spune că îngerii sunt ocrotitori ai copiilor care sunt nevinovaţi. Mai multe seriale de televiziune ne-au pus în faţă piese cu îngeri.[122] Un alt serial de televiziune care a avut ca temă de inspiraţie pe îngeri a fost Atins de îngeri [Touched by the angels] care a fost turnat de televiziunea americană CBS din anul 1994 până în anul 2003. Acest serial vorbeşte de faptul că pentru a ne găsii drumul în viaţă avem

---

[117] Mai toate epocile istorice au excelat în a ne oferii poeţi şi poeme despre îngeri sau cu teme angelologice. Îngerii i-au fascinat şi i-au inspirat pe marii poeţi ai lumii. Aceştia ne-au transmis şi nou prin poemele lor trăirile şi speranţele lor.

[118] Nu este surprinzător că în Marea Britanie la Londra există un teatru care se numeşte Little angels teather, sau Teatrul îngerilor mici.

[119] Valentin Nicolau, *Taina îngerilor. Antologie de piese de teatru* (Editura Nemira: Bucureşti, 2009).

[120] Piesa de teatru a fost desemnată ca şi cea mai bună piesă de teatru românească a anului 2005.

[121] Eugen Lovinescu a scris şi el o piesă de teatru Înger şi demon care vorbea de a relaţia dintre Mihail Eminescu cu Veronica Miclea. Piesa arăta disproporţia dintre personalitatea lui Eminescu şi a Veronicăi. Oricum piesa a primit mai multe comentarii critice cum a fost cea a lui George Călinescu.

[122] O astfel de piesă de teatru adaptată pentru televiziune a fost Îngerii lui Charlie, care a rulat în Statele Unite ale Americii între anii 1976 şi anul 1981. Evident serialul lasă multe de dorit. Dar ceea ce vrea să prezinte este lupta dintre bine şi rău în ultimă instanţă şi că atunci când există înţelegere, binele iese întotdeauna victorios. Serialul a fost din nou reluat în anul 2000 şi 2001 cu alţi actori.

nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. La fel de bine serialul pune foarte mult în evidenţă faptul că avem nevoie să preţuim foarte mult prietenia. Mesajul serialului este că ne putem încrede în iubirea lui Dumnezeu şi în sprijinul îngerilor Săi.

Putem vedea că atât în lumea teatrului cât şi a televiziunii îngerii nu au fost uitaţi şi nici lăsaţi la o parte. Imaginaţia creativă a marilor oameni de teatru şi de televiziune de-a dat în acest sens foarte multe creaţii originale ale angelologiei atât ortodoxe cât şi mai puţin ortodoxe. Suntem siguri că creaţia angelologică nu v-a înceta nici în lumea teatrului şi nici a televiziunii. Noi şi noi piese de teatru şi noi seriale de televiziune se vor inspira pe viitor din apa proaspătă a angelologiei deşi formele de exprimare nu sunt de cele mai multe ori lipsite de confuzie. Cu excepţia a mai multor seriale de televiziune care au depăşit limitele ortodoxiei, îngerii au fost surse de reper în vremuri confuze şi în timpul grele. Dar după cum vom arăta teatrul cu îngeri sau serialele de televiziune cu îngeri trebuie să fie mai mult decât orice ceea ce am putea denumii motive ale inspiraţiei ortodoxe şi a sentimentului religios de comuniune cu Dumnezeu şi cu îngerii Săi. Scopul acestor producţii care după cum am arătat au fost mult în ultimii ani este de a lega pe om de Dumnezeu, şi nu de a scoate bani ori de a face din îngerii lui Dumnezeu mai mult un fel de spectacol comercial ieftin. La fel de bine serialele de televiziune şi piesele de teatru cu astfel de tematici, nu trebuie să creeze psihoze religioase în sânul marilor mase de consumatori de teatru şi televiziune.

Ultima ramură a celor şapte arte este după cum se ştie mai de toată lumea: cinematografia. Vom enumera dintre principalele producţii cinematografice referitoare la îngeri: I Married an Angel (1942) It's a Wonderful Life (1946) A Matter of Life and Death (1946) The Bishop's Wife (1947) Heaven Only Knows (1947) Angels in the Outfield (1951) The Littlest Angel (1963) Heaven Only Knows (1979) The Heavenly Kid (1985) Date with an Angel (1987) Wings of Desire (1987) Faraway, So Close! (1993) Angels in the Outfield (remake) (1994) Michael (1996) Angels in the Endzone (1997) A Life Less Ordinary (1997) City of Angels (1998) Meet Joe Black {1998} Dogma (1999) Angels in the Infield (2000) Wishmaster 3: Beyond the Gates of Hell (2001) Angel Wars (2004-2009) Constantine (2005) Gabriel (2007) Legion (2010) Tensou Sentai Goseiger: Epic on the Movie (2010) Tensou Sentai Goseiger vs. Shinkenger: Epic on Ginmaku (2011) Gokaiger Goseiger Super Sentai 199 Hero Great Battle (2011) Tensou Sentai Goseiger Returns (2011).[123]

Cinematografia evident a creat mai multe imagini grafice ale îngerilor dintre care unele au fost cât se poate de originale. Chipul îngerului nu putem spune că a devenit o constantă în cinematografia secolului al XX-lea.[124] Mai multe producţii SF (Science Fiction) ne-au obişnuit cu diferite reprezentări ale îngerului. Să nu uităm că Terminatorul lui Arnold Alois Schwarzenegger are foarte multe asemănări ale unui „înger păzitor.” Evident nu putem cere cinematografiei să menţină exigenţele religiei în probleme de angelologie. O celebră producţie care i-a avut protagonişti pe îngerii lui Dumnezeu a fost Îngeri în zona din exterior, care l-a avut protagonişti pe Paul Dooley, Matthew Lawrence şi David Gallagher. Tematica producţiei este cea a sporturilor şi a jocurilor sportive. Îngerii sunt dincolo de orice fiinţele care vor ajuta o echipă de oină să câştige o competiţie sportivă.

Cinematografia evident are un mare impact asupra maselor largi de privitori sau cinespectatori. La fel de bine cinematografia s-a impus şi ca şi un mediu prin care sunt

[123] Aceasta este o listare cronologică a filmelor care au ca şi protagonişti diferiţi îngeri. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_films_about_angels.

[124] În renumitul Război al stelelor [Star wars] produs de regizorul american George Lucas avem unele imagini ale îngerilor sub chipul „cavalerilor Jedi.” Aceştia au mai multe trăsături angelice.

modelate anumite mentalităţi şi convingeri sociale, politice, religioase sau culturale. În faţa micului ecran sau a marelui ecran începând cu secolul al XX-lea omul a voit mai mult decât orice o „evadare” din rutina zilnică. Lumea cinematografiei s-a impus foarte mult în ultimii ani, nefiind o carte sau o nuvelă populară care să nu aibă şi o reproducere în cinematografie. Dar cinematograful ne-a pus în faţă şi foarte multe genuri de filme negative care promovează violenţa, sexualitatea, destrăbălarea sau promiscuitatea.

Aşa numita „revoluţie sexuală” a atins foarte mult cinematografia pe la mijlocul secolului al XX-lea. Sexul a devenit una dintre metodele de promovare a cinematografiei. În mare parte nu putem vorbii de un anumit gen cinematografic specific îngerilor. Evident, mentalitatea maximă a cinematografiei este una care se bazează pe modelul „superstarului.” Superstarul este eroul ultim al marelui ecran. O altă producţie care i-a avut în vedere pe îngeri a apărut în anul 2000 şi s-a denumit Îngeri în interiorul stadionului. Producţia se bazează pe analiza sportivă a unor meciuri de baseball. Motivul îngerului a fascinat şi îi v-a fascina pe diferiţi cineaşti din lume. Dintre cei care au fost fascinaţi de îngeri din cadrul cinematografiei amintim pe Franco Zefirelli, Ron Haward, Brad Silberinng, James Cameron, Steven Spilberg sau Wim Wenders.

Trebuie să ştim însă că cinematografia nu este deplin iconică. Cinematografia are rolul de promova valoriile şi axiologia binelui într-o lume relativă în care normele etice şi morale sunt de cele mai multe ori contestate sau desconsiderate. Prin urmare, cinematografia trebuie să urmeze religiei şi credinţei în Dumnezeu. O cinematografie în care lipseşte „fiorul sau pulsaţia religioasă” este am putea spune mai mult decât orice o cinematografie care nu îşi mai găseşte sensul de fii. Filmul este o modalitate de a ne îmbunătăţii şi a ne face viaţa mai frumoasă. Cinematografia din nefericire a eşuat să facă acest lucru de mai multe ori. Pornografia şi erotismul sunt laturi extrem de bine vândute în cinematografia secolului al XXI-lea. Cinematografia a ajuns astfel în situaţia de a exprima mult mai bine subcultura şi tendinţele anticulturale şi a ajuns am putea spune un „ghetou sau refugiu” al lumii interlope care caută să iasă la suprafaţă. A cita aici toate aceste producţii cinema mi-ar lua prea mult spaţiu de scriere. Ortodoxia a fost profund recunoscătoare acelor actori şi regizori care prin talentul şi munca lor au fost preocupaţi de o reprezentare cinematică a preceptelor şi doctrinelor religioase. Pe parcursul timpului putem amintii nume pe cum Anthony Quinn, Sir Laurence Olivier, Peter Falk, Mel Gibson, Tom Cruise, Jerome Seinfeld, Matt Daemon, John Travolta sau Tom Hanks.

Capitolul nostru despre îngeri şi angelologie se încheie aici. Evident, scopul acestui capitol a fost mai unul de natură introductivă fiindcă autorul are puţine cunoştinţe din domeniul artistic şi estetic. În mare mai toate marile creaţii cu caracter angelologic fie din lumea muzicii, a picturii sau a cinematografului au intrat în istoria lumii. Creaţiile care vor venii pe viitor sunt astfel demne de apreciat în perspectiva a ceea ce a fost în trecut. Marile curente artistice au fost cât se poate de fascinante cu îngerii dar au găsit abordarea lor mai puţin artistică fiindcă îngerii lui Dumnezeu nu sunt subiectul unor curente populiste sau poplurarizatoare cum sunt cele ale artiştilor.

Ne aducem aminte de mai multe curente artistice ale lumii: baroc, rococo, renascentist, iluminist, clasic, impresionist, realist sau gotic. Toate aceste mari curente şi principii ale artei coexistă şi continuă să se dezvolte în zilele noastre. Arta modernă este ceea ce se denumeşte artă contemporană. Pentru mai mulţi artişti „contemporanul” este adevărata faţă a artei. În acest capitol am enumerat mai multe nume ilustre ale artei fie că am vorbit de picturi, muzică sau cinematografie. Au fost foarte multe mari personalităţi care au slujit toată viaţa artele şi

frumosul. Acest lucru este demn de apreciat fiindcă prin natură noi trebuie să fim educaţi să învăţăm frumosul şi să dispreţuim urâtul. Adevărata artă nu poate fii dezlegată de noţiunea de estetică. Esteticul este ceea ce conferă axiologia artei.

Artele sunt dincolo de orice simbolice şi din acest punct de vedere ele au o modalitate indirectă de a ne transpune în mesajul pe care ni-l transmit. Muzica ne încântă auzul, pictura şi cinematografia ne încântă ochiul şi vederea. Sculptura ne încântă pipăitul şi dorinţa de forme proporţionate. S-a spus de mai multe ori că artele sunt un fel de supapă a absolutului. Artele după cum am spus prin metodele lor indirecte îl pot duce pe om la concluzia că există o altă lume paralelă cu a noastră care ne duce în spre realitatea lumii de dincolo. Perfecţiunea la care aspiră arta nu poate fii găsită decât în Dumnezeu. Dezideratul ultim al artei este fără de nici o îndoială căutarea lui Dumnezeu.

Arta este prin sine filocalică în modalitatea ei de exprimare. Dar supremul artei şi simbolul cooperări dintre teologia ortodoxă şi arte este icoana. Icoana are valoarea simbolică de a arăta că lumea religiei şi a teologiei este deschisă spre căutările şi aspiraţiile artelor. Artele sunt preţuite în lumea civilizată, aceasta fiindcă ele sunt considerate mai mult decât orice chipuri ale modelului suprem al frumosului. Dintr-un anume punct de vedere adevărata artă este un cult al frumosului.[125] Trebuie să arătăm în acest capitol că artele pot devenii într-un anume sens hedoniste. Hedonismul artei poate provenii din faptul că frumosul produce plăcere în fiinţa umană. Plăcerea pe care o resimte cineva în artă este una şubredă şi se bazează foarte mult pe stimuli şi impresii şi nu pe principii şi pe convingeri superioare. Astfel unii ascultă muzică clasică şi alţii ascultă muzică rock. Diferenţe dintre cele două genuri este cât se poate de mare.

Artele au progresat foarte mult în ultimii ani. Grafică, proiecţii digitale, efecte speciale în cinematografie sau muzica electronică ne-au introdus într-o altă epocă a artei decât cea clasică cunoscută nouă. Faptul că artele variază poate fii văzut în diferitele creaţii artistice ale istoriei: antică, medievală şi contemporană. Ne gândim astfel la mai multele opere artistice ale lumii. Artele s-au dovedit productive în anumite momente ale trecutului umanităţii. Foarte multe opere de artă sunt reprezentative pentru diferite culturi. Să ne amintim că statuia libertăţii nu este nimic mai mult decât o statuie extrem de bine sculptată care i-a atras pe foarte mulţi privitori din toate colţurile lumii.

Angelologia ortodoxă se află într-un dialog cât se poate de evident cu lume artelor. La baza a mai multor mari creaţii artistice ale umanităţii au fost mai mult decât orice motive de origine religioasă şi prin urmare direct sau indirect şi de ordin angelologic. Oricum se crede că cea mai apropiată artă de îngeri este muzica. Mai multe descrieri ale sfinţilor ne spun că în ceruri îngerii îi cântă neîncetat imne de laudă lui Dumnezeu. Oricum putem vorbii de o frumuseţe a angelologiei ortodoxe. Această frumuseţe este fără de nici o îndoială ceea ce am putea denumii o reflecţie a imaginii lui Dumnezeu.

Frumuseţea îngerilor nu poate să ne ducă decât la frumuseţea lui Dumnezeu. De fapt există frumuseţe în tot ceea ce a creat Dumnezeu. Frumuseţea creaţiei lui Dumnezeu nu este prin sine direct estetică dar mai mulţi mari artişti au redat-o în diferite arte.[126] Natura a fost din cele mai vechi vremuri un subiect de inspiraţie pentru mari artişti ai lumii. Dar după cum am

[125] Filocalia ortodoxă este fără de nici o îndoială un gen diferit de artă. Deşi filocalia φιλοκαλια înseamnă iubirea de frumos, frumosul filocalic este unul spiritual şi nu artistic.

[126] Celebrele anotimpuri ale lui Vivaldi sunt în acest sens, mai mult un imn de laudă adus lui Dumnezeu. Anotimpurile sunt mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o exprimare artistică a unei legi naturale lăsate de Dumnezeu: succesiunea celor patru anotimpuri.

arătat lumea îngerilor nu a fost şi ea străină de preocupările artiştilor. Statuile îngerilor ne creează la mai toţi dintre noi un sentiment al impozantului şi al transcendentului.[127] Prin urmare, avem foarte multe mărturii istorice despre faptul că îngerii au fost prezenţi din cele mai vechi vremuri în preocupările marilor artişti ai lumii. Ei au adus astfel ceea ce am putea denumii mulţumirea lor în faţa lui Dumnezeu pentru tot ceea ce a făcut pentru om şi pentru lume. Acest capitol după cum am spus nu pretinde că oferă toate răspunsurile care şi le ridică marii artişti ai lumii dar trebuie să spunem că ortodoxia este în dialog cu artele şi aspiraţiile ei.

CAPITOLUL 4

ANGELOLOGIA ÎNTRE ORIENT ŞI OCCIDENT

„Aşa Sfinte Îngere al lui Dumnezeu, păzitorul şi acoperitorul sufletului şi al trupului meu celui ticălos, iartă-mi toate cu câte te-am scârbit în toate zilele vieţii mele, şi orice am greşit în această zi, acoperă-mă în această noapte şi mă păzeşte de toată ispita potrivnicului, ca să nu mânii cu nici un păcat pe Dumnezeu, si te roagă pentru mine către Domnul, ca să mă întărească în frica Sa şi vrednic să mă arate pe mine, robul Său, bunătăţii Sale. Amin”

Rugăciune de seară către îngerul păzitor

Mai toată lumea ştie că pe glob există două mari sfere de influenţă: cea orientală care este şi cea mai veche şi cea occidentală care este desprinsă din cea orientală. Orientul şi occidentul sunt două sfere care deşi iniţial nu au făcut-o au ajuns de mai multe ori să îşi dispute supremaţia. Prin urmare, împărţirea dintre orient şi occident nu este numai geografică, ci este şi una ordin cultural şi spiritual. Religiile occidentale au diferite axiologii comparativ cu cele orientale. Scopul acestui capitol este de a prezenta diferenţele dintre occident şi orient în ceea ce priveşte angelologia. Aceasta nu este o abordare confesională sau interconfesională ci mai mult de toate este o abordare interculturală. Este greu să spunem că există religii orientale şi religii occidentale, dar după cum vom vedea istoria a făcut aceste separaţii pe care nu le putem ignora. Separaţia dintre orient şi occident este greu de stabilit cu exactitate. Ceea ce vom arăta în prezentul volum este că din punct de vedere angelologic nu mai este bine să accentuăm prea mult separaţia dintre orient şi occident. Occidentul şi orientul au fost privite de prea multe ori ca şi antagonice şi ireconciliabile.

Orientul şi occidentul sunt doi plămâni ai aceluiaşi organism. Dar acest lucru nu a fost văzut la fel de toată lumea. Pentru mai mulţi lideri sociali şi religioşi, occidentul şi orientul sunt

---

[127] O icoană care se consideră că nu este făcută de mână este Prodromiţa din Muntele Athos. „La schitul Prodromul se găseşte un document datat 29 iunie 1863 care reprezintă mărturia iconarului Nicolau Iordache: "*Eu, Iordache Nicolau, zugrav din târgul Iaşiam zugrăvit aceasta sfânta icoană a Maici Domnului cu însăşi mana mea, la care a venit o minune: după ce am isprăvit veşmintele, după meşteşugul zugrăvirii mele, m-am apucat sa lucrez feţele Maicii Domnului şi a lui Iisus Hristos (sic).Privind eu la chipuri, cu totul am ieşit din potriva, pentru care foarte mult m-am mâhnit, socotind că mi-am uitat meşteşugul. A doua zi, după ce m-am sculat, am făcut trei metanii înaintea Maicii Domnului, rugându-mă să-mi lumineze mintea, să pot isprăvi sfânta ei icoană. Când m-am dus sa mă apuc de lucru ,am aflat chipurile drese desăvârşit, precum se vede. Văzând aceasta minune, n-am mai adaos a-mi pune condeiul, fără numai am dat lustrul cuviincios, deşi o greşeală a fost aceasta că am dat lustru la o asemenea minune*". Se crede că icoana a fost pictată de un înger.

două separaţii ce nu mai pot fii reconciliate. Adevărul este că nu putem vorbii de o concepţie deplin orientală şi una occidentală a angelologiei. Prin urmare, din această perspectivă sau punct de vedere termenii de angelologie orientală şi angelologie occidentală sunt cât se poate de nepotriviţi. S-a vorbit astfel de o reconciliere în plan religios a orientului şi a occidentului. Această reconcliere este dincolo de orice ceea ce am putea denumii probleme Bisericii şi a slujitorilor ei. Slujirea Bisericii este mai mult decât o chestiune care nu intră în incidenţa diferenţelor de civilizaţie şi a celor culturale. Cultura nu poate fii în nici un caz un factor care poate hotărî diferenţele de convingeri angelologice. Trebuie să arătăm că angelologia se opune demonologiei şi nu orientului şi occidentului. Cele două sfere geografice orientală şi occidentală s-au arătat de mai multe în contrast una cu alta. Evident, au fost mai mulţi cei care au susţinut că diferenţele de ordin geografic sunt definitorii pentru angelologie. Acest lucru este cât se poate de neveridic şi neadevărat. Îngerii şi angelologia nu au nimic de a face cu lumea geografică deşi cunosc foarte bine geografia pământului. Fiind chemaţi să vegheze asupra pământului este greu de crezut că îngerii nu cunosc cum este pământul din punct de vedere geografic.

Separaţia dintre orient şi occident a fost în atenţia a mai multor teologi ortodocşi contemporani. Un teolog ortodox contemporan care a abordat problema diferenţei dintre orient şi occident este Hristos Yanaras de la facultatea de teologie ortodoxă din Atena. S-a spus astfel că în timp ce angelologia ortodoxă este orientală şi prin urmare pasivă şi meditativă, angelologia occidentală este mult mai pragmatică şi mai comprehensivă.[128] Aparent diferenţa dintre orient şi occident nu este atât de majoră dar vom vedea că pe parcursul timpului ea a devenit din ce în ce mai mare şi mai profundă. Absolutizarea ideilor de occident şi orient este un lucru greşit şi el trebuie evitat. Diferenţele dintre orient şi occident au început să apară în timpul evului mediu şi au ajuns ca la finalul evului mediu lumea să considere că nu mai există nici un fel de punct de legătură dintre orient şi occident. Astfel, o mare contribuţie la separaţia orient occident a avut-o în special filosofia. S-au creat filosofii cât se poate de diferite şi de contradictorii.

Prin urmare este impropriu să vorbim de o angelologie orientală şu una occidentală fiindcă angelologia este una şi aceiaşi. Dar după cum vom vedea din punct de vedere uman, angelologiile sunt diferite din acest punct de vedere. Orientul are calea lui şi occidentul are şi el calea lui. Aceste separaţii au avut loc şi în pan religios şi în plan angelologic. Să ne aducem aminte că orientul şi occidentul au fost şi mai sunt într-o stare de schismă începând de la anul 1054. Faptul că schisma a fost ridicată într-un anume fel sub patriarhul ortodox Atenagoras nu este am putea zice diluată nu a schimbat foarte mult relaţile din dintre orient şi occident.

Mai ales acum, în secolul al XXI-lea ni se spune că suntem într-o epocă globală în care „trebuie să gândim global şi să acţionăm local.” Religiile occidentale au fost foarte multe pe parcursul timpului. Ne aducem aminte de celţi antici, de religiile primitive ale germanilor, de religiile păgâne ale francilor sau de religiile iberice. Mai multe curente religioase occidentale au elaborat propriile lor angelologii care au fost mai mult sau mai puţin ortodoxe.

Fascinaţia occidentului cu angelologia a crescut în special cu Toma Aquino, Bonaventura, Francisc de Aissi sau Meister Eckart. Nu putem spune că între cele două mari sfere de influenţă nu se duce o mare bătălie de supremaţie şi în plan religios. Lupta pentru supremaţie este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii specificul dintre orient şi occident. Ceea ce este adevărat este că s-au făcut foarte puţine eforturi pentru o „reîntregire” a orientului şi a occidentului, noi fiind oameni care trăim fiecare în cochiliile noastre. Orientul şi occidentul sunt

---

[128] Christos Yannaras, *Ortodoxie şi Occident*, text îngrijit de Iulian. Nistea, Ed. Bizantină, Bucureşti, 1995.

pentru mulţi două sfere ce nu se vor reconclia niciodată. În acest sens, deşi nu se vorbeşte „concurenţa pentru supremaţie” este cât se poate de acerbă între cele două sfere. Să ne aducem aminte că atunci când coloniştii europeni au mers în spre regiunea Americii, s-au iscat foarte multe conflicte de ordin etnic, europenii şi pieile roşii americane nefiind capabile să ne înţeleagă una pe alta.

Diferenţele dintre orient şi occident de mai multe ori s-au finalizat în războaie, conflicte şi lupte violente. Acest lucru face parte din istoria neagră a lumii. Să nu uităm că odată cu iluminismul şi revoluţiile industriale pentru occidentali orientul a devenit o modalitate de exercitare a unei supremaţii ridicole. Estetica orientului cu ondulaţii şi sintagme filosofice a fost de mai multe ori găsită ca fiind nepotrivită urechii şi gustului occidental care se pretinde cel mai mult unul axat pe raţiune. Occidentul nu ne-a dat o filosofie anume ci ne-a dat mai mult un fel de forţat „cult al raţiunii” sau a raţionalităţii în termenii lui Renes Descartes.

Raţionalitatea este mai mult decât orice un fel de surogat al unei concepţii universale despre viaţă a occidentului. Mai mult decât orice caracterul filosofic al orientului a fost găsit de mai multe ori ca fiind incomplet şi insuficent minţii occidentale. Astfel, marea schismă de la anul 1054 nu a fost numai o simplă altercaţie dintre episcopi, preoţi şi călugări şi mai mult decât orice un avertisment că occidentul s-a îndepărtat foarte mult de realitatea primordială a culturii şi a civilizaţiei. Axiologia occidentală este una care se bazează pe aparenţa unei „prosperităţi materiale.” Occidentalul se simte bine în compania mâncăturilor alese şi a locuinţelor luxoase pe care le idolatrizează din nefericire. Accentul extrem al civilizaţiei occidentale pe bunăstarea materială a dus şi la unele consecinţe de ordin angelologic. A urma o prosperitate exclusiv materială fără ne a ridica întrebarea caracterului ascetic al existenţei este o mentalitate înapoiată. Oricum trebuie să îi privim pe fraţii noştri occidentali ca fiind de „acelaşi sânge cu noi.” Lumea occidentală este din punct de vedere spiritual o lume înşelată. Acest lucru s-a văzut mai recent în anumite evenimente tragice care au avut loc în occident. La fel de bine una dintre cele mai mari maladii a occidentului este depresia sau întristarea. Spiritul occidental deşi este unul cât se poate de atractiv din exterior este am putea spune sub incidenţa deluziei.

Prin urmare, nu putem vorbii în sens real de o separaţie în angelologie dar putem vedea că marile concepte angelologice dintre orient şi occident diferă. La scară globală acest lucru trebuie să îl luăm mai mult în considerare. Concepţiile angelologice sunt imuabile, astfel există doar o diferenţă de percepţie între orient şi occident. Angelologia este prin urmare dincolo de atribuţiile pe care i le atribuie anumite persoane din cursul firesc al istoriei o parte integrală a teologiei ortodoxe. Îngerii au datoria şi misiunea de a ne ajuta în drumul nostru spre Dumnezeu. Drumul spre Dumnezeu este am putea spune „sensul umanităţii, al universului şi al omului.” Omul este creat pentru a îl găsii pe Dumnezeu.

Lumea occidentală la fel de ca şi lumea orientală din cele mai vechi vremuri au avut anumite angelologii, dintre care unele au fost mai avansate şi altele mai înapoiate. Dincolo de toate acestea ştim că lucrarea lui Dumnezeu este mai mult decât orice cea care v-a duce la „restaurarea finală a omului, lumii şi a universului.” În veacul de apoi ni se spune că îngerii au un rol estatologic. Ei vor cântării faptele noastre. La fel de bine îngerii vor avea menirea ultimă de a îi separa pe cei buni de cei răi. Separaţia celor buni de cei răi ne spune angelologia v-a fii ultimă şi ireversibilă. Ea se v-a asemăna într-un anume fel aruncării diavolului în iad.

Diavolul v-a fii deplin scos din lumea aceasta şi nu v-a mai exista suferinţă, lacrimi, durere şi moarte. Toate acestea vor fii lucrarea lui Dumnezeu care se v-a realiza prin îngerii Săi. Trebuie să ştim că concepţia eshatologică a îngerilor a fost mai mult decât orice contestată

de religiile occidentale. În trecutul umanităţii se cunosc două mari imperii care au avut ample implicaţii angelologice ale umanităţii. Primul imperiu de acest fel a fost imperiul roman după care am avut imperiul bizantin. Aceste două imperii au avut sfere geografice de operaţie destul de diferite. Imperiul roman s-a extins foarte mult în occident, în timp ce imperiul bizantin a fost foarte mult extins în partea de orient. Împărţirea între orient şi occident este una cât se poate de arbitrară şi ea a variat foarte mult cu timpul. Totuşi, Dumnezeu şi îngerii Săi nu sunt străini de realitatea lumii în care trăim. Astfel, angelologia ortodoxă s-a mulat mult mai bine pe orientarea şi gândirea orientală. Marii părinţi care sunt autorităţi în probleme de angelologie au fost mai mult decât orice orientali.

Spiritualitatea orientală în ciuda ingeniozităţii şi a aparentei ei creativităţi a dat naştere occidentului. Această naştere avea să aducă cu sine una dintre cele mai mari dispute din istoria umanităţii. Care este diferenţa dintre orient şi occident şi de ce marile concepte de civilizaţie, artă şi cultură s-au grupat în două sfere diferite de activitate. Orientul a dat naştere occidentului dar în cele din urmă setea de expansiune a occidentului a dus la negaţia orientului. Orientul a fost mai mult decât orice „devansat" în mod abuziv din ambiţiile şi nevoia de supremaţie occidentală. Apariţia occidentului a avut loc în Grecia antică şi în special în concepţia antică grecească a lumii şi a vieţii. Ulterior acest lucru a fost lăsat uitării şi nu s-a mai pus mare accent pe el.

Noua civilizaţie occidentală a rămas în esenţa ei orientală. Dihotomia orient şi occident este una care are la bază orientul. Orientul ca şi occidentul au mituri, legende, basme şi filosofii distincte dar care au la bază concepţia orientală a vieţii. Din acest punct de vedere am putea spune că occidentul încă este tributar orientului.[129] Lupta noastră spirituală este dincolo de orice ceva care depăşeşte graniţa dintre orient şi occident. Eshatologic orientul şi occidentul nu vor mai exista în veacul viitor. În acest spectacol eshatologic nu v-a mai exista maestrul zen şi nici monahul ortodox, ci vor fii doar cei buni separaţi de cei răi. S-a spus de mai mulţi că în religiile orientului îndepărtat nu există nici o şansă de mântuire fiindcă ele sunt panteiste [prin aceste religii înţelegem credinţele Japoniei, ale Taiwanului, Tailandei, Chinei, Indiei, Filipine, Indonezia, Corea, Malaezia, Mongolia, Birmania şi altele].

Lumea în care trăim este o lume divizată din nefericire, orientul şi occidentul sunt şi ele două mari separaţii dar marea masă a oamenilor nu au noţiunea de orient şi occident. În acest sens, vom lucrara la o mai bună înţelegere a noţiunii de orient şi de occident. Emanciparea occidentului în spre o lume a ştiinţei şi a raţiunii nu a fost niciodată contestată în orient. Probabil că occidentul a exagerat extrem de mult în a pune cât mai mult accent pe caracterul ştiinţific al civilizaţiei sale dar nu aceasta este obiectivul în cele din urmă a orientului şi a occidentului. Separaţia dintre orient şi occident a fost iniţial una asemenea a doi fraţii. Relaţia însă s-a depreciat şi a fost departe de a fii una frăţească ci a fost mai mult decât orice ceea ce am putea denumii una inamică. Ştim astfel de un anume fel de demonstraţie cât se poate de evidentă a diferenţelor dintre orient şi occident. Orientul este mai mult decât orice dispus la o angelologie grupată în ierarhii şi cel mai cunoscut caz este ierarhia dionisiană în cele nouă ierarhii cereşti. Occidentul a conceput angelologia în termenii unor ordine monahale: augustinian, fraciscan, dominican sau iezuit.

Religiile orientale au fost mai mult decât orice primitive la începuturi. Fericirea pământească consta foarte mult în îndeplinirea unor ritualuri precise de preoţii din acele vremuri. Astfel se cereau mai multe ritualuri de purificare şi de curăţire. Astfel, credinţa

[129] A se vedea cartea japonezului Hajime Nakamura, *Orient şi occident: o istorie comparată a ideilor* (Editura Humanitas: Bucureşti, 1997).

orientului a fost că dacă un om a trăit o viaţă bună în această lume, după moarte v-a trăii o viaţă fericită şi nemuritoare. Orientalii credeau că în viaţa de apoi ei îşi vor vedea strămoşii şi pe toţi cei apropiaţi din familie. În special japonezii este foarte puţin să credem că credeau în vechime într-o viaţă de apoi. În mai toate religiile orientale putem vedea conceptul de răsplată a celor buni şi pedeapsă a celor răi. Cultul morţilor şi a strămoşilor a fost cât se poate de prezent la mai toate populaţiile orientale şi am putea spune că el era un fel de punte de legătură cu lumea de dincolo. Morţii erau vii în conştiinţa orientalilor din cele mai vechi vremuri dar într-o alte lume de unde putea vedea faptele celor vii.

Din nou ne aducem aminte că angelologia este o ramură transcedentă a teologiei. Ceea ce se poate ştii din angelologie ştim numai prin bunavoirea lui Dumnezeu şi dorinţa Lui de a ne descoperii lucrurile mai presus de fire. Faptul că îngerii lui Dumnezeu nu locuiesc în universul nostru este un lucru cât se poate de adevărat. Orientul şi occidentul au creat cu sine două spiritualităţi diferite şi distincte. Aceste spiritualităţi au influenţat într-o oarecare măsură şi angelologia. Îngerii prin urmare nu sunt separaţi de ordinea naturală a creaţiei ci mai mult decât orice ei o întregesc şi o completează. Această completitudine v-a fii deplin realizată în veacul viitor. Atât în orient cât şi în occident îngerii au fost concepuţi ca şi fiinţe suprasensibile. Îngerii ca şi mişcători sau motoare ale universului au fost lucruri acceptate în teologia şi filosofia orientală.

Filosoful oriental arab Aviacena spunea că îngerii nu sunt nimic mai mult decât „intelecte active.” Mai toţi părinţii orientali ne-au spus că îngerii au prin excelenţă o activitate de ordin spiritual în universul nostru material. Îngerii prin sine nu pot crea materie cum ar fii pomi, plante sau pietre. Dar îngerii au prin natura lor spirituală stăpânie asupra lumii materiale fiindcă lumea materială este mult mai uşor de stăpânit din punct de vedere spiritual. Este cât se poate de evident că îngerii au putere mai mare decât a oamenilor şi a animalelor. Îngerii îi învaţă pe oameni într-un fel foarte asemănător pe care îl folosesc ierarhiile superioare de îngeri pentru a le învăţa şi ilumina pe cele mai de jos. Îngerii ne comunică am putea spune intenţiile sau voia lor nu telepatic ci printr-un proces de iluminare sau de transmitere intelectuală.

Prin urmare, îngerii ne pot influenţa gândirea, dispoziţia sufletească şi modul de a privii lumea în funcţie de modul în care noi le permitem acest lucru. În timp ce gândurile bune au în cele mai multe cazuri o sursă îngerească, gândurile rele ne sunt sugerate de diavoli. Mintea omului este am putea spune câmpul de bătălie a două realităţi nevăzute care îşi dispută supremaţia. Îngerii nu ne pot forţa să facem binele la fel cum nici diavolii nu o fac până la un anumit moment. Voinţa omului trebuie să răspundă în mod voluntar acestor influenţe. Stimulii prin care operează îngerii asupra noastră sunt în orice caz externi şi nu interni. În momentul în care cineva primeşte un gând bun şi îl duce la îndeplinire am putea spune că acea persoană intră sub incidenţa sau sfera de acţiune a îngerilor. În modul în care o persoană primeşte un gând rău, acea persoană intră sub incidenţa diavolilor şi a lucrărilor negative. Pe cum cineva avansează în bine pe atât el se aproprie mai mult de îngeri şi pe cum cineva face răul pe atât de mult el se aproprie de diavoli şi se demonizează.

În ceruri după cum se ştie nu toţi îngerii au aceleaşi activităţi. Prima ierarhie de îngeri se centrează cel mai mult pe slujirea lui Dumnezeu (vorbim de serafimi, heruvimi şi tronuri). A doua ierarhie şi în special primul grup de îngeri din ea (stăpâniile) sunt mai mult un fel de mediumuri dintre curtea cerească şi mesagerii ei; în timp ce ultimele două grupuri din a doua ierarhie (puterile şi tăriile) şi ierarhia a treia (începătorii, arhangheli şi îngeri) au misiunea sau datoria de a veghea asupra lumii materiale. Am mai putea spune că îngerii sunt fiinţe asistente sau sunt îngeri asistenţi. Ei asistă tronul lui Dumnezeu (în special serafimii, heruvimii şi

tronurile) în timp ce restul ierarhiilor şi a grupurilor de îngeri se ocupă cel mai mult cu administraţia lumii. Îngerii care îl asistă pe Dumnezeu sunt mult mai numeroşi şi prin aceasta înţelegem că îngerii superiori sunt mai mulţi decât îngerii inferiori.

Scopul îngerilor în raportul cu omul nu este numai de a îl veghea pe om ci mai mult decât orice de a îl integra pe om în ordinea exemplară a universului pe care Dumnezeu o hotărăşte pentru fiecare dintre noi. Astfel îngerii sunt trimişii noştri în faţa lui Dumnezeu. La fel de bine îngerii mai au şi menirea de a ne ajuta în procesul de luptă cu patimile şi cu poftele trupului sau a cărnii. În timp ce îngerii ne ajută în practicarea virtuţilor, diavolii ne îndeamnă la practicarea viciilor. Acest conflict sau neînţelegere a celor două sfere de influenţă spirituală are loc mai întâi pe plan moral, dar mai apoi v-a continua în plan eshatologic. Îngerii sunt cei prin care Dumnezeu îşi duce la îndeplinirea pronia sau voia Sa în univers şi în lume. Acest lucru se face într-un mod nevăzut şi care este accesibil numai celor extrem de avansaţi din punct de vedere spiritual.

Deşi toţi îngerii sunt îngeri, ierarhiile ne arată că ei sunt de mai multe genuri. Cu cât un înger este mai desăvârşit cu atât el primeşte am putea spune mai multe de lucru şi de făcut. Cei mai buni îngeri sunt trimişi oamenilor celor mai capabili cum sunt sfinţii de exemplu. Mai mulţi sfinţi au spus că au simţit prezenţa şi lucrarea îngerilor în jurul lor. În această carte am enumerat numai câteva exemple.

Unele teorii orientale susţin că Dumnezeu a hotărât că omul să aibă un înger păzitor imediat după izgonirea protopărinţilor noştri din rai fiindcă Dumnezeu şi-a dat seama de lucrarea diavolului asupra primilor oameni şi a voit ca ei să fie păziţi. Această opinie este doar o teologumenă şi nu a ajuns să fie o dogmă. La fel de bine ortodoxia susţine că deşi fiecare dintre noi avem un înger păzitor, până în momentul naşterii în cazul unei femei însărcinate, îngerul păzitor al mamei este şi al pruncului din pântece. Îngerii păzitori stau cu noi până în momentul morţii. În acel moment ei vor lua sufletul celui mort şi îl vor duce în faţa lui Dumnezeu unde îl vor apăra de acuzaţiile diavolilor ori se vor îndepărtat de cel sufletul celui mort dacă acesta a fost un om rău şi pervers. În această situaţia opinia ortodoxă orientală este că acel om v-a fii dus de diavoli în iad. Din acest punct de vedere este cât se poate de evident că nu putem demonstra existenţa şi activitatea îngerilor numai prin raţiunea umană singură. Oricum, ceea ce angelologia orientală susţine este că îngerii sunt fiinţe pure care stau pururea în faţa lui Dumnezeu.[130]

Prin urmare, angelologia orientală şi cea occidentală nu sunt extrem de diferite şi de separate. Dar unele ambiţii au creat această diviziune a conceptelor şi a modului de abordare angelologic. Angelologia ortodoxă a fost astfel mai mult decât orice ceea ce am putea denumii sinteză a conceptelor de viaţă şi de filosofie a celor din orient. Orientul a continuat să ne fascineze prin caracterul său spiritual şi pnevmatic. Numeroşi filosofi şi mari mistici au trăit în spaţiul privilegiat al orientului. Nu putem ascunde că civilizaţia occidentală a fost mai mult decât orice formată de crezurile angelologice. Aceste crezuri orientale au fost mai mult de orice un fel de anticipare a unui noi veac care v-a fii veacul în care nu v-a mai fii durere, suferinţă, morte şi rău. În angelologia orientală, mari sfinţi părinţi ai ortodoxiei au vorbit de mai multe ori de o extirpare finală a răului, morţii şi suferinţei din lume.

Angelologia ortodoxă nu a considerat că Dumnezeu avea neapărat nevoie de o creaţie a lumii îngereşti. Creaţia îngerilor a venit din bunătatea lui Dumnezeu cum tot din bunătatea lui Dumnezeu a venit şi creaţia lumii materiale. Dumnezeu este autor şi creator al îngerilor. În sine îngerii nu au nevoie şi nici nu simt nevoia unei angelologii, fiindcă pentru ei angelologia este

[130] Toma Aquino, *Summa theologica* (Editura Polirom: Iaşi, 2009).

modul lor natural de a trăi. Îngerii ne arată mai mult decât orice perfecţiunea lui Dumnezeu şi faptul că Dumnezeu este bun. Taina îngerilor însă este cunoscută numai de Dumnezeu şi are implicaţii participative în om şi umanitate. Angelologia ortodoxă susţine că îngerii au fost creaţi din nimic. Prin urmare, nu a existat o fiinţă sau o materie care să fii existat mai înaintea lor pe care Dumnezeu să o întrebuinţeze în creaţia lor.

Ştim că numărul îngerilor este comparat cu cel al stelelor, fiind foarte mare după cum am arătat şi în rândurile de mai înainte. La fel de bine îngerii nu îmbătrânesc, nu au nevoie să mănânce şi la fel de bine nici nu se obosesc. La fel de bine îngerii sunt invizibili. Când ei apar în forme văzute ei asumă o anumită imagine care este cea mai potrivită cu contextul sau persoana care o vizitează.

Ortodoxia consideră că îngerilor li se aduce un cult de cinstire în timp ce lui Dumnezeu i se aduce un cult de adorare. Îngerii vor fii cei care la finalul timpului vor restaura la loc creaţia lui Dumnezeu după cum a fost ea intenţionată să fie. Fără nici o îndoială că mai toţi mari sfinţi orientali au considerat că îngerii au fost asistenţi ai lui Dumnezeu la creaţia universului. Este puţin probabil ca diavolii să fii participat la creaţia universului. Reacţia îngerilor la intenţia şi la punerea ei în aplicare a lui Dumnezeu de a crea universul a fost una de bucurie şi de acord. Îngerii nu s-au opus creaţiei lumii şi a universului. Oricum în planul angelologiei există mai multe speculaţii care dincolo de orice nu sunt acceptate. O astfel de opinie susţine că omul a fost mai mult decât orice o înlocuire a lui Satan şi a diavolilor care i-au urmat lui. Mai mult decât toate nu putem spune cu exactitate dacă acest lucru este adevărat dar mai mulţi sfinţi părinţi au vorbit de revolta diavolului mai înainte de creaţia omului. Este cât se poate de evident că moartea nu a venit în neamul omenesc din voinţa expresă a lui Dumnezeu fiindcă Dumnezeu nu ar fii avut nici o dorinţă de a îşi distruge ceea ce tocmai El crease. Moartea a survenit mai mult decât orice din ura diavolului faţă de Dumnezeu şi creaţia Lui.[131]

Orientul şi occidentul sunt două mari sfere de influenţă care au avut un mare impact asupra istoriei umanităţii şi a omului în genere. Dar putem vedea că înţelegerea orientului şi a occidentului asupra angelologiei este foarte diferită şi contradictorie. În timp ce orientul a rămas foarte mult fidel tradiţiei ortodoxe pe parcursul timpului occidentul a fugit în spre mai multe curente adverse şi contradictorii. În plan angelologic nu există nici o diferenţă dintre orient şi occident care sunt două sfere de influenţă cât se poate de arbitrare. Astfel, după cum nu putem vorbii de o angelologie orientală şi una occidentală, la fel de bine nu putem vorbii de o morală sau o etică occidentală şi una orientală. Mai mult decât orice, ceea ce se cuvine să ştim este că fericirea angelologică nu este o fericire impersonală.

Îngerii sunt fiinţe şi persoane care au „conştiinţă de sine” şi care au fost înzestrate de Dumnezeu cu liber arbitru. În acelaşi timp trebuie să spunem că nu trebuie să vedem angelologia mai mult decât ceea ce este ea. Angelologia nu este subiect al imaginaţiei şi nici a ştiinţifico fantasticului. O angelologie ştiinţifico fantastică este departe de scopul ortodoxiei şi la fel de bine a autorului prezentului volum. Angelologia ne oferă multe speranţe şi ne dă nădejdea că nu trebuie să ne pierdem încrederea în mântuirea noastră. Dacă Dumnezeu există, cu siguranţă există şi îngeri.

Caracterul dogmatic al angelologiei nu poate fii negat în nici un fel. Dogma angelologică nu este însă tautologică. Dogma angelologică susţine că nu v-a mai exista în nici un caz revenire în cadrul diavolilor. Acest lucru este cât se poate de tainic şi ar trebui să susţinem că nu are nici un fel de analogie comprehensibilă din punct de vedere omenesc. Lucrarea de faţă nu aduce cu sine nimic revoluţionar în ceea ce priveşte îngerii şi angelologia. Mai mult am dorii

[131] A se vedea Radu Teodorescu, *Astronomie şi angelologie* (România, 2011).

ca rândurile noastre să fie o mângâiere şi o alinare a celor care eroic sunt pe drumul binelui şi al dreptăţii. Ne aducem aminte că această luptă a fost atestată şi în lumea îngerească odată cu căderea diavolilor. „Frângerea” care a avut loc când au apărut diavolii, mari tirani ai lumii şi ai omului, a fost resimţită şi de îngeri la fel cum atunci când vedem un semen de al nostru că „calcă strâmb”. Probabil că a fost dureros pentru îngerii lui Dumnezeu să îi vadă pe semenii lor diavoli cum părăsesc sau dezertează calea binelui. Dar Dumnezeu a hotărât cel mai bine în privinţa diavolilor. Ei au fost aneantizaţi veşnic. Din raiul sau casa de lumină şi de splendoare diavolii au avut să locuiască în tenebrele şi oroarea iadului. De fapt sfinţii părinţi ne spun că diavolii ar voit distrugerea lumii şi a întregii umanităţi. Acest lucru nu le este îngăduit de Dumnezeu care prin îngerii Săi încă veghează lumea şi pe om.

Mai mulţi îngeri după cum am arătat în această carte au vizitat anumite persoane sfinte ale ortodoxiei orientale. Printre aceştia enumerăm pe Sfântul Ioan Teologul [în timp ce se afla pe insula Patmos], Sfinta Maria Maica Domnului [în Nazaret], Sfântul Antonie cel Mare [în timp ce se afla în deşertul Egiptului] , Sfântul Sisoe cel Mare, Sfântul Agathon, Sfântul Dionisie Areopagitul, Sfântul Ciprian şi mulţi alţii. Trebuie să arătăm că angelologia este fără de nici o îndoială înrudită cu aghiografia care este dincolo de orice ştiinţa care se ocupă cu studiul vieţilor sfinţilor. Sfinţii au fost mai mult decât orice cei care au avut contacte nemijlocite cu îngerii lui Dumnezeu. S-au consemnat în trecut mai multe apariţii ale îngerilor însoţiţi de sfinţi.

Orientul şi occidentul am putea spune că sunt numai două mari regiuni în care se dispută supremaţia dintre angelologie şi demonologie. O lume care urmează principiilor demonologiei este o lume care am putea spune este de multă vreme pe calea pierzaniei. Diavolii sunt cei care nu mai au nimic de a face cu binele şi Dumnezeu, regresarea lor spre infern fiind ireversibilă şi fără de oprire. Lumea de aici, reprezentată de orient şi occident nu este nimic mai mult decât „un teren de luptă” a celor două puteri: cea a îngerilor şi cea a diavolilor. Moral, fiecare dintre noi avem opţiunea de a alege între bine sau îngeri şi rău sau diavoli. Diavolii sunt autorii morali ai răului şi ai morţii. În acest gen de luptă nu putem câştiga decât prin ajutorul îngerilor lui Dumnezeu.

O angelologie scrisă din perspectiva orientală şi occidentală nu este o popularizare a marilor adevăruri angelologice ci mai mult decât orice o „deschidere” a angelologiei faţă de lume. Îngerii au descoperit în vechime toate marile adevăruri despre viitorul lumii şi al omenirii. Omenirea este încă lăsată să aleagă între bine şi rău, vechea dihotomie a existenţei. Dar după cum putem vedea cât se poate de bine, antagonia dintre alegerea binelui şi a răului nu rămâne fără nici o consecinţă. În timp ce cei care urmează binele se vor bucura în fericirea şi lumina raiului, cei care urmează răul se vor pedepsii în suferinţa şi întunericul iadului. Intervalul temporal al vieţii noastre nu face decât să ne hotărască destinaţia noastră ultimă şi eternă. Acest lucru este cât se poate de evident în ambele sfere de pe glob, occidentală şi orientală. Balanţa dintre orient şi occident putem spune înclină foarte mult spre orient în ceea ce priveşte raportarea la adevărurile angelologice. Dar evident, mai este încă timp ca occidentul să îşi revină în sine şi să se menţină pe vechile poziţii tradiţionale ale angelologiei ortodoxe.

Orientul şi occidentul sunt mai mult decât orice două ideologii separate dar ele au fost şi crezuri religioase. În timp ce occidentul a făcut din ştiinţe o religie, orientul a rămas mult mai precaut în acest sens. Orientul şi occidentul sunt o dihotomie a lumii în care trăim deşi noţiunile de orient şi occidentul se vrea din ce în ce mai mult să fie reduse la tăcere. Noua ideologie a umanităţii de la sfârşitul secolului al XX-lea este mai mult decât orice globalizarea. În cadrul propagandelor globalizării orientul şi occidentul trebuie să îşi piardă contururile unei

noi civilizaţii care este doar nominal una activă. La ora actuală umanitatea nu este pregătită de o epocă a globalizării din cauza imaturităţii culturale şi intelectuale.

Marii artizani ai globalizării care visează la o ştergere definitivă şi completă a contururilor dintre occident şi orient vor mai mult un fel de religie universală de tip panteist, sincretic şi newagist. Mai mulţi mari savanţi au ajuns la concluzia că foarte multe dintre dezideratele mişcării new age sunt inspiraţia idealurilor newagiste. Globalizarea nu are nici un fel de obiectiv exact sau precis. Ea vrea mai mult decât orice o modelare a tuturor ariilor etnice de pe glob în numele unor principii insipide şi de mai multe ori relativizate. În cadrul globalizării se vorbeşte de mai multe ori de faptul că nici măcar o unire a orientului cu occidentul nu v-a fii suficentă în plan global. Globalizarea de fapt nu deschide oameni, ţări sau regiuni geografice una spre alta ci din contră, oferă doar iluzia unei „comunicări şi deschideri universale."

Poate cititorul v-a găsi destul de nepotrivit să abordăm o astfel de tematică în prezenta carte dar trebuie să ştim că una dintre misiunile sau îndatoririle îngerilor este de a veghea la bunul mers al lumii şi al umanităţii. Îngerii sunt cei care fac „calcule" la scară globală sau planetară despre cum v-a decurge viitorul şi noile epoci ale umanităţii. Deşi în vremurile noastre se fac foarte multe decizii mai mult sau mai puţin corecte despre bunul mers al umanităţii şi al lumii, trebuie să ne aducem aminte că îngerii lui Dumnezeu au datoria de a veghea asupra noastră şi a umanităţii în general.

Sunt foarte mulţi cei care plini de sine şi încrezători în orgoliul lor propriu au ajuns să excludă participarea lui Dumnezeu şi a îngerilor Săi în marile evenimente ale istoriei omului. Entităţi invizibile îngerii spune tradiţia patristică a sfinţilor părinţi vor descoperii în veacul viitor care au fost planurile, intenţia şi voia lui Dumnezeu cu lumea şi umanitatea. În scară generică nu putem vorbii de îngeri ai orientului şi de îngeri ai occidentului dar fără de nici o îndoială putem vorbii de faptul că demarcaţia orient şi occident este una care trebuie luată în considerare. Orientul şi occidentul trebuie să coopereze mai mult decât orice. În cooperarea egală dintre orient şi occident umanitatea v-a ajunge la realizarea sau împlinirea ei. În vremurile noastre se face caz foarte mult de noţiunea de orient şi occident cel mai mult din punct de vedere economic şi financiar.

Dacă în vechime orientul şi occidentul îşi disputau supremaţia din punct de vedere religios, filosofic şi moral, vremurile noastre au o cu totul altă abordare a problemei. Orientul şi occidentul sunt mai mult decât orice sfere ale disputei pentru supremaţia economiei şi a intereselor financiare. Aceasta a dus la mai multe crize în plan global. Ţările occidentale sunt la ora actuală convinse că „supremaţia religioasă" a occidentului faţă de orient nu poate fii în nici un fel câştigată decât numai prin „puterea şi forţa economică şi financiară." Corporaţii uriaşe cum ar fii cele din Manhattan New York acţionează la scară planetară fără să cunoască adevărata raportarea a orientului faţă de occident.[132]

Angelologia este dincolo de separaţia orient şi occident şi nu v-a fii niciodată implicată în această mare problematică a umanităţii. Dar se cuvine să readucem discuţia despre raportarea angelologiei ortodoxe la crezurile orientale şi la cele occidentale. Prin urmare, putem vedea că teoretic orientul şi occidentul sunt două entităţi care pot fii reconciliate, dar în realitate diferenţele sunt ireconciliabile. Occidentul şi orientul sunt am putea spune două entităţi care au nevoie mai mult decât orice de un „impuls angelologic." Occidentul şi orientul sunt am putea spune două categorii care sunt cât se poate de definitorii a ceea ce noi denumim lume sau umanitate. Deşi împărţirile geografice sunt cât se poate de reprobabile, orientul şi occidentul au avut anumite implicaţii în modul de a privii şi a ne raporta la îngeri şi angelologie.

[132] Francesco Buranelli, *Între Dumnezeu şi om: îngerii în arta italiană* (Mississippi, 2007).

Tema angelologică este cu mai multe forme şi cu mai multe sensuri. Un sens este marea împărţire globală dintre orient şi occident. Din câte ştim la ora actuală sunt următoarele continente locuite pe pământ: America (nord şi sud), Europa, Africa, Asia şi Australia.[133] Lumea îngerilor este fără de nici o îndoială o lume care ne fascinează şi care ne v-a descoperii mai mult decât orice de ce există diversitatea dintre orient şi occident. Această diversitate este fără de nici o îndoială principiul din care s-au format ulterior continentele, mai apoi ţările şi mai apoi judeţele, oraşele şi satele.

Prin urmare, nu putem evita problematica orientului şi a occidentului. Orientul şi occidentul au datoria de a crea o lume mai bună şi mai dreaptă dar în acelaşi timp şi o lucrare spre o unitate a tuturor religiilor. Atât orientul cât şi occidentul sunt teritorii libere dar au datoria de a se accepta şi înţelege reciproc unul pe altul. Conflictele şi neînţelegerile dintre orient şi occident nu fac bine şi nu aduc nici un folos nimănui. O înţelegere desfigurată a contextului şi a realităţii în care este perceput orientul şi occidentul duc mai mult decât orice la o angelologie nesigură şi dăunătoare. O altă mare minune în plan oriental a sfinţilor îngeri a avut loc cu părintele Dimitrie Gagastathis din Grecia. Deşi acest părinte a fost un om extrem de simplu viaţa lui ne înregistrează prezenţa a două mari intervenţii îngereşti. Prima a avut loc în anul 1945 când au început prigoanele comuniste în Grecia. Comuniştii stalinişti din acele vremuri au voit mai mult ca orice să îi atragă şi pe preoţi la ideologia marxistă atee. Nevoind să accepte doctrina comunistă atee, părintele Dimitrie se spune că îşi aştepta moartea din moment ce fusese condamnat la moarte. Pe când soarta lui era pecetluită şi veneau soldaţii spre a îl executa, ni se spune că părintele Dimitrie s-a pus la rugăciune în faţa icoanei sfinţilor arhangheli Mihail şi Gavriil. În momentul în care a început să spună canonul de pocăinţă către toate puterile cereşti, a auzit afară din biserica în care se ruga un mare zgomot şi apoi o mare hărmălaie. Soldaţii care veniseră să execute pedeapsa cu moartea plecau de acolo în grabă fiindcă adversari ideologici de ai lor veniseră şi ei pe urmele lor. Aşa se facă că părintele Dimitrie nu a păţit nimic.

Tot în viaţa lui a mai rămas consemnată o minune în care părintele Dimitrie a fost împuşcat de un om rău şi criminal. Ni se spune că glonţul deşi a fost îndreptat în spre el nu l-a atins de loc fiindcă la protejat sfântul arhanghel Mihail. Se spune că acest glonţ a trecut prin sutana părintelui dar el nu a fost atins deloc. Toate aceste lucruri au fost consemnate în viaţa părintelui Dimitrie Gagastathis. În mod real îngerii nu ţin cont de diferenţele de cultură şi civilizaţie dintre orient şi occident dar vom vedea o prepodenrenţă a minunilor sfinţilor îngeri în sfera orientală. Orientalii au fost am putea spune mult mai deschişi spre angelologie. Izul spiritual al orientului este am putea afirma prin extrapolare unui de inspiraţie angelologică.

Angelologia ortodoxă este plină de mărturii cutremurătoare ale intervenţiei şi a prezenţei sfinţilor îngeri în cursul desfăşurării istoriei şi a destinului uman. În momente cruciale şi de intensitate maximă îngerii au intervenit în viaţa şi activitatea unor sfinţi sau oameni cu viaţă sfântă. S-a mai spus de unii că sfinţiii sunt prietenii lui Dumnezeu şi a îngerilor. Faptul că îngerii au făcut mai multe minuni în cursul istoriei omeneşti nu poate fii negat. Sunt foarte multe mărturii că dincolo de lumea noastră mai există o altă lume, univers sau dimensiune care ne supraveghează şi ne ocroteşte. Culturile şi civilizaţiile orientale şi cele occidentale sunt din acest punct de vedere mai mult un fel de mărturie a ceea ce este dincolo de universul nostru limitat. Îngerii sunt fiinţe transcendente şi ei nu se interpun între noi şi Dumnezeu atâta vreme când „operăm după legile jocului.” Aceasta implică să respectăm poruncile lui Dumnezeu. La

[133] Oceania din centrul oceanului pacific este şi ea denumită de unii mai mult decât orice un continent. Tu toţi geografii recunosc acest lucru, pentru unii Oceania fiind mai mult un fel de conglomerat de insule.

fel cum atunci când un mare om de stat are nevoie de protecţie când iasă în „băile de mulţime,” tot aşa şi îngerii sunt chemaţi să Îl apere şi să Îl protejeze pe Dumnezeu. Aceasta nu fiindcă Dumnezeu în atotputernicia Sa nu s-ar putea apăra şi proteja pe Sine. S-a mai spus despre îngeri că sunt un fel de „armată a lui Dumnezeu.” Asemenea unui armate care are menirea de a apăra teritoriul suveran al unui stat independent, tot aşa îngerii Îl apără pe Dumnezeu şi raiul care este casa lor dintr-un începuturi.

Deviaţiile religioase în orient şi occident au fost şi ele multe pe parcursul timpului în ceea ce priveşte angelologia. Această carte şi în special acest capitol vine doar să sesizeze pe cititor că avem nevoie de mai multă transparenţă şi mai multă deschidere faţă de marile adevăruri religioase de ordin angelologic. În plan oriental şi occidental, angelologia vine să ne spună că lumea şi universul nu sunt autonome ci teonome. Aceasta însemnând că Dumnezeu este centrul de gravitaţie al existenţei lumii şi al universului. Deşi mai multe concepţii occidentale în special vor mai mult decât orice un univers autonom care să nu fie cu nimic dependent de Dumnezeu, universul din punct de vedere angelologic îşi are menirea Sa în planul providenţial pe care Dumnezeu i l-a rezervat încă dintru începuturi. Astfel, îngerii au şi funcţia de a media între Dumnezeu şi univers şi nu numai între Dumnezeu şi umanitate. Umanitatea este o parte a universului dar nu este singura din ordinea existentului. Angelologia ortodoxă dincolo de percepţia ei occidentală şi orientală este mai mult decât orice supraontologică. O definiţie a angelologiei din punct de vedere occidental şi oriental nu poate fii oferită, dar putem oferii mai multe perspective în acest sens a ceea ce este dincolo de orice angelologia ortodoxă în plan concret şi total. Din punct de vedere uman nu putem crea o angelologie totală. În fiecare moment ne vom lovii de „limitaţia naturală” a omului ca şi creaţie a lui Dumnezeu. Atât în occident cât şi în orient ne putem da seama că omul nu a fost creat îngeri şi nici nu v-a putea ajunge prin sine înger. Mai mulţi sfinţi ortodocşi prin asceză, rugăciune şi fapte bune s-au ridicat la o stare asemănătoare a îngerilor dar nu au devenit îngeri prin natură.

Sfinţii părinţi ne spun că natura îngerilor este una imaterială, spirituală sau pnevmatică.[134] Din acest punct de vedre din lumea fizică probabil cel mai mult se aseamănă lor lumina. Lumina fie că este fizică sau artificială cum este cea produsă de curentul electric se aseamănă foarte mult cu fiinţele îngereşti. În occident au existat mai multe teorii cum că îngerii sunt doar produsul imaginaţiei creatoare a omului. Putem vedea însă că nu este aşa. Lumea şi omul sunt supuse lui Dumnezeu prin îngerii Săi. La fel de bine mai multe teorii occidentale au susţinut că de fapt îngerii nu sunt nimic mai mult decât fiinţe din altă dimensiune sau din alt univers care au fost înzestraţi de Dumnezeu cu „o civilizaţie

[134] Părintele Pio din Italia deşi a avut unele divergente în probleme de doctrină şi ortodoxie [a fost susţinător al stigmatelor, fenomen mistic respins de ortodoxie] a fost şi el foarte aproape de viaţa îngerilor. Din viaţa lui există o întâmplare care face o referinţă cât se poate de exactă şi precisă la intervenţia îngerilor în viaţa oamenilor. „Într-o zi, englezul Cecil Hunpherey - Smith, cunoscut fiu spiritual al lui Padre Pio, în timp ce se afla în Italia, a avut un accident de automobil şi a fost grav rănit. Un prieten, găsindu-l într-o stare foarte critică, s-a dus la un oficiu poştal să-i trimită o telegramă lui Padre Pio, în care îi cerea să se roage pentru Cecil. Când a dat telegrama oficiantului poştal, acesta i-a înmânat o altă telegramă care tocmai sosise pe adresa sa, şi care venea de la San Giovanni Rotondo. În aceasta, Padre Pio îl asigura că se va ruga pentru vindecarea lui Cecil Hunpherey - Smith. Au trecut câteva luni înainte ca Cecil să fie în stare să călătorească. Dar imediat ce s-a vindecat, s-a dus împreună cu prietenul său la San Giovanni Rotondo pentru a-i mulţumi lui Padre Pio. Ajunşi la mănăstire s-au întâlnit cu onoratul părinte, i-au mulţumit pentru rugăciuni şi, pentru a-şi satisface curiozitatea, l-au întrebat pe Padre Pio cum aflase de accident şi cum făcuse să le trimită atât de rapid telegrama prin care îi asigura că se va ruga. Padre Pio, cu un zâmbet larg pe buze, le-a spus : "Credeţi că îngerii sunt la fel de înceţi ca avioanele?" A se vedea http://www.lumeaingerilor.ro.

tehnologică” mult mai avansată ca şi a noastră. Aşa se face că unii îngeri au fost descrişi ca şi având săbii de foc.

Problema îngerilor este însă departe de fii una ştiinţifică. Ea este una în principal de ordin religios. Religia este cea care îi abordează pe îngeri şi nu ştiinţa. Deşi s-au emis mai multe teorii cu privire la natura, funcţiile şi obligaţiile îngerilor, îngerii sunt şi trebuie căutaţi pe terenul religiei şi nu al ştiinţei. Teoriile ştiinţifice care au susţinut că îngerii sunt civilizaţii mai avansate din alte universuri este neveridică. Aceasta fiindcă Dumnezeu nu a creat un alt univers decât al nostru. La fel de bine universul nostru după cum ne spune astronomia şi cosmologia este destul de imens. Mai multe teorii astronomice şi cosmologice au fost cât se poate de departe de adevărul revelat al dogmei ortodoxe. Aceasta fiindcă, dacă în cosmologiile occidentale Dumnezeu nu mai era recunoscut ca şi creator al universului, şi universul devenea produs al hazardului şi al neantului, îngerii nu îşi mai au nici un loc. Un univers care nu îl recunoaşte pe Dumnezeu ca şi creator este un univers lipsit de sens şi de scop. La fel cum un copil orfan este un copil suferind, universul este într-o stare nenaturală separat de creatorul său Dumnezeu.

Dumnezeu conferă universului maximul de sens şi de plenitudine. Plenitudinea universului nu face să ne ducă cum spunea şi psalmistul David decât la Dumnezeu. „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria.” Dar trebuie să ştim că Dumnezeu nu a creat pe îngerii Săi pentru ca noi să ne amuzăm. Îngerii nu sunt obiect al amuzamentului. Pe îngeri îi vom găsii atât în orient cât şi în occident în structura ontologică profundă a omului. Am putea vorbii metaforic de o ontologie a angelologiei în occident cât şi în orient. Orientul şi occidentul îşi vor găsii probabil odihna eshatologică în pacea angelologiei. Minuni ale sfinţilor îngeri au fost atestate din cele mai vechi vremuri. Probabil că în vremurile noastre trebuie să ştim mai mult decât orice că „odihna angelologică” poate fii o eshatologie a orientului şi a occidentului.

Angelologia ortodoxă este mai mult decât orice atât în orient cât şi în occident eshatologică. Dacă occidentul a ridicat din ce în ce mai mult standardele sale referitoare la raportarea faţă de orient, probabil că nu ar fii lipsit de sens să ridicăm problema angelologiei în spaţiul occidental. Am putea investiga pe viitor mai mult raportarea occidentului la problemele de angelologie ortodoxă. Occidentul îşi v-a găsii sensul existenţei sale numai în stare de comuniune şi de frăţietate cu orientul. Această frăţietate dacă nu are implicaţii de ordin angelologic v-a avea în orice caz implicaţii de ordin eshatologic. Vremurile în care trăim pare să nu fie interesate de problema şi problematica angelologiei ortodoxe. Să ne aducem aminte de toţi mari părinţi orientali de mai înainte care au făcut experienţa şi comuniunea cu îngerii lui Dumnezeu. Pentru a fii siguri că suntem pe drumul cel bun sfinţii de mai înainte de noi ne sunt un reper. Capitolul de faţă a voit să expună principalele tendinţe în angelologie dintre orient şi occident. Acest capitol nu este în formatul acestei cărţi decât unul de natură introductivă. Cititorul nefamiliarizat cu probleme de angelologie v-a putea să se familiarizeze din ce în ce mai mult dacă v-a fii interesat de aceste lucru. La fel cum pe Dumnezeu nu îl putem vedea, la fel de bine nici pe îngerii Săi nu îi putem vedea. Dacă pe Dumnezeu nu Îl vedem cu ochii trupeşti cu numai cu ochii sufletului şi ai credinţei ce ne-ar împiedica să nu îi vedem la fel şi pe îngerii Săi?

Orientul şi occidentul sunt două îngemănări ale unei angelologii pnevmatice care vin din aceştia sursă. O împăcare sau o deplinătate a occidentului şi a orientului o vom găsii numai în plan angelologic. Atunci când binele v-a triumfa eshatologic definitiv şi ireversibil asupra răului, atunci vom putea cu siguranţă fii siguri că orientul şi occidentul nu vor mai fii în antagonie.

Antagonia orient şi occident este numai una de ordin ficţional pentru cei care nu sunt iniţiaţi în tainele angelologiei.

CAPITOLUL 5

ANGELOLOGIA ACADEMICĂ ŞI ANGELOLOGIA PNEVMATOLOGICĂ

“Sfinte Mihail, principele cetelor nenumărate ale îngerilor, învingător al Satanei, spiritul cel rău, iubitor al ordinii stabilite de Creatorul universului şi supus voinţei Celui Preaînalt, te invocam în lupta împotriva celui rău şi a uneltelor sale: pornirile dezordonate şi spiritul lumesc.
Înlătura cu braţul tău puternic orice influenţă rea, care ne-ar abate de la planul plin de iubire al lui Dumnezeu hotărât pentru noi înainte de întemeierea lumii.
Fii alături de noi în clipa morţii, ca să primim cununa biruinţei după ce vom fi purtat lupta cea bună, întăriţi prin sângele Mielului, şi ajuta-ne să facem parte din numărul acelora care vor admira pentru toata veşnicia victoria ta asupra Satanei şi vom preaslăvi credinţa cu care l-ai slujit pe Dumnezeu. Amin.”

Rugăciune către sfântul Arhanghel Mihail

Mai toţi sfinţii părinţi ne spun că angelologia ortodoxă este una dar modalităţile în care este ea percepută şi implicată sunt multiple. Astfel, în timp ce unii sfinţi ai ortodoxiei au ajuns la întâlniri reale cu îngeri şi cu fiinţe îngereşti, mai mulţi teologi au rămas doar la stadiul de a scrie mii de tomuri şi uneori chiar milioane de tomuri despre îngeri şi existenţa lor sau de a face speculaţii pe baza îngerilor. Se poate vorbii astfel de o sciziune în cadrul percepţiei angelologiei: putem vorbii astfel de o angelologie pnevmatologică sau spirituală care o găsim în vieţile sfinţilor exprimată prin întâlniri, minuni şi contacte nemijlocite cu îngerii lui Dumnezeu, şi găsim şi o angelologie academică de sorginte scolastică în care totul se rezumă mai mult la nenumărate pagini scrise despre îngeri şi existenţa lor dar fără o vedere sau un contact „faţă către faţă” cu îngerii lui Dumnezeu.

Evident cărţile scrise despre îngeri îşi au şi ele rostul lor, dar dacă este să vorbim despre cine sunt adevăraţii eroi ai angelologiei cu siguranţă ei sunt sfinţii. Faptul că s-au scris foarte multe cărţi despre îngeri ne face însă să fim receptivi la aspectul academic al acestor cărţi. Dintre cei mai cunoscuţi autori contemporani care au scris cărţi despre îngeri amintim pe Peter Kreeft, Mortimer Jerome Adler, Doreen Virtue, Andrei Pleşu, Billy Graham, A S Lane, Hope Price, Grigorie Boyd, J. Oropeza, Petru Williams, Rudolf Steiner, Emma Heathcoat James sau Henri Corbin. Foarte multe dintre aceste cărţi au un grad academic extreme de ridicat şi nu putem să nu le abordăm în acest volum de angelologie comparativă. Vom pune astfel în comparaţie angelologia academicilor şi angelologia misticilor sau a călugărilor ortodocşi.

Vom vedea că deşi călugării ortodocşi sunt mai avansaţi în abordarea angelologiei în plan pnevmatic, ei nu sunt extrem de buni în a o exprima în expresii literare sau creaţii academice. Dar la fel de bine deşi foarte mulţi teologi, angelologi, filosofi sau antropologi sunt pregătiţi în plan academic le lipseşte ceea ce evlavia sau pietatea ortodoxă denumeşte „trăire.” Evlavia monahală este extrem de crescută în sânul monahilor. Începând cu sfântul Antonie cel Mare care este considerat întemeietor al monahismului ortodox şi până în zilele noastre monahismul a fost denumit „chipul îngeresc.” Nenumăraţi călugări ortodocşi s-au avântat spre înălţimile

cunoaşterii îngerilor lui Dumnezeu. În sinaxarul ortodox şi vieţile sfinţilor sunt foarte multe astfel de cazuri.

Dezamăgit de caracterul superficial şi nestatornic al lumii, monahul era cel care părăsea lumea pentru a se putea apropia mai mult de seriozitatea şi de statornicia îngerilor.[135] Dar au fost şi mari teologi şi angelologi care au trăit marile adevăruri despre îngeri în scrierile şi tratatele lor exhaustive despre îngeri şi angelologie. Angelologia era mai mult decât orice ceea ce am putea denumii obiect al investigaţiilor şi cercetărilor savanţilor. Ortodoxia nu a negat niciodată latura academică a studiului îngerilor. Din contră, din cele mai vechi vremuri, în special din vremea părinţilor bizantini s-au elaborat scrieri dogmatice şi ascetice despre natura, fiinţa şi modul de existenţă al îngerilor. Aceste lucrări le avem disponibile în mai multe colecţii de specialitate care pot fii consultate de cei care sunt interesaţi şi doritori. Problema este că nu sunt foarte mulţi cei care sunt interesaţi la nivel cât se poate de serios de tema şi tematica angelologică.

Departe de a fii o lume serioasă lumea de azi vrea foarte mult senzaţionalul angelologic. Acest senzaţional se manifestă în cât mai multe minuni ale îngerilor şi în cât mai multe apariţii extraordinare ale lor. Ori trebuie să ştim că din sursele biblice şi din cele patristice, îngerii au intervenit în cursul istoriei omeneşti nu când omul a considerat că este nevoie ci când au primit voie şi însărcinări din partea lui Dumnezeu. Lumea academică am putea spune este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o lume care a avut tangenţe cu temele angelologice numai tangenţial. În acest sens a vorbii de o „academie a îngerilor” nu se poate face decât în sens metaforic.

Studiile academice ale îngerilor nu pot fii veridice decât dacă se bazează pe fapte reale şi pe experienţa concretă a rugăciunii şi a ascezei. Studiile academice în privinţa angelologiei pot fii considerate ca fiind veridice atunci când sfera academică este înţeleasă ca şi o asceză. Ortodoxia vorbeşte de o asceză a minţii care înseamnă curăţirea de gândurile rele şi umplerea ei cu gânduri bune. Caracterul angelologic al studiilor academice este mai mult decât orice asceza care trebuie să o facem pentru a fii capabili de a duce o viaţă curată asemenea îngerilor. În acest sens, sinteza dintre studiile academice şi penvmatologia ortodoxă formează ceea ce am putea denumii „caracterul ascetic” al angelologiei ortodoxe. Angelologia ortodoxă este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii plenitudinea vieţii ascetice şi harismatice a celor care sunt în drumul mântuirii.

Există fără de nici o îndoială o pnevmatologie angelologică. Având în vedere că Dumnezeu este o fiinţă de sorginte spirituală sau pnevmatică şi îngerii Săi se bucură de caracteristicile Sale. Îngerii sunt fiinţe metafizice care depăşesc graniţele dintre lumea creată şi cea necreată. Studiile academice sunt de folos minţilor ascuţite şi inchizitive care vor mai mult decât simple fapte sau minuni pe care le-au consemnat mai multe vieţi de sfinţi.[136] Sfinţii sunt mai mult decât orice ceea ce am putea denumii „deschizătorii de drumuri” în ceea ce priveşte adevărurile de ordin angelologic şi marile studii despre îngeri. Faptul că lumea academică este destul de opacă în zilele noastre referitoare la îngeri şi la existenţa lor nu poate în nici un caz

---

[135] A se vedea în acest sens o lucrare care abordează problema răului, James L Crenshaw, *Defending God: biblical responses to the problem of evil* (Universitatea Oxford, 2005).

[136] Trebuie să spunem că angelologia ortodoxă nu are nimic de a face cu magia sau cu practicile magice ale diferitelor formaţiuni oculte ale lumii. Angelologia ca şi obiect de studiu este parte a dogmaticii ortodoxe, şi la fel de bine este teologică. Magia se înrudeşte cu demonologia care este mai mult decât orice disciplină a diavolilor. A se vedea Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful, *Prima sa apologie* (carte apărută în Bucureşti la IBMBOR).

să ne ridice semne de întrebare. Evident, rolul îngerilor nu este unul prin excelenţă academic, ci este mai mult unul pnevmatologic, teologic şi soteriologic.

Ortodoxia este mai mult decât orice o soteriologie angelologică fiindcă în veacul viitor chiar după spusele Domnului Iisus Hristos cei drepţi sau cei care se vor mântui „vor fii asemenea îngerilor lui Dumnezeu din ceruri.” Pnevmatologic îngerii nu ne îndeamnă să urâm lumea ca şi creaţie a lui Dumnezeu ci mai mult decât orice ei ne duc în spre Dumnezeu. După cum s-a spus de mai multe ori „îngerii ne arată calea spre Dumnezeu.” Încă de la începuturi Biserica a încurajat evlavia la sfinţii îngeri şi şi-a dat seama că dacă este bine programată această evlavie poate fii mai mult decât orice una de natură academică. Sunt în marile institute ale lumii foarte mulţi savanţi care se roagă, postesc, frecventează Biserica şi merg în pelerinaje la mănăstiri fără să considere că aceasta ar fii mai mult decât orice o umilire. În evul mediu întunecat romano-catolicismul a creat această mentalitate că „lumea îngerilor” nu este compatibilă cu lumea academică fiindcă îngerii cum sunt prezentaţi de religie ţin mai mult decât orice de „superstiţie şi ocult.” De mai multe ori am văzut lucrări academice medievale în care îngerii lui Dumnezeu sunt prezentaţi ca ţinând de ocult.

După cum am arătat angelologia ortodoxă nu ţine în nici un fel de ocult şi de lumea magiei. Cel mai mult îi cinstim pe îngeri dacă îi imităm, adică dacă voim să fim asemenea lor. După cum îngerii Îl imită pe Dumnezeu, omul îi poate imita pe îngeri. Îngerii pot fii mai mult decât orice cinstiţi şi de minţile ascuţite ale lumii care trebuie să aibă evlavie la ceea ce ne spun sfinţii Bisericii. Sfinţii sunt cei care au avut un contact sau o experienţă exactă a îngerilor şi ne-o comunică şi nouă spre binele şi spre mântuirea noastră. S-a spus în acest sens, că vechile religii ale antichităţii nu cinsteau cu adevărat zei ci mai mult decât orice diavoli. Adevărul unic al angelologiei este unul de esenţă monoteistă. Religiile zeilor antici nu erau în nici un caz monoteiste ceea ce a fost cea mai mare absurditate în plan religios şi teologic. Din moment ce există un singur Dumnezeu care este etern şi infinit ar fii o tautologie şi logic să ne gândim la mai mulţi dumnezei care să fie toţi în contradicţie unul cu altul. Zeii lumii antice [Apolo, Artemis, Zeus, Minerva, Ahriman, Isis, Osiris, Zamolxe, Umanitu sau Vişnu şi Şiva) sunt am putea spune cu toţii diavoli deghizaţi care au dus umanitatea în întunericul idolatriei. Toate cultele zeilor antici erau idolatre. Angelologia nu este idolatră şi nici nu susţine idolatria. Din câte putem vedea angelologia are puternice implicaţii academice şi intelectuale.

Sfântul apostol Pavel a vorbit şi el în vremurile sale despre îngeri şi cinstirea lor. Femeile spunea el trebuie să stea în biserică cu capul acoperit din cauza faptului că sunt de faţă îngerii lui Dumnezeu. Filosoful antic Celsus ne spunea că dacă îngerii ar fii zei ei cu adevărat ar fii fost diavoli. Dar având în vedere că îngerii sunt fiinţe spirituale ei nu sunt zei şi aşa ei nu pot fii diavoli.[137] Aceste adevăruri au fost privite extrem de profund în antichitate şi multe dintre lucrările antice sunt şi în zilele noastre cât se poate de actuale. Exigenţele studiilor academice despre îngeri sunt mult mai largi şi mai pretenţioase. Aceasta fiindcă îngerii trebuie să fie mai mult decât orice ceea ce am putea denumii dublaţi nu numai de o mare precizie informaţională ci şi de o mare evlavie şi multă credinţă.

Ortodoxia ne spune că îngerii sunt acolo unde noi nici nu am crede şi că nimic nu este întâmplător când vorbim de îngeri şi de existenţa lor. Intelectul uman are mai multe lucruri în

---

[137] Marea problemă a religiilor antice a fost că ele au vorbit numai de „zei” şi în nici un caz de Dumnezeu, îngeri şi diavoli. În timp ce „expansiunea religioasă” a politeismelor antice se rezuma numai la zei, imaginea iudeo-creştină era mult mai largă. Deşi era un singur Dumnezeu, acest Dumnezeu era înconjurat de îngeri şi hulit de diavoli. Aceste viziuni sunt tratate destul de fugitiv în cartea sa fundamentală Liturghia cosmică: universul după sfântul Maxim Mărturisitorul de Hans urs von Balthasar. (Editura Johannes, 1988).

comun cu îngerii. Atât îngerii cât şi oamenii au intelect. Acest intelect trebuie luminat şi nu trebuie lăsat în întunericul necunoştinţei şi ignoranţei. Dar în acest timp intelectul nu trebuie dus până la saturaţie. S-a mai spus din acest punct de vedere că nu putem vorbii de o „saturaţie angelologică.” Dumnezeu v-a face în aşa fel ca în lumea de dincolo să nu vedem pe îngeri ca fiind plictisitori ci pururea vom vedea noi şi noi dimensiuni în experimentarea luminii neînserate a lui Dumnezeu.

Fără de nici o îndoială unul dintre cele mai evidente atribute ale îngerilor este „luminozitatea” Luminozitatea este din acest punct de vedere desprinsă din lumina lui Dumnezeu. De fapt sursă a oricărei lumini este Dumnezeu. Dumnezeu este „lumina pururea fiitoare” din care s-au desprins toate celelalte lumini ale universului, a îngerilor şi a raţiunii omeneşti. Dumnezeu nu este numai autor al luminii fizice ci este şi autor al luminii intelectuale sau a luminii spirituale. Această lumină poate fii la o adică şi lumina învăţăturii academice. Să ne aducem aminte de miile de savanţi şi academiceni din toată istoria şi din toată lumea care şi-au dedicat viaţa lor studiului ştiinţelor. Aceşti mari savanţi dintre care amintim pe Newton, Giordano Bruno, Albert Einstein, John Nash, Pitagora, Thales şi mulţi alţii pe care nu îi pot enumera pe toţi cu toţii s-au împărtăşit de lumina sapienţială a raţiunii sau a minţii care a venit de la Dumnezeu.

După cum am arătat „lumina sapienţială” este o lumină pe care şi îngerii o au de la Dumnezeu. Lumina sapienţială sau lumina raţiunii a fost în centrul a mai multor curente intelectuale sau sapienţiale. Dar îngerii au fost sursă de inspiraţie şi a unor curente pnevmatologice. În acest sens, isihasmul a fost foarte mult o mişcare cu anumite implicaţii angelologice. Isihasmul palamit dorea să ajungă la o unire cu Dumnezeu şi cu îngerii Săi prin contemplaţie şi printr-o viaţă a introspecţiei depline.

Deplinătatea comuniunii cu Dumnezeu este rezervată numai câtorva aleşi ai lumii. Aceasta şi din motivul că lumea de azi s-a lăsat sedusă de „frumuseţea aparentă a cotidianului nostru.” Departe de a fii o tematică exclusiv academică, angelologia a avut adepţi care au fost mari sfinţi savanţi cum a fost sfântul Maxim Mărturisitorul. Savanţi care au petrecut mare parte a vieţilor lor în marile academii ale lumii au căutat mai mult decât orice lumina angelologică a comuniunii cu Dumnezeu. Această lumină a fost creatoare a nenumărate capodopere a erudiţiei şi a creativităţii intelectului uman.

Savanţii ca şi sfinţii au dus lumea cu un pas înainte în drumul realizării şi împlinirii ei. O împlinire a lumii v-a putea fii realizată în sinteza de comuniune şi iubire cu îngerii lui Dumnezeu. În acest sens, sfântul Grigorie Palama ne spunea că lumina lui Dumnezeu este singura lumină necreată. Credem că luminile îngerilor sunt create. Dar aceste lumini sunt mult mai aproape de esenţa luminii lui Dumnezeu.

Nici îngerii şi nici oamenii nu vor putea să Îl cunoască pe Dumnezeu în esenţa Lui. Mai toate studiile academice care s-au scris despre Dumnezeu ne spun că esenţa lui Dumnezeu este incomunicabilă. La fel de bine esenţa îngerilor am putea spune că ne este „impropriabilă.” Prin natură nu vom putea devenii după cum am arătat în capitolele precedente îngeri. Natura noastră umană este o natură care v-a fii asemenea îngerilor fiind restaurată de lucrarea şi voia lui Dumnezeu. Voia lui Dumnezeu pentru om a fost făcută cunoscută. Această voie este că Dumnezeu îl iubeşte pe om. Iubirea lui Dumnezeu faţă de om este mult mai puternică şi mai profundă decât iubirea omului faţă de Dumnezeu. Aceasta fiindcă în timp ce iubirea lui Dumnezeu este infinită, iubirea omului este limitată. Caracterul nelimitat al iubirii lui Dumnezeu este cel mai amplu lucru al angelologiei ortodoxe. Aceasta fiindcă Dumnezeu i-a iubit atât pe îngeri cât şi pe diavolii care mai înainte au fost îngeri. Iubirea eternă şi infinită sau

nelimitată a lui Dumnezeu este fără de nici o îndoială cea care a dus la distrugerea finală a diavolilor. Dumnezeu a răspuns cu iubire răutăţii diavolilor şi aceasta a dus la distrugerea finală a diavolilor. Incapabili de iubire diavolii au ales drumul distrugerii eterne în timp ce îngerii au ales calea avansării şi a binelui etern şi suprem. Binele şi iubirea sunt mai mult decât orice filocalice şi axiologice.

Dintr-un punct de vedere intelectual axiologia angelologiei este academică. Îngerii sunt mai mult decât orice existenţe înzestrate de Dumnezeu cu capacităţi intelectuale extraordinare. Îngerii sunt dincolo de orice cei care după cum am arătat sunt fiinţe comparative. Ca să ne putem da seama cine sunt îngerii trebuie să ne raportăm cât mai mult la mai multe realităţi şi lucruri. În primul rând pe îngeri îi vom înţelege cel mai bine în raportarea la Dumnezeu. Mai apoi îi putem raporta la univers şi mai apoi la umanitate. Studiile academice cu privire la angelologie sunt mai mult decât orice pentru cei care iubesc exerciţiul minţii ca un fel de „deliciu." Dar s-au scris din nefericire şi foarte multe lucruri calomniatoare şi denigratoare referitoare la îngeri şi mai mult decât orice incorecte.[138] După cum am arătat, unele opinii au susţinut că este bine şi potrivit să menţinem studiul academic referitor la îngeri în timp ce unele au susţinut că nu este bine să o facem. Dintre toţi sfinţii părinţi care au scris despre îngeri putem amintii în special doi sfinţi părinţi care au scris două lucrări despre îngeri. Primul a fost sfântul Dionisie Areopagitul cu lucrarea sa Despre ierarhia cerească şi al doilea a fost sfântul Ioan Hrisostom cu lucrarea sa Omilii la serafimi. Alţi sfinţi care au scris despre îngeri dar nu au scris cărţi integrale despre ei au fost Sfântul Maxim Mărturisitoul, Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Simoen Noul Teolog şi mulţi alţii. După cum vom vedea toţi aceşti sfinţi au avut contacte sau legături cu îngerii. Mai toţi sfinţi părinţi ai ortodoxiei deşi au fost mari cunoscători ai adevărurilor angelologice nu au voit să facă prea mult un fel de colecţie de studii academice referitoare la îngeri.

Deşi sfinţii părinţi nu au scris expres tratate de teologie vom putea vedea că în scrierile lor ei nu sunt străini de problematica angelologică. Tema îngerilor a apărut la mai toţi sfinţii părinţi şi mai înainte de a da crezare diferitelor opinii ştiinţifice sau academice cu privire la îngeri trebuie să dăm crezare sfinţilor părinţi. Evident se cunoaşte şi un fel de pseudo-angelologie păgână politeistă. Această angelologie este mai mult decât orice o caricatură a adevăratei teologii. Nefiind capabili să facă distincţia dintre teologie şi angelologie, păgânii antici au susţinut în mai multe rânduri că nu există nici un fel de diferenţă între îngeri şi Dumnezeu. Panteonul elen antic păgân care îl avea în centru pe Zeus a fost foarte mult un fel de caricatură la adresa relaţiei lui Dumnezeu cu îngerii Săi. În augustul Munte Olimp, Zeus era înconjurat de ceilalţi zei cum ar fii Hermes [o caricatură a sfântului arhanghel Gavriil] care era purtătorul de cuvânt al lui Zeus, Afrodita, Apolo, Ares, Poseidon şi alţii. Trebuie să ştim că iadul nu este nimic mai mult decât o parodie a raiului. Modelul pe care diavolul [Satan] îl urmează în raport cu diavolii săi este foarte mult de inspiraţie cerească. Diavolul a organizat iadul foarte mult după modelul raiului, vorbindu-se astfel şi de o ierarhie a diavolilor. În timp ce unii diavoli sunt extrem de răi şi de feroce, alţii nu au acelaşi grad de răutate. Sfinţii părinţi ne spun că răutatea diavolilor este de o proporţie în măsură cu gravitatea răzvrătirii lor faţă de Dumnezeu.

---

[138] În anul 1959 renumitul psihanalist şi psihiatru Carl Gustan Jung publica o care credea el era revoluţionare: *Farfuriile zburătoare: un mit modern al obiectelor văzute pe cer* (New York, 1959). Această carte a abordat problema existenţelor extraterestre dintr-un punct de vedere agnostic. În timp ce religia vorbea în vechime de diavoli zburători, mai mulţi oameni de ştiinţă au pus acest lucru pe seama unor civilizaţii avansate din alte galaxii. Având în vedere că sfinţii părinţi ne spun că diavolul poate lua chip al unui înger de lumină, ce ne-ar putea împiedica să credem că OZN-uri de care se vorbeşte atât de mult în mass media nu sunt decât diavoli deghizaţi sau mascaţi?

Angelologia ortodox nu vorbeşte de un panteon al îngerilor dar mai recent s-au scris mai multe lucrări în care este abordată cu foarte multă acurateţe problema angelologică. Gustav Davidson a fost şi el un autor creştin care a scris pe la mijlocul secolului al XX-lea un Dicţionar al îngerilor. Tot un Dicţionar al îngerilor a scris mai recent Julia Creswell de la universitatea din Oxford. Fără de nici o îndoială putem vedea mai mulţi academici sau chiar academicieni care au scris ample lucrări de angelologie şi de raportare la îngeri şi la existenţa lor.

Angelologia ortodoxă este în mod esenţial o angelologie patristică şi are mai mult de a face cu centralitatea conceptului de Dumnezeu Tatăl în mijlocul ei. Faptul că Dumnezeu este Tatăl umanităţii şi al fiecăruia din noi în parte nu este un lucru străin de tematica şi problematica angelologiei. Angelologia ortodoxă se poate cel mai bine raporta la Dumnezeu Tatăl ca fiind scopul sau sensul angelologic final. În mai multe texte patristice îngerii sunt denumiţi „fii lui Dumnezeu.” Faptul că îngerii sunt creaţi de Dumnezeu am putea spune că îi face să avem un „Dumnezeu Tată comun.” Evident percepţia religioasă a îngerilor faţă de Dumnezeu Tatăl nu este identică cu cea a oamenilor.[139] După cum am spus, sfinţii părinţi deşi au fost unii dintre ei extrem de bine pregătiţi în domeniul academic nu au voit să lase în urma lor lucrări expres academice despre sfinţii îngeri. Ştim astfel de cei doi sfinţi părinţi care au scris câte o carte exclusiv despre sfinţii îngeri Sfântul Dionisie Areopagitul [sau Pseudo-Areopagitul după unii] şi Sfântul Ioan Hrisostom. Restul de referinţe cu privire la îngeri şi ele sunt multe trebuie să le căutăm în paginile scrierilor sfinţilor părinţi mai amănunţit.

Sfinţii părinţi ai patristicii şi ai angelologiei ortodoxe nu au fost organizaţi sub forma unei academii după modul celor care le cunoaştem în zilele noastre. Deşi academiile au existat şi pe vremea sfinţilor părinţi, experienţa a demonstrat că adevărurile angelologice nu sunt de ordin academic. Pe îngeri lumea i-a găsit mai mult în jurul Bisericilor şi al mănăstirilor decât în jurul academiilor şi a universităţilor. Capitolul de faţă nu vine decât să mai clarifice încă odată pentru cititor că angelologia este deschisă investigaţiilor academice când acestea sunt făcute într-un cadru şi o dispoziţie anume. Astfel, nu vom avea îngeri puşi sub microscop sau disecaţi în diferitele laboratoare sau institute de cercetare ale lumii ci vom avea mai mult decât orice ceea ce am putea denumii „revelaţii” ale îngerilor. Îngerii deşi pot fii exprimaţi în termeni academici ţin mai mult de lumea misticii şi a aghiografiei.

Cele mai mari autorităţi în probleme de angelologie nu sunt savanţii ci sfinţii. Dar după cum vom vedea trebuie să deosebim pe adevăraţii sfinţi de sfinţii falşi. Relaţia cu îngerii este una în special de iubire şi de cinstire. Pe îngeri sau pe îngerul păzitor trebuie să îl cinstim prin fapte de iubire, de rugăciuni şi tot ceea ce este curat şi frumos. S-a spus în acest sens de mai mulţi că îngerii şi îngerii păzitori sunt cât se de poate de sensibili. Unii sfinţi părinţi ne spun că faptele, gândurile şi acţiunile noastre îi ţin pe sfinţii îngeri sau îi depărtează de noi. Sfântul Vasile cel Mare făcea referinţă că îngerii păzitori nu stau prea mult în jurul celor care devin dependenţi de alcool sau a beţivilor. Faptele personale ale omului pot influenţa mai mult decât orice prezenţa sau absenţa îngerului păzitor în viaţa unei persoane.

Faptul că există o legătură între aghiografie, pnevmatologie şi angelologie nu poate în nici un fel să fie contrazis. Între sfinţi şi îngeri există o „sinergie” cât se poate de evidentă. Această sinergie a fost afirmată cel mai mult de Biblie. În cartea Faptele Apostolilor 6, 15 ni se spune că faţa Sfântului Ştefan era ca şi „o faţă de înger.” Această mărturie şi multe altele din vieţile sfinţilor ne fac să credem că după cum am spus se poate vorbii de un primat pnevmatologic asupra unui primat academic în probleme de angelologie. Cei care au o

[139] O lucrare care face mai multe referinţe la îngeri este a academicianului Constantin Bălăceau Stolnici, *Dialoguri despre cele văzute şi nevăzute* (Editura Harisma: Bucureşti, 1995).

puternică viaţă spirituală sunt mult mai aproape de realitatea şi de experienţa îngerilor decât cei care sunt ancoraţi numai în lumea studiilor, a intelectului şi a academiei.

Faptul că omul se poate angeliza este un lucru adevărat. Mai mulţi sfinţi ni se spune că au ajuns „precum îngerii lui Dumnezeu." Acest lucru nu este deloc de neglijat. Fără de nici o îndoială angelologia ortodoxă este pnevmatologică. Pnevmatologia este cea care primează în angelologie şi nu aspectul academic sau intelectual. Faptul că la ora actuală avem foarte mulţi intelectuali care studiază şi scriu despre îngeri este un lucru bun dar trebuie să ţinem cont că o experienţă personală a îngerilor este mult mai preţioasă şi mai potrivită celor care vor să îi reducă la un studiu pur intelectual şi academic.

Pentru a putea scrie sau vorbii [în limbaj bisericesc a predica] despre sfinţii îngeri trebuie să ducem o viaţă pe măsură. Trebuie ca angelologul să fie un ascet şi un nevoitor în cele ale ortodoxiei. Despre angelologie se poate scrie şi se poate vorbii numai după ce am ajuns la anumite stări superioare ale trăirii ortodoxe. În acest sens o astfel de personalitate a fost sfântul Maxim Mărturisitorul care ne-a mărturisit că la adormirea fecioarei Maria s-au auzit cântând din ceruri coruri de îngeri. Acest lucru Sfântul Maxim l-a consemnat în cartea sa Viaţa Maicii Domnului.[140]

Îngerii au fost prezenţi în viaţa a mai multor sfinţi părinţi ai trecutului şi a mai multor mari părinţi înduhovniciţi ai contemporaneităţii noastre. Prin ei şi prin mărturia lor, aceşti sfinţi părinţi ne-au făcut să ne simţim mângâiaţi că deşi lupta cu răul şi răutatea din noi şi din lume este acerbă de foarte multe ori mai avem o şansă de mântuire şi nimic nu este pierdut pentru noi. A da nădejde celor deznădăjduiţi este un lucru cu adevărat sfânt şi îngeresc. Foarte mulţi din zilele noastre îşi pierd nădejdea de mântuire. Vremurile noastre sunt vremuri ale deznădejdii fiindcă de ai multe ori asemenea lui Sisif cel din vechime ne simţim sleiţi de puteri în lupta contra răului şi a demonicului.

În timp ce mărturiile sfinţilor despre prezenţa şi lucrarea îngerilor ne aduc bucurie şi ne dau nădejde în propria noastră mântuire, scrierile sfinţilor părinţi ne întăresc şi ne luminează mintea de a merge pe drumul cel bun al cunoaşterii lui Dumnezeu. Existenţa îngerilor ne face să credem că lumea şi universul pe care le-a creat Dumnezeu sunt mult mai complexe decât ni le-am imaginat noi. Plecând de la universul cu galaxiile lui şi ajungând la lumea îngerilor nu putem decât să aducem laudă lui Dumnezeu care le-a orânduit pe toate după neţărmuita Lui înţelepciune. Făcând aceste lucru ne asemănăm îngerilor fiindcă ei sunt fiinţe care Îl laudă pe Dumnezeu. Aici putem vedea marea diferenţă dintre speculaţiile mai multor mari savanţi cum că îngerii nu sunt nimic decât alte fiinţe extraterestre de pe alte planete care posedă o civilizaţie mult mai avansată decât a noastă şi care fiind buni nu vor decât să ne ducă şi pe noi la gradul şi nivelul lor de civilizaţie. Ori abordarea pnevmatologică este foarte diferită de acest lucru. Îngerii sunt fiinţe doxologice după cum am arătat la începutului acestei cărţi care îl laudă şi îl preamăresc în ceruri neîncetat pe Dumnezeu pentru bunătatea şi mărirea Sa.

CONCLUZIE

> „Cel ce în cer vezi mărirea lui Dumnezeu şi pe pământ din înălţime dai dar, mai marele îngerilor, înţelepte Gavriile, al măririi lui Dumnezeu slujitorule şi al lumii dumnezeiescule apărătorule, mântuieşte, păzeşte pe cei ce strigă către tine: însuţi fii ajutător şi nimenea împotriva noastră"

[140] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Viaţa Maicii Domnului* (Sibiu, 1998).

Volumul nostru de angelologie creştin ortodoxă comparată se încheie aici. În acest volum am arătat şi am demonstrat că există un aspect comparativ al angelologiei creştin ortodoxe. Acest aspect variază de la istoria religiilor, la religia comparată, la teologia comparată, în istoria relaţiilor dintre orient şi occident şi aşa mai departe. Poate mai mulţi dintre cei care sunt familiari cu lumea religiei şi a teologiei vor considera această carte ca fiind prea îndrăzneaţă şi mult prea imaginară. Dar trebuie să ţinem cont că „revelaţia lui Dumnezeu," este progresivă şi ea am putea spune trebuie actualizată. Acelaşi lucru îl spunea şi sfântul apostol Pavel cu sute de ani în urmă când le scria evreilor: „după ce Dumnezeu în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moştenitor a toate şi prin Care a făcut şi veacurile." (Evrei 1, 1-2).

Fără nici o îndoială putem vorbii de un caracter progresiv al revelaţiei lui Dumnezeu care ne-a descoperit marile adevăruri angelologice despre îngeri. Această carte îşi propune mai mult decât orice să fie deschizătoare de drumuri pentru cei care sunt dornici de o viaţă îngerească. Trebuie să ştim că dacă procesul de demonizare vine de la diavoli, procesul de angelizare vine de la îngeri. Dar angelizarea nu este dincolo de orice ceea ce am putea denumii un lucru neapărat antitetic diavolizării.[141] Tot în această carte am folosit mai multe exemple din

[141] „Când aveam nouă ani, m-am îmbolnăvit dintr-un motiv pe care nu-l cunoşteam. Febra mea era peste 41°C. Medicul m-a consultat de mai multe ori şi, când a devenit evident că situaţia e foarte critică, s-a hotărât să mă interneze în spital. Aceasta nu a produs nici o ameliorare. De-a lungul zilelor următoare febra chiar a crescut. Medicii au făcut toate analizele la care s-au putut gândi, dar nu au descoperit cauza febrei. În final, o echipă de trei sau patru pediatri au decis că era absolut necesar să se scadă temperatura, altfel creierul ar fi fost afectat. Eram foarte slăbită în acel moment. Auzeam doctorii exprimându-şi îngrijorarea că nu aş mai fi rezistat prea mult cu această febră. În final, doctorii au hotărât să ia măsuri drastice. M-au dezbrăcat complet şi m-au înfăşurat într-un cearşaf, cu cuburi de gheaţă. Apoi, o asistentă a rămas acolo şi-mi lua temperatura la câteva minute. Când am fost complet acoperită am leşinat. Mi se părea că pluteam şi totul în jurul meu era întunecat şi plăcut. Şi apoi a apărut un tunel, cu o lumină foarte orbitoare la capăt. Am fost ajutată de cineva să urc prin acest tunel. Când am ajuns la capăt, o privelişte încântătoare se desfăşura înaintea mea. Erau peste tot câmpuri cu flori şi un drumeag în dreapta mea, iar copacii erau vopsiţi cu alb până la jumătate; era şi-un gard alb. Totul părea minunat. Iar pe păşunea din partea dreaptă erau cei mai splendizi cai pe care-i văzusem vreodată. Trebuia să trec peste două garduri ca să ajung la aceşti cai, dar la vârsta de nouă ani nu era nici o problemă oriunde ar fi fost să merg. Am început să merg încolo pe acel drum şi, după puţin timp, am observat un fel de lumină albă, o prezenţă prietenoasă care era în urma mea. Prezenţa a spus: „Încotro mergi?". Iar eu i-am răspuns: „Merg şi eu pe aici". Iar ea mi-a zis: „Excelent. Te voi însoţi". Erau o mulţime de flori pe care nu le mai văzusem niciodată. Le culegeam în timp ce ne deplasam, întrebând „prezenţa" cum se cheamă fiecare dintre ele. Şi eu vorbeam cu această lumină orbitoare, care conţinea toate culorile şi nici o culoare în acelaşi timp. Ea nu avea nici un fel de faţă sau trăsături, dar asta nu mă deranja. Îmi amintesc cum priveam înapoi, în jos prin tunel, la oamenii adunaţi în jurul patului şi nu-mi păsa că eram aici sus, iar corpul meu era acolo jos. De fapt, mă simţeam foarte bine. Deci, vorbeam cu această lumină şi mă minunam asupra acestor cai. Tocmai pusesem piciorul pe parapetul de deasupra gardului şi mă pregăteam să intru pe păşunea cailor, când o voce de nicăieri a spus: „Ce caută ea aici?". Iar lumina a răspuns: "Ea a venit să ia caii." Iar vocea a vorbit din nou: „Nu e drept. Nu e timpul ei. Trebuie să se întoarcă". În acel moment, m-am prins cu mâna de parapetul gardului, pentru că nu doream să mă întorc. Era ultimul lucru pe care-l voiam. Vocea i-a mai vorbit un pic luminii albe şi au decis că ar trebui să mă întorc. Aşa că m-am aruncat, într-un acces de furie, asupra gardului şi mi-am înfăşurat mâinile şi picioarele în jurul lui şi nu i-aş fi dat drumul. Vocea doar râdea. „Uite, îl poţi avea mai târziu, dar nu e acum momentul. Căzând pradă unui acces de furie nu te va duce la nimic bun." M-am trezit că pluteam deasupra câmpului, întorcându-mă înapoi în tunel. Iar eu continuam să ţip şi să urlu, în timp ce această mână doar mă ghida gentil în jos, prin tunelul prin care am urcat. „De ce nu pot să rămân?" am ţipat. „Pentru că tu ai altceva de făcut", a spus vocea. A trebuit să mă pliez şi să intru repede în corpul meu. Îmi amintesc că eram întinsă în patul meu şi că priveam în sus. Un doctor înspăimântat stătea în picioare alături de patul meu. A suspinat uşurat şi i-a spus unei asistente: „Oh Doamne, s-a întors."

aghiografie şi din vieţile diferiţilor sau credincioşi care au avut întâlniri şi contacte cu îngeri sau fiinţe angelice. Mai multe întâmplări miraculoase cu fiinţe îngereşti au fost înregistrate în mai multe colţuri ale planetei. Una dintre ele a fost înregistrată şi dată pe un canal de televiziune american NBC News nu cu mult timp în urmă din statul Atlanta care ne-a relatat cazul unei adolescente de 15 ani care se afla pe pragul morţii şi care şi-a revenit miraculos în urma ajutorului primit de la un înger. Ni se spune că acest înger a venit sub forma unei lumini albe strălucitoare fără să aibă o formă anume conturată. Povestea ne spune că mama adolescentei era în camera de spital unde a venit şi îngerul. Mama a văzut cum îngerul a intrat în cameră şi şi-a dat seama că îngerul a venit fie pentru a o lua în ceruri sau pentru a o însănătoşii. În urma acestei prezenţe luminoase mama fetei relata că fata s-a vindecat miraculos aproape instantaneu de boala gravă ce o avea.

Îngerii au primit mai multe definiţii. Unii i-au denumit eroi ai binelui şi ai dreptăţii, alţi flăcări ai adevărului şi alte denumiri. Dar din toate acestea ne putem da seama de ceea ce tradiţia biblică şi patristică a menţionat încă de la începuturile umanităţii: 1. îngerii sunt vestitori şi slujitori ai lui Dumnezeu. 2. îngerii ajută oamenii şi umanitatea în mare mediind în faţa lui Dumnezeu pentru noi şi 3. îngerii sunt cei care Îl preamăresc şi Îl laudă neîncetat pe Dumnezeu pentru toate lucrările Sale.

Se ştie că îngerul păzitor este mai mult un fel de „biograf al faptelor bune” pe care le face un om pe parcursul vieţii sale. Aceste fapte îi vor definii starea în lumea care v-a să fie. Pe cum starea omului v-a fii mai bună pe atât şi „judecata” cu privire la faptele vieţii omului este mai amănunţită. Unii au fost de părere că îngerii sunt cei care ne „admit” în rai în timp ce diavolii sunt cei care ne aruncă în iad. A ajunge în posesia diavolilor este unul dintre cele mai uşoare lucruri. Tradiţia ortodoxă ne spune că în momente dificile din viaţa cuiva Dumnezeu poate trimite mai mulţi îngeri suplimentari care să ne ajute. Oricum se ştie că îngerul păzitor al omului nu doarme niciodată ci este într-o veghe continuă pentru sufletul care i-a fost încredinţat.

Cartea de faţă a voit să fie cât mai mult fidelă tradiţiei biblice şi a sfinţilor părinţi. Am arătat că după Domnul Iisus Hristos îngerii sunt fiinţe reale şi active care „pururea văd faţa lui Dumnezeu Tatăl din ceruri.” (Matei 18, 10). La fel de bine am arătat că îngerii sunt sub porunca sau comanda lui Dumnezeu. La fel de bine sfinţenia îngerilor este fără de nici o îndoială derivată din sfinţenia lui Dumnezeu. Îngerii nu sunt personificări a lui Dumnezeu după cum spun unii teologi ci sunt mai mult creaţii sau fapte concrete a lui Dumnezeu. Ei duc la îndeplinire poruncile lui Dumnezeu referitoare la lume şi la creaţie în general. Trupurile îngerilor sunt trupuri cereşti şi nu pământeşti ca şi ale oamenilor. Viteza lor de deplasare este viteza gândului.

Organizarea îngerilor după cum am spus este ierarhică. Dar s-au folosit mai mulţi termeni pentru a descrie această ierarhie a lor cum ar fii: cete, oştiri, legiuni, coruri şi alte denumiri. Îngerii au jucat un rol determinant în viaţa Domnului şi Mântuitorului Iisus Hristos. Acest lucru este consemnat cât se poate de bine în paginile Noului Testament. Sfântul Apostol Pavel susţinea că Domnul Iisus Hristos este mai mare ca şi îngerii. În Epistola către Filipeni 2, 9-10 el spune că „în numele Domnului Iisus Hristos se pleacă tot genunchiul al celor creşti şi al celor pământeşti.” Această afirmaţie implică că Domnul Iisus Hristos ca şi Fiul lui Dumnezeu este mai mare decât îngerii din ceruri. Nu trebuie să vedem acest lucru ca fiind absolut. În ceruri există o armonie deplină şi o înţelegere perfectă.

---

http://adevarate-vindecari-miraculoase.blogspot.ro/2010/12/vindecari-miraculoase-prezenta.html.

Superioritatea Domnului Iisus Hristos faţă de îngerii din ceruri a fost tema a mai multor dezbateri teologice aceasta fiindcă Domnul Iisus Hristos şi-a asumat şi un trup omenesc. Persoana Domnului Iisus Hristos este fără de nici o îndoială centrală angelologiei ortodoxe. Astfel că raportul teologic dintre îngeri lui Dumnezeu şi Domnul Iisus Hristos a fost şi el subiect al acestui volum de angelologie ortodoxă. Ne aducem aminte că Domnul Iisus Hristos a existat ca şi Fiul lui Dumnezeu mai înainte de creaţia îngerilor. Unele opinii teologice şi angelologice au susţinut că Domnul Iisus Hristos a fost născut după creaţia îngerilor. Teologia ortodoxă a afirmat că Domnul Iisus Hristos a existat înainte de toate cele care s-au făcut.[142] Considerăm că o abordare angelologică comparativă este actuală mai ales în faţa puzderiei de informaţii şi de tratate care au fost scrise de diferiţi autori mai mult sau mai puţin competenţi. Am arătat în această carte principalele concepţii ale orientului şi ale occidentului în materie de angelologie. Orientul şi occidentul este fără de nici o îndoială o problemă a angelologiei ortodoxe. Tot în această carte am arătat că îngeri sunt mai mult decât orice produse ale creaţiei libere a lui Dumnezeu. Îngerii nu sunt produs al emanaţiilor lui Dumnezeu după cum susţineau dualiştii şi gnosticii.

Un sfânt părinte care a fost de părere că îngerii au fost creaţi odată cu lumea a fost Augustin. Îngeri apar astfel ca şi fiinţe deosebite de Dumnezeu şi de oameni. Este cât se poate de evident că îngerii îi sunt inferiori lui Dumnezeu. Din anume puncte de vedere am putea spune că angelologia este similarul antropologiei care este dincolo de orice ştiinţa care studiază problematica şi diversitatea fiinţei omeneşti. Eshatologic putem vorbii de o angelologie antropologică. Oricum, teologia ortodoxă le atribuite un rol profund eshatologic îngerilor. Poate îngerii lui Dumnezeu nu sunt atât de mult implicaţi în evenimentele istorice ale lumii fiindcă ei vor fii cei care vor da semnalul finalului lumii. Lumea aceasta nu v-a fii distrusă în sensul unui dezastru iminent. Fără nici o îndoială îngerii vor fii implicaţi în evenimentele de la finalul lumii. Aceste evenimente vor fii dramatice, tragice şi nefericite după mărturia Domnului Iisus Hristos numai pentru cei care s-au lepădat de Dumnezeu şi au urmat răului. De fapt apocalipsa sau sfârşitul lumii nu este nimic mai mult decât o înştiinţare judecătorească finală a faptelor pe care cineva l-a comis în această lume.

Ni se spune că îngerii vor avea funcţia de executori ai hotărârilor sau deciziilor lui Dumnezeu de la sfârşitul lumii. Prin urmare, funcţiile îngerilor ţin atât de cosmologie cât şi de eshatologie. Îngerii au fost asistenţi ai lui Dumnezeu şi ei vor fii asistenţi la finalul lumii. Angelologia ortodoxă nu este dualistă şi am putea spune ea guvernează în jurul principiului moral al binelui. Binele este o noţiune amplă care am putea spune defineşte foarte mult conturile angelologiei. Binele ca şi idee sau ca şi înţelegere angelologică este mai mult decât orice comun şi omului. Noţiunea de bine uneşte atât lumea oamenilor cât şi pe a îngerilor. Dar am putea spune că noţiunea de îngeri este mai mult decât orice o noţiune cât se poate de evidentă a tot ceea ce este pozitiv.

Binele este dincolo de orice ceea ce am putea denumii esenţa îngerilor. Îngerii au fost fără de nici o îndoială făcuţi să slujească şi să fie cea mai bună definiţie a binelui. Mai mult decât orice cea mai mare realizare în plan angelologic este dincolo de orice monahul ortodox care trăieşte cât se poate de aproape de viaţa îngerească. Mai multe icoane ortodoxe ni-i prezentă pe monahii ortodocşi ca fiind încununaţi de îngeri. Aceste reprezentări au un caracter simbolic şi unul eshatologic.

Ni se spune că monahii ortodocşi vor fii foarte mult alături de îngeri în veacul viitor. Prezenţa îngerilor în veacul viitor este ceea ce am putea spune că ne oferă cele mai multe

[142] Pierre Jovanovici, *Anchetă asupra îngerilor păzitori* (Editura Philobia, 2011).

speranţe într-o lume fericită şi deplină. Relaţia dintre monahismul ortodox şi angelologie a fost dezbătută de mai mulţi teologi ortodocşi. Pe această temă s-au susţinut conferinţe şi simpozioane internaţionale, s-au scris cărţi şi lucrări de specialitate. Monahii sunt de mai multe ori văzuţi ca şi „supapa angelologică" atunci când suntem în perioade de criză. Trebuie să ştim că cinstindu-i pe monahi într-un anume fel arătăm că suntem deschişi faţă de îngeri. Deschiderea faţă de îngeri şi angelologie este cea care ne v-a face să fim alături de partea celor „de-a dreapta" în ziua judecăţii. Faptul că unii nu vor avea parte de nici un fel de judecată a lui Dumnezeu este cât se poate de evident din mai multe afirmaţii ale Bibliei. Ni se spune astfel că „dreptul se v-a muta din moarte la viaţă" şi la judecată nu v-a venii. La fel de bine judecata lui Dumnezeu v-a fii numai formală pentru cei care toată viaţa au făcut binele.

Binele este o noţiune amplă şi ea face din înseşi existenţa lui Dumnezeu care este la mod absolut autor al binelui şi a tot ceea ce este bun. Am arătat în acest volum că metoda cea mai bună de a ne apropria de îngeri şi de viaţa lor este mai mult decât orice rugăciunea. Îngerii pot fii invocaţi în ajutor prin rugăciune. De mai multe ori se întâmplă ca îngerii să nu răspundă imediat şi deloc cererilor noastre din rugăciuni. Acest lucru ne spun sfinţii părinţi are loc datorită faptului că îngerii sunt dincolo de orice îngerii nu consideră că ceea ce cerem este bun pentru mântuirea noastră. Sfinţii părinţi ne spus că având un grad mult mai avansat de inteligenţă, îngerii ştiu mult mai bine decât noi ceea ce ne este necesar. Acest lucru îl spunea şi Domnul Iisus Hristos în relaţie cu Dumnezeu Tatăl.

Îngerii au fost astfel după cum am arătat subiect comparativ de analiză în mai multe epoci ale istoriei. Am putut vedea în a cest volum că imaginea despre îngeri a fost progresivă. Dacă în antichitate concepţiile angelologice se grupau în jurul a diferite panteonori care mai de care mai impozante, evul mediu a grupat marile concepte angelologice în jurul a nenumărate ordine monahale.[143] Epoca noastră este o epocă care încă este în durerile naşterii unei noi mode angelologice. Moda noastră angelologică este mai mult decât orice cea a super-eroilor. Dacă secolul al XX-lea a adus cu sine o anumită noutate în ceea ce priveşte raportarea la îngeri a fost fără de nici o îndoială noile creaţii din domeniu eroilor.

Tot în acest capitol am încercat să arătăm o imagine de ansamblu a reprezentării îngerilor în arte şi în istoria artelor. Am arătat astfel că angelologia creştin ortodoxă este într-un profund dialog cu lumea celor şapte arte. De la imagini şi producţii cinema, îngerii au inspirat şi au susţinut imaginaţia a milioane de oameni din toată lumea. Departe de a fii făcut din acest volum un scenariu apocaliptic de prost gust am voit să arătăm mai mult decât orice implicaţiile şi raportarea ortodoxă la îngeri şi angelologie. Angelologia a fost mai mult decât orice soluţia la toate problemele omului confruntat cu marile probleme sau crize ale umanităţii din vremurile noastre. Am arătat că angelologia ne oferă mai mult decât orice soluţii la marile impasuri ale epocii în care ne aflăm. Atunci când ne vom întoarce la îngeri sinceri şi cu iubire, vom primii ajutorul pe care îl merităm.

Îngerii ne ajută în funcţie de vrednicia noastră personală. Pe cum suntem mai avansaţi în viaţa rugăciunii a postului şi a nevoinţei pe atât mai mult avem şansa de a avansa în cunoaşterea şi tainele angelologice. Am arătat aici că îngerii sunt mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o taină. Există astfel fără nici o îndoială o mistică a îngerilor. Dar la fel de bine şi o ascetică a îngerilor. Această mistică şi ascetică a angelologiei poate fii subiect al unei viitoare cărţi. Îngerii şi angelologia sunt din cele mai vechi vremuri în atenţia teologilor ortodocşi. Ortodoxia după cum am arătat cel mai mult în această carte a avut nenumăraţi sfinţi

[143] O lucrare în acest sens a scris profesorul Ludo J. R. Milis, *Călugări îngereşti şi oameni pământeşti: monahismul şi sensul lui în societatea medievală* (Boydell & Brewer,1999).

părinţi care au făcut experienţa cunoaşterii îngereşti. Dar au existat şi cazuri în care oamenii au fost înşelaţi de false prezenţe îngereşti care s-au denumit pe sine îngeri dar au fost de fapt diavoli.

Un astfel de caz a fost menţionat în vremea sfântului Martin papă al Romei. Această întâmplare a avut loc mai înainte de marea schismă dintre orientul ortodox şi occidentul catolic de la anul 1054. Se spune că în mănăstirea sfântului Martin exista un novice care nu voia să asculte de nimeni decât de voia sa proprie. Acest lucru îl făcea din mândrie. Aşa s-a făcut că într-o noapte acest tânăr novice a fost vizitat de diavoli sub chipul unor îngeri. Chilia novicelui s-a umplut de o lumină puternică [lumina era mai mult o înşelătorie a diavolilor] care l-au înconjurat şi au început să îi spună că ei sunt îngeri trimişi din ceruri de la Dumnezeu care au venit să îl cinstească pentru marea sa virtute. Atins în propriul amor novicele a căzut pradă ispitirilor diavoleşti. Când au văzut că novicele a căzut pradă cursei lor, diavolii i-au promis că în noaptea următoare îi vor aduce o haină din cer care să fie pe măsura virtuţilor sale. Înşelat în a doua noapte diavolii s-au arătat din nou şi i-au dat novicelui un fel de haină mai purpurie dar în nici un caz o haină cerească. A doua zii de dimineaţă nocivele a ieşit mândru din chilie arătându-le şi celorlalţi călugări ceea ce a primit el. Fiind mult mai experimentaţi decât novicele, restul călugărilor i-au spus că ar fii bine dacă ar arăta-o şi egumenului care era chiar sfântul Martin. Novicele a refuzat fiind convins că vrednicia lui era mult prea mare pentru ca să fie recunoscută şi de un egumen obscur. Atunci restul de monahi au încercat să o zmulgă novicelui. În momentul în care au făcut acest lucru povestea ne spune că haina a dispărut ca şi prin minune. Povestea ne mai spune că acest lucru a avut loc fiindcă diavolul ştia de sfinţenia egumenului Martin şi nu a voit să fie făcut de ruşine.

Această întâmplare şi multe altele ne spun foarte mult că nu trebuie să ne lăsăm pradă oricărei vizite pe care o avem de la fiinţe spirituale. La fel de bine trebuie să avem în vedere că Dumnezeu este de partea noastră. Cartea de faţă sperăm să fie de folos celor care vor să urce cu încă un pas în drumul spre mântuire. Domnul Iisus Hristos şi sfinţii părinţi ne spun că acest drum este greu şi anevoios dar nu este imposibil. Mântuirea impune mai mult decât orice o disciplină şi mai mult decât orice ceea ce am putea denumii „disciplina binelui.” Binele este mai mult decât orice principul final al angelologiei. Cartea de faţă nu vrea să rezolve toate problemele şi dificultăţile din lumea angelologiei, ci ea vrea să arate mai mult decât orice că angelologia este parte a dogmaticii ortodoxe şi continuă să aibă o dezvoltare în cadrul ei. Am arătat în acest volum caracterul dogmatic ortodox al angelologiei. Am arătat că angelologia poate fii văzută şi dintr-o perspectivă comparativă. Perspectiva comparativă a angelologiei este mai mult decât orice ceea ce am putea denumii o abordare cât se poate de veridică a adevărurilor dogmatice angelologice. Am arătat în această carte care sunt principalii sfinţii părinţi care au scris texte fundamentale pentru marile adevăruri angelologice. Angelologia este dincolo de orice ceea ce am putea spune suma a tot ceea ce este pozitiv: virtuţi, pace, înţelegere, iubire, frăţietate, compasiune şi orice este benefic şi suprem în sensul binelui.

Tot în acest volum am arătat caracterul psihopomp al îngerilor, asupra faptului că îngerii sunt cei care participă şi asistă la despărţirea sufletului de trup. Am voit să spunem că nu a fost în intenţia autorului ca această lucrare să fie una de pionierat. Vremurile în care trăim sunt vremuri care sunt cât se poate de opace faţă de dimensiunea transcenduntului şi prin urmare a angelologiei creştin ortodoxe. Cartea de faţă îşi v-a ajunge la adevăratul ei sens şi menire dacă v-a isca în mintea cititorului interesul faţă de universul îngerilor şi la fel de bine în inima sa dragoste faţă de existenţele îngereşti. Am arătat în această carte cele mai semnificative fapte din vieţile sfinţilor şi din referatele biblice cu privire la îngeri şi angelologie.